

D_{R.} A. ALETRINO

LINE

AMSTERDAM - VENNOOTSCHAP

- - - LETTEREN EN KUNST - - -

INHOUD

	PAG.
LINE	I
DESILLUSIE	67
ZOMERAVOND	91
GEBROKEN KLANKEN.	107
LAATSTE LIEFDE	131

L I N E.

Voor Jupie.

Al maanden was zij ziek; maanden al lag zij in hetzelfde bed, in dezelfde kamer met hetzelfde uitzicht. Zij wist, dat zij nooit beter zou worden, dat zij zou dood gaan. Zij had het gevoeld van den eersten dag; zij wist dat zij het ziekenhuis levend niet meer zou verlaten.

Wanneer de verpleegster haar 's morgens had geholpen, bleef zij alleen in de òmzuizende stilte van de afdeeling, waaruit telkens van heel ver het geluid van een paar stemmen brak of het toevallen van een deur kort doordofde. De uren van den langen dag droomden langs haar heen, langzaam, eentonig, zonder kleur. De eenige tijden van afwisseling waren de komst van den dokter, die even bij haar bleef praten en het half uurtje van koffie-drinken en middageten. Daartusschen lag een egale, toonlooze eenvormigheid.

Bezoek kreeg zij nooit. In het begin van haar ziek-zijn, was nog wel eens iemand voor haar gekomen, maar langzamerhand was het bezoek minder en minder geworden en eindelijk was het heelemaal opgehouden.

Soms stond zij een paar uur op en bleef zij in een grooten stoel voor het venster zitten. Meestal was zij te moe en bleef zij den heelen dag in bed, met haar hoofd steunend op haar saamgevouwen handen, droomen naar het uitzicht achter het ziekenhuis.

Ver buiten het venster, onder achter de hooge boomen van den tuin, zag zij het breede weiland, ruim uitvlaktend naar den schemerenden horizont, die roerloos rondde boven de even-zichtbare witting van de zee. In de platte verlatenheid der velden, stond klein-opgroenend hier en daar een boerderij, scherp-beeldend met de hooge vlekking der boomen tegen den overbuigenden hemel. Soms bewoog een langzame stippeling van grazend vee of van een paar gaande menschen-figuren over den dungroenen grond; zij volgde hun klein, luidloos gaan tot zij verdwenen achter de dekking der boomen, die in een hoog-egalen opstand bogen langs de eene zij. Daarna lag de vlakte weer beweegloos, zonder verandering in de gelijke spreiding van centonig groen, heenslapend onder de sluipende voortlooming der uren, waaruit langzaam wisselend het veranderde licht neerstond, onmerkbaar dichtend naar den nacht.

Telkens, in een regelmatige deeling van de uren, schoven de treinen langs de spoorbaan, die wijd-buigend achter om het ziekenhuis heenstrakte met de vast-harde trekking der roerloos-glanzende rails, een kort-schuddende dendering dreunend door de looden rust.

In de eentonige, dag aan dag dezelfde sluiping der uren waren er twee momenten waarin zij uit haar droom-denken wakkerde, 's morgens en 's avonds, wanneer de lange D-treinen langs het ziekenhuis gleden, de twee treinen die zij wist dat naar haar land gingen, naar de streek waar zij was geboren en waar zij haar jeugd had geleefd.

Zij hoorde ze aanbrommen van ver, een zwakke beving trillend in de vensters, waar zij ze plotseling langs zag slangen met de korte deeling der wagens achter de pluim-wolkende spreiding van den rook en luisterde hoe zij, voortstuwend in klaag-gillend fluiten, heenbochtten om het ziekenhuis, vèr heen, waar de rommeling van geluid wegdekte, zacht-nazwevend tot dunwolkend suizen.

Dan tilde zij even haar moewe hoofd van haar handen om ze na te staren, en in haar denken volgde zij den langen weg dien zij gingen, rusteloos doorjachtend in vermoeiend rhytmen van geluid en de dagen van haar jeugd droomden weer voor haar zien, de jaren van haar voorbije leven, een droef-zachte visioening van alles wat ze al zoo dikwijls in haar eenzame liggen gepeinsd had.

En de dagen gleden eentonig, kleurloos, egaal. Zij rijden tot weken in tintlooze grijsheid, de weken nevelen tot maanden onder de wisseling der jaargetijden, zonder verwachting van lichtheid, zonder opkleuren van een belofte in de egaal-doffe zwijging van het ziekenhuis. Alleen voelde zij dat zij langzaam minder werd, elken dag moewer leunend in haar kussens, elken dag zwakker bewegend wanneer

zij even uit het bed werd geholpen of een tijdje voor het venster zat.

Zij had haar kind-zijn doorgeleefd boven in de bergen, in een klein dorpje, dat eenzaam neerstond tusschen de hooge beukenbosschen, een korte vlekking van lage huisjes, waartusschen hun woning, die tegelijk hôtél was, uitgrootte.

In de vage neveling van haar ver herinneren, zag zij maar weinig van haar kinderleven terug. Haar vader, even schemerbeeldend voor haar denken, was vroeg gestorven en zij was alleen gebleven met haar moeder, een mooie, statig-lieve vrouw, onveranderd voor haar kinderoogen al de jaren die zij met haar was geweest. Het eenige wat haar uit die tijd-onbewuste jaren was bijgebleven, was de wijde, toonloos-egale rust der dagen waarin alleen even 's morgens en 's avonds het komen van den postbode eenige kleur brokte.

Later, scherper helderend in haar herinneren zag zij zich spelen met andere kinderen, gasten in hun woning 's zomers, en voelde zij de verlatenheid terug wanneer zij heen waren en de koel-zonnende dagen van het najaar kort duurden, snel induisterend naar den langen eenzamen winter, waarin zij met haar moeder alleen leefde, eentonig, kleurloos levend dag na dag hetzelfde.

Zij was grooter gegroeid. Zij herinnerde haar schooltijd, haar schoolgaan beneden in het dal, in de kleine stad waaruit zij eenmaal 's weeks naar boven naar de bergen mocht. Die mooie Zaterdagen

waren haar altijd bijgebleven, een vreugde-zonnende herinnering tusschen de trieste grijsheid van haar kind-leven onder vreemden. Dan ging zij 's middags, na de school, met een paar vriendinnetjes op weg naar boven door het bosch, haast-loopend om heen te zijn buiten de huizen, spelend tusschen de rustigrijzende grijsheid der dennenboomen. Wanneer haar vriendinnetjes van haar waren heengegaan, liep zij alleen voort, langzaam stappend langs de steile paden, telkens stilstaande om te rusten en te luisteren naar de wijd-omplechtigende stilte, waarin even zacht-scherp het ruischen der pluimende dennentakken trok. Altijd was haar de stemming bijgebleven van de groote, breed-zegenende bosch-stilte met de teer-fluisterende schuifeling van den wind, die haar een smart-gelukkig voelen vreugdde in haar borst, een onduidelijk-droevend willen nooit weer terug te gaan tusschen huizen en straten, maar altijd te wonen in de groot-scherpende eenzaamheid van het bosch.

Zij herinnerde zich wintermiddagen dat zij door het bosch liep, moeilijk stappend door de hooge sneeuw, klein-voelend in de wijd-zachte stil-witheid rondom. Wanneer zij even stond te rusten, leek het haar of zij alleen in de wereld was, eindeloos ver gescheiden uit het menschenleven beneden in het stadje en zij luisterde naar de zwijging om haar heen, waarin alleen even teer-kleurend het kraken van een takje brak of het geheimend glijden van een sneeuwklomp uit de boomen kort-grijs neerdofde. Maar haar grootste kleur-herinnering waren de lange weken van vacantie 's zomers; lange dagen die zonder

einde voor haar kinderoogen rijden, door de mooi-zonnende egaalheid der uren. Dan bleef zij heele dagen in het bosch, niet lettend op den tijd, uren languit liggend op den warm-drogen grond, terwijl zij voorzichtig neerstaarde in de warreling van mos en grassprietten waarin insecten heen en weer kwamen, rusteloos bewegend in de geheiming van een onge-kende wereld.

Er waren zomerdagen, droog-hard van hel-trillende hitte, waarin een wolkend geuren hing uit de harsende dennenstammen onder de egaal-diep-blauwe lucht ; dagen van luw-zoele warmte, loomzwigend van den wolk-zachten hemel ; dagen van week-nevelende regen, neerruischend over de boomen, waarvan de stammen diep-bruin donkerden boven den spons-soppigen grond ; dagen van koel-blazenden wind, waaronder de boomen staag heen- en weerpluimden de hooge spreiding van hun takken, moe-suizend een breede witheid over de wijde kleurendiepte der bosschen. En altijd wanneer zij buiten liep, in de warm-klemmende hars-geuring der zonedagen, in de klam-matte lauwheid der wolk-dekkende lucht, onder de neerruisching van den streep-dradenden regen ; wanneer zij moeilijk klein-stappend insteunde tegen de bol-blazende windzuchten, altijd voelde zij het oud-gekende voelen weer hoog stuwen, het gevoel van droef-gelukkige vreugde, het lijnloos-kleurend verlangen altijd zóó te blijven, ver van menschen in de groot-stille omwijding van eenzaamheid en ruim-zegenende rust.

Dat was de stemming, die door haar kinder-

herinnering droeg en die in haar had gezongen door al de jaren van haar leven, de eenige ver-hooge voeling van haar kinder-jeugd.

Zij was van school gegaan en was bij haar moeder gebleven om haar te helpen in de besturing van het huis. De jaren waren over haar weg-geweken in een teer-kleurende lichting van vredende kalmte, die haar dikwijls verwonderen liet dat er maar zoo'n kleinen tijd van haar leven toen was heengegaan, zóó eindeloos lang leek haar de herinnering van egale mooiheid.

Tusschen de gelijk-zachte eenkleurigheid der dagen, helderden de zomermaanden een plotselinge vlekking op van levendig bewegen. Dan kwamen de logeergasten van ieder jaar terug met hun lang-gekende lichamen en vulden het huis met een wolking van geluid, de grijze rust, die den heelen winter over de gangen en trappen had geloofd, opwuiwend tot een roezige lichtheid. In een snelle schokking brokten de zomerweken voort, kort-voorzettend het stil-glanzende najaar, den week-gouden zonneglans der herfst-dagen stillend tegen de hard-schroeiende droging van hellen zanneschijn, een wijd-luidloos staan van het droomend licht waarin de bruin-schrompelende bladen neerdreven, even kort-warrelend over den grond, een ros-diepe tinting vlekken over het bosch, waar de beweegloos-sombere pijnboomen breede plekken donkerden van vast groen. En daarna sliep de winter weer over het huis, een dicht-intieme voeling van warme innigheid in de schemer-doffe vertrekken, langzaam voortloomend de korte dagen onder het

mat-witte sneeuwlicht dat van den dicht-wolkenden hemel klamde, met lange, beweegloos-zwijgende avonden, waardoor het suizen van den wind bolde, hoog-schuivend in de vèr-aanruischende boomtakken.

De twee laatste zomers zag zij altijd voor zich. Onder de logé's was een jonge man, met wien zij langzaam meer en meer intiem was geworden. Eerst waren het korte ontmoetingen geweest in den tuin, wanneer zij onder haar werk even buiten moest zijn, en langzamerhand was hij vertrouwelijker geworden en was hij bij haar en haar moeder komen praten, 's avonds wanneer zij, na haar werk, voor het huis zaten te wachten tot de nacht kwam. Dan vertelde hij zijn leven in de stad waar hij vandaan was, in zijn land ver achter de bergen, dagen lang reizen van daar, sprekend over allerlei dingen waarvan zij nooit had gehoord en die haar in haar hoofd bleven naklanken wanneer zij te bed lag en wakker naar haar raam staarde, waar de klimop-bladen donker hoekten in staage nacht-wind-trilling.

Soms vroeg hij haar om met hem te gaan wandelen, Zondag's wanneer er niets voor haar te doen was. Dan ging zij met hem door het bosch, onder de dicht-grijze duisternis van de naast-elkaar hoogende stammen, week-loopend over de dik-zacht begroeide paden, waarin hun stappen dofden onder den kort-luiden stems slag van hun spreken. Wanneer zij moe was, gingen zij in het gras zitten, op een wijd-open ruimte tusschen het hout. Dan, terwijl zij recht op leunde tegen een boomstam, ging hij voor haar liggen languit leunend op zijn arm, zijn handen doelloos

spelend tusschen de rommeling van planten naast hem op den grond, zacht droomtonend opsprekend naar haar gezicht, dat zwijgstaarde naar de verte, waar de glooiing van het bosch naar de vlakte wijdde. Maar langzaam, ongemerkt zweeg hij stil, en zij bleven beweegloos in de wijde Zondags-weving van het bosch, waarin telkens kort het heen-en-weer wuiven der boomtakken trok, luisterend naar het weeke suizen van zacht-geheimend leven dat rondom ze voortstond onder het roerloos broei-trillend geuren van de zomerzon. Wanneer de zon begon neer te gouden langs de wolklooze lucht, lang-donkerend de schaduwen der boomen, waakte zij op uit haar peinzen en was het haar of zij eindeloos ver was weggeweest uit haar leven, voortgedroomd op de soezing van haar denken alsof die uren van innigstemmende kleur altijd zouden blijven. En het was haar bij het naar huis gaan of zij moeier naast hem stapte, loom-tredend den teruggang naar alles wat gewoon was in haar bestaan. Maar 's avonds, wanneer zij naar haar kamer was gehaast en zij te bed lag, bleef zij met wijdopen oogen terugdenken naar den voorbijen dag, nateekenend voor haar zien den weg dien zij had geloopt, luisterend in den suizenden opstand van den nacht de woorden die hij naar haar had gesproken met de lief-zachte toning van zijn stemklank. En meer en meer was zij van hem gaan houden, zonder nadenken van een toekomst, zonder weten wat gebeuren zou in de geheim-volging der jaren, alleen luisterend de opzangende behoefte naar het heel mooie dat zij voelde opjuichen wanneer

zij teruggedacht aan de uren die zij met hem was geweest.

Dagen achtereen had het geregend, een staage, damp-suizende regen die dicht nevelde tusschen de grijs-schemerende boomstammen. Telkens brak in de egale zweving van geluid een dunne zonneglans door de boomtoppen, kort in eens ophelderend den bruin-soppigen grond, de vocht-donkere stammen zuiverend met duidelijke zwarteheid uit den laag-deinenden mist, de regendruppels op de frisch-natte struiken trillend met kleur-spiegelende tikking. Dan was langzaam de nevel opgezogen naar de dicht-bladerende boomkruinen, dun-vlokkend tusschen de warreling van drup-klakkend groen en de klamme zomer-warmte lichtte door het bosch, voortwuiwend de grijs-dunne misting van damp naar de wijde vlakte, waarboven de wolken uiteendreven met ijrende teerheid. Maar daarna duisterde de lucht weer ineen onder de luidlooze jachting der wolkdichtheid en de regen begon weer neer te draden over de boomen, een staage, ruisch-tikkelende mompeling van geluid, waartusschen de klettering der druppels op de aarde dof vaagde, laag naar onder geschud uit de zwaar-deining der hoge takken.

Al die dagen was zij niet uit geweest. Zij had in huis gewerkt, haar moeder helpend in het huishouden. In de dof-zacht-trieste stemming waarin zij had geleefd, was haar verlangen naar zonneschijn en de lichte uren der andere dagen hoog in haar opgewild, de behoefte om weer te zijn in de mooi-rustige zwijging van het bosch was langzaam heviger hoog-

gedwongen in haar voelen. Zij was door de dagen gegaan in een zwaar-mattend zien der lichteloosheid, met een moei-brokkende weening in haar borst, alsof het leven nooit weer zou helderen onder de kleur-juichende stemming van het zonlicht, alsof eindeloos de uren zouden voortklammen onder de schemering van mistig licht en droeve grijsheid. 's Avonds had de regen opgehouden. Langzaam, op een onmerkbare trekking, waren de wolken voortgedreven naar de vlakke, ruimer en ruimer brokkend het heldere lucht-blauw, waarlangs zacht-los een paar t  r-gepluisde wolkjes hingen, roze-schemerend door het late zonlicht. Hoog tusschen de stammen weekte de nevel naar boven, moeilijk drijvend uit de beweegloos-goudende boompluimen, langzaam wegzuigend uit de dicht-bladerende takken naar den dun-wijkenden hemel. En alles rondom was stil, een roerloos zegenende zwijging van uitgemoeid geluid, waartusschen de laatste schuifeling van den wind een zacht-klagend zuchten streek, een zang-zwevende ritseling van druppels moeilijk sprenkelend op den grond. Toen had hij haar gevraagd om met hem mee te gaan.

Zij waren door het bosch geloopt onder de avond-kleuring van laat licht dat tusschen de stammen stond met telkens een kort-strepende vegin van zonneglans, roerloos verrend tegen den onzichtbaren hemel. In het eerst hadden zij geprobeerd te praten, maar het was haar geweest of zij de woorden die hoogdrongen in haar keel, niet kon uiten, voelend in haar borst een naamloos-vagen angst, dat zij zou zeggen wat er rondgelukkigde in haar denken. De

voorbij de dagen waren ver heen, de mat-zware schemering waarin haar voelen geloofd had, was los-gehelderd, even na-herinnerend een vage, duisterdoffe beklemdheid, alleen de werkelijkheid van haar verlangen was rond haar, de hoog-zegenende mooiheids-kalmte van het bosch met het gouden zonlicht, waarin zij naast hem liep, eindeloos ver buiten de menschen, onbewust van de dagen die zouden komen.

Hoe lang zij hadden geloopt wist zij niet. Alléén zag zij dat de zon verder en verder was neergewelfd achter het bosch, een rosgouden lichting gloeiend tegen de diep-blauwende lucht.

Zij waren op een bank gaan zitten op een open boschplek, onwillekeurig dicht-schuivend naast elkaar, luisterend de roerloos-zwijgende zweving van stilte rondom. Vóór hen, vèr-glooiend met den dicht-donkeren opstand der diep-groene boomen, stond het bosch in massieve vastheid naar de wijde vlakte, die onder het dun-heldere avondlicht neerlag met de zacht-kleurende vaagheid der velden, een geheim-droomend landschap door de vast-brede schaduwen der naastbuigende heuvels. Door de hoog-koepelende ruimte van den opschemerenden nacht scherpte even het kort geluid van een paar late vogels.

Langzaam laagde de zon dieper langs den hemel, hooger trillend de nachtduisternis van de aarde omhoog, de boomtoppen lichtend in een zweef-ijle goudheid, een breed-ros-gloeiende schroeijing vlam-mend tegen den hemel boven achter het bosch, waar dun-gulden wolkjes dreven, kort-zwartend met

de roodgezoomde randen in lijnloos-uitvloeienden droomschijn.

En toen was 't geschied! Zacht had hij haar hand teerstreelend genomen, hij had gezegd dat hij haar liefhad en had haar gevraagd met hem te blijven zijn leven lang. Het was haar geweest of alles rondom wegduisterde in een diep-wijkenden nacht, of alles heenduizelde tot een onweetbare verte, waarin alleen één gouden lichting bleef, wijd-uitschijnend een hoog-juichende klanking van onzegbaar-gelukkigen weemoed. Zij had haar hoofd tegen zijn borst geleund, zijn handen drukkend in de hare en had zacht gefluisterd wat zij zoo dikwijls verlangd had in haar denken, alles wat zij langzaam had voelen gelukkigen in haar borst, wat zij gewacht had wanneer zij naast hem liep in de kort-schijnende uren van hun samenzijn, wat zij in zich had hooren klagen in haar eenzame uren 's avonds in haar kamer, naluisterend de stemming van den voorbijen dag.

En zij waren gebleven, zittend in een dichte omarming, luisterend de geur-omwolkende fulping van den nacht, die langzaam opinnigde tegen den luidloos heen-lossenden goudschemer van den strakblauwen, sterren-lichtenden hemel.

Sneller dan anders, was deze zomer voorbijgedroomd. Toen de jongen, tegen het einde van zijn vacantie, afscheid van haar nam, naast haar zittend op dezelfde plek, en zij voor zich peinsde naar de glooiing van het bosch boven de vlakte, waarover de schaduwen der heuvels neerduisterden als op den eersten avond dat hij haar gezegd had wat haar dien

zomer gelukkig had gemaakt, kon zij zich niet denken, dat er al zoo lange weken waren voorbijgeleefd. En zij was plotseling gewakkerd uit de lichtende illusie waarin zij al die weken gedroomd had, vóórbeeldend een nooit-eindigen van de heldering van kleur, waarin zij door de dagen ging, waarin zij voortsleiep in de uren van den nacht.

Met het vertrekken van de gasten was het huis weer stil geworden, een bleek-matte stilte waarin het luidloos gouden herfstlicht een vredenden weemoed kalmde. En de dagen stonden weer oud-gekend, eentonig een na een, zonder wisseling, zonder verandering van stemming in de langzaam-aansluitende slaping van den winter. Alleen wanneer zij een brief kreeg, kleurde de grijze gelijkheid voor korten tijd heen. Dan liep zij dagen lang met zijn brief bij zich, hem telkens en telkens lezend tot zij had teruggeschreven en daarna doofde de matte geluidloosheid weer over haar voelen, vooruit wetend dat er weken zouden voorbijloopen voordat er weer iets van hem kwam. Zij voelde, dat zij in den voorbijgeganen zomer veranderd was. 't Leek haar of zij plotseling was wakker geschokt uit een vaag-stemmende, leege roerloosheid, die zij heel ver nog hoorde nadroomen in haar moeilijk begrijpen.

Dikwijls 's avonds, wanneer zij met haar moeder zat, luisterend de wijde rust die dood over het huis stond, probeerde zij in zich terug te wakkeren waaraan zij vroeger dacht, wat vroeger haar denken vulde. Maar altijd was 't haar een even groote raadseling wat toen haar gedachten bezig hield en hoe zij had

kunnen voortleven zonder den diep-ingeboorden harts-tocht van liefhebben, zonder de hoog-juichende belofte van de maanden die weer zouden komen, wanneer de zomer zou lichten na den langzaam-wegweenenden wintertijd. Want dáárheen staarde zij in haar peinzen, wanneer de dagen gingen, zonder geluid tusschen het wegsturen van haar brief en het lange wachten op een antwoord. Dan zou hij weerkomen en ze zou weer met hem zitten in de vredende avondkalnte van het bosch, onder de wijd-fluisterende mijmering van indonkerende stilte en wijkend zonlicht.

En de winter sloop voort, korter schemerend de dagen onder het sneeuwdreigend licht, verder en verder dekkend de beelding van haar doorgemooide zomeruren achter den matten schijn van moeilijk-wittenden zonneglans.

Toen de lente begon op te waken uit den dood-stand der òmkalende boomen, gingen er soms lange weken voorbij dat zij geen brief van hem kreeg.

Soms plotseling kreeg zij een kort schrijven, een niets-troostend zeggen tegen het groote verlangen, dat zij hem tijden te voren gestuurd had. En eindelijk stuurde hij ook die korte briefjes niet meer. Een tijdlang had zij zich nog voorgemooïd, dat hij wel den zomer zou komen en haar vertellen, waarom hij niet had geschreven, vergeving vragend voor het ongeweten leed, dat hij haar verdriet had en dat hij weer met haar zou zijn als het vorige jaar. Maar de zomer was warmgelicht over het bosch, de gasten waren weer terug, elken dag wachtte zij op zijn komst in een angstig-strakkend verlangen. Toen de

dag voorbij was gezenuwd, waarop zij hem het vorig jaar voor het eerst gezien had, schreef zij hem nog eens. En daarna wachtte zij dag na dag, week na week. Geen antwoord kwam en plotseling voelde zij, dat alles uit was, dat hij haar had vergeten. Misschien was hij dood! En daarna had zij nooit weer iets van hem gehoord.

Nog eenige keeren had zij geprobeerd alleen te gaan wandelen, met een pijn-vreugdend gevoel de oude plekken weer te zien waar zij met hem had geloopt, met een vooruitgeweten leugenverwachting, dat zij zou weerhooren wat hij met haar had gesproken. Maar zij was snel teruggekomen, angstig voor de herinnering die zij hoog voelde schrijven in haar borst wanneer zij alleen ging, onwillekeurig haar handen strekkend alsof hij nog naast haar was en zij de streeling wachtte van zijn vingers in de hare.

Wat na dien zomer geleefd had wist zij niet meer. Voor haar herinneren had zij een tijdlooze ruimte doorbestaan, een grauwe, matte leegte van doffe moeheid, een denkeloozen loomgang van schemerdoffend geluid.

Het volgend jaar was haar moeder gestorven, neergestrekt na een paar dagen ziek zijn. Zij was toen twintig jaar. Familie had zij niet. Zij bleef alleen.

* * *

Zij kreeg een betrekking als winkeljuffrouw in een conditorei, in een kleine provinciestad.

't Was een oud hooggebouwd huis, waarin, beneden aan de voorzijde, de winkel helder-licht rustigde boven het kleine pleintje, dat tusschen de wijkende straten levenloos neerlag. Achter den winkel schemerde een groot, laag-zolderend vertrek, waarin de kleine raampjes grauw-mistten door den hoogen opstand der grijs-kleurende muren van het nauwe, dun-beloopen straatje, dat langs de conditorei naar het pleintje leidde. Boven op den zolder was haar slaapkamertje, een klein, schuin-dakkend vertrekje met een groot, wijd-openend venster, waaruit zij, over de rommelende karteling der groezelroode daken, heel ver zag naar de groen-schuinende bergen, hoog achter het breede dal waarin het stadje neerblokte.

Langen tijd had het geduurd voor zij aan haar nieuw bestaan gewend was. In de eerste weken had zij haar werk gedaan met een altijd-klemmend gevoel van benauwdheid in de somber-nauwe omgeving waarin zij bewoog, voortdurend behoeftend diep op te ademen uit de klam-zware lucht die in de diepe straten loomde, met een huilend verlangen terug te zijn in de ruim-stille zuiverheid van de berglucht, die 's avonds, even zacht-geurend, een onzichtbaar wolken naar haar heendreef, wanneer zij, vóór haar slapen gaan, uit het venster van haar kamertje leunde.

Langzamerhand was zij aan haar nieuw leven gewend en deed zij haar werk met de regelmatige weerkeering der bezigheden, waaraan zij de gelijkende dagen herkende.

Het was een drukmattend leven dat zij doormoeide.

's Morgens stond zij vroeg op om den winkel en de achterkamer in orde te maken, uit de laatgebleven roezing van gasten van den vorigen avond en hielp zij in de conditorei en in het huishouden, wanneer zij met haar werk klaar was. Er waren maar een paar uur elken dag dat zij een korte poos rustig kon zitten, de late morgenuren en 's middags tusschen het uitgeluidde bezoek van menschen na het eten en het oproezend komen der gasten laat in den avond.

In de kleine, provincie-stille universiteits-stad was de conditorei de eenige gelegenheid die 's avonds laat, tot in den nacht, open bleef. Dan kwamen de studenten in een jolige opwinding het lokaal vullen met de onrustige beweging van hun lichamen en het luid-zoemend zwatelen van hun spreken, en de uren moeiden over haar heen, verder en verder wijkend den tijd dat zij kon sluiten en kon gaan slapen, onrustig woelend op haar bed van opgezenuwde uitputting.

Soms, 's avonds wanneer het niet zoo druk was, bleef zij in een hoekje van den winkel zitten, probeerend haar denken te wakkeren uit den grijs-eentonigen sleurgang van haar bestaan. Maar dan, langzaam in de stilte van het vertrek, waar het zachte spreken van de weinige gasten een grijs-wevende droom-wolking fluisterde, voelde zij zich wegslapen, moeite-spannend haar oogleden om open te bleven, telkens onrustig schrikkend uit de vaag-lammende soezing van onsamenbeeldend droomen.

Alleen de Zondagen stonden in de gelijk-sleurende leegheid van haar dagen als een kort-helderende

zachtheid van vredende rust. Dan bleef zij laat in den ochtend op haar kamertje boven, weggescheiden rustig voelend buiten de menschen. Wanneer zij alles had opgeruimd, ging zij een tijdlang voor haar venster zitten, luisterend naar de suizend-wijde stilte die over de huizen hing, recht-starend voor zich uit over de daken, naar de bergen waarvan zij de hoogbosschende toppen zag, ongelijk groenend boven de onregelmatige hoeksnijding der daken. Dan ongemerkt, voelde zij haar verlangen weer hoogkroppen om heen te zijn in de week-omstolpende koelheid van de berglucht, den dringenden lust om eenzaam te loopen tusschen de boomen onder de breed-zegenende spreiding van dichtbladerend takkengroen, ver uit de roezende menschen-rommeling van de stad, zonder droef-weemoedigende benauwdheid van grijsdompende steenen rondom, ver uit de leeg-verlaten triestheid der verarmde daken en de luidloos-opstrakende geheiming van groezelig-somberende schoorsteenen.

Den verderen lang-loomenden Zondag, in het wezenloos-rustig langzamen der middaguren, bleef haar die stenming bij, een week-droeve stemming van zachtschrijnenden weemoed, waaruit ze even wakkerde wanneer een bezoeker binnenkwam.

En haar leven sleurde voort, ongemerkt rijend de uren tot dagen, de maanden opnevelend uit de grijs-tonende looming der weken.

Zij ging nooit uit, ongemerkt schuw-ontwend uit het langs-gaan van menschen, vreemd-angstend wanneer zij vóórdacht aan haar loopen door de ongeken-

straten, waarvan zij het dunne luiden op hoorde vagen ver over de òmmattende stilte van de buurt. Een paar keer was zij uit geweest, toen zij pas in haar betrekking was. Maar zij was gauw weer teruggekomen tusschen den schermenden opstand van het huis, eenzaam-vreemdend tusschen het onverschillig loopen van de ongekende menschen, een lood-klemmende benauwdheid voelend tusschen de hooge klomping der huizen, die neerstaarden met de wezenlooze vierkanting der vensters op haar gaan, waarboven het smal-looperend luchtblauw hoog kleinde in een droevende lichtheid. Na die weinige keeren was zij voor goed t'huis gebleven, onverschillig voelend de toonlooze wezenloosheid van haar leven.

Eens had zij gedacht een tijdlang terug te gaan naar haar dorpje in de bergen, wanneer er vacantie zou zijn en de studenten niet in de conditorei kwamen.

De lente was opgezond uit de vuil-wattende dichtheid der winterwolken, een helder-dunnenden zilver-schijn lichtend boven de modder-somberende smerigheid der straten, waarlangs de huizen triestten in een droef-schemerende klamming van donkere vochtigheid. 's Middags in de conditorei warmde een kleur-spelende vroolijking van luchtig-helderende plekking, uitwevend naar het schemer-koele achtervertrek waar een vaag-gouden weerschijn hing, indrijvend van de zonlichte huizenmuren uit het straatje. Dan, terwijl zij zat te droomen naar den langzamen, luidloos-heenzwijgenden zonneglans die ongemerkt inkortte over de meubelen, oprekkend in plekkende sehittering langs de ruitglimmende vensters der huizen aan de overzij, kon

zij tijden blijven hoogstaren naar het warm-innigend blauw van den hemel, vèrwijkend boven de scherp-kantende dakhoeking der huizen. En hooger en hooger was het verlangen in haar geslopen naar de lente-waking der bosschen, een vaag-lijnende lust ver weg te zijn en weer te leven onder de warm-plekkende schittering van een hoog-blikkerende zon boven het bollend wilden van den lentewind. En een visioen van wijd-wakende lichtheid was in haar opgedrangd, haar lang-geleden omgeving ziende in de waking van het voorjaar, de duntakkende boomen ijl omschenen van week-groene tint, de donker-dichte pijnboomen vaag-helderend onder de strooiing van nieuw-teerende naalden, de welf-glooiende vlakten verschend onder de glim-frisschende glanzing van jong-sprietend gras uit de dood-bruine rulheid van den grond.

Weken vooruit had zij gedacht aan de dagen die komen zouden, alles vooruit ziende in haar denken, zooals zij het uit haar jonge jaren herinnerde. Maar plotseling was het in haar geduidelijkt, dat alles was veranderd, dat zij ouder was geworden, neergemoe-deloosd door alles wat zij had hooren huilen in haar ziel, dat zij alleen zou zijn in de omgeving waarvan zij nu een gelukkige herinnering voelde. En een willooze lusteloosheid was in haar neergeslapt om al die plaatsen weer te zien, onder de vreemd-veranderde werkelijkheid, een smart-angstende vrees alles weer te voelen waar zij eens gelukkig was geweest. En daarna had zij nooit meer moeite gedaan om een tijdlang uit haar sleur te zijn, opmoelijkend tegen den tijd dat zij zou moeten weerkomen in haar

zelfde doen, tusschen de sombere klemming in de stad, na dagen van vrij-juichend rondgaan in zonneglans en warm-wolkenden boschgeur.

Vijf lange jaren van haar leven waren voortgeneveld, vaal, eentonig, griuw, zonder wisseling, zonder anders opstaan van alles rondom. De zomers zonden voort naar den herfst; de herfst koelde ongemerkt ineen tot den kort-dagenden, somber-nattenden winter met jachtende warreling van grijs-vlokkende sneeuwbuien over de huizen, met hard-leege vriesluchten blauwend naar de scherp-zuiverende bergtoppen, de blanke violetting der sneeuwvelden blindend in matte witheid; de lang-wijkende winter warmde heen naar het voorjaar, met moeilijk-luwende koelheid van wind, met frisch-durende dunheid van zonlicht.

Alleen de verandering der semesters deelde wat wisseling in haar denken. Dan gingen oude langgekende studenten weg, nieuwe studenten kwamen met een ongekend weten van haar bestaan, maar spoedig was weer alles alsof het nooit anders was geweest, schijn-slepend in eenzelfden sleur, waaruit het haar moeilijk was de menschen te herinneren die lang achtereen 's avonds in de conditorei waren gekomen en met wie zij intiemer was geweest dan met anderen.

Het laatste semester dat zij in de conditorei had doorgebracht, helderde in haar herinnering als een zacht-kleurende liefheid tegen den duisteren opstand der lange jaren die zij in het stadje geleefd had.

Op een middag was er een student binnengekomen, een Franschman, moeilijk-vreemdklankend zijn spreken

naar haar vragen wat hij wilde. Hij had een tijdlang gezeten, rustig zijn cigarette rookend en was, kort-vriendelijk groetend, weggegaan. Den volgenden dag was hij met een vriend weergekomen en daarna was geleidelijk een groepje van studenten dagelijks samengeweeft, sprekend een mengeling van vreemdluidende woorden.

Op een middag dat er niemand in de conditorei meer was, had zij een plotselinge stilte tusschen het nagebleven groepje geluisterd en de student die ze het eerst had ontmoet was naar haar toegestapt, vriendelijk haar vragend om bij ze te komen zitten uit de eenzaamheid van haar alleen zijn. Eerst had ze teruggeschuwwd om het te doen, maar de anderen waren lachsprekend opgestaan en hadden haar in hun midden genomen en naar hun tafeltje gebracht. Toen had de eerste ze allen voorgesteld. Zij waren drie Franschen en drie Hollanders, bijeengekomen in een toevallig ontmoeten op college. Zij hadden haar bij zich neergezet, nu en dan haar meezijn vragend, terwijl ze luisterde naar wat ze spraken. Toen zij weggingen hadden zij haar de hand gegeven, verlangend dat zij in het vervolg altijd bij ze zou komen zitten. Daarna waren zij elken dag weêr gekomen, 's middags na het eten en 's avonds wanneer hun werk was afgelopen en zij een paar uur bleven praten voor zij naar huis gingen. En meer en meer was ze intiem met ze geworden, uit zichzelf aan hun tafeltje komend, ongemerkt vroolijkend onder de gesprekken die zij lachten en waarin zij haar vroegen mee te praten wat háár denken was.

Langzamerhand waren die twee tijden elken dag een behoefte voor haar geworden en dacht zij verlangend naar het volgend uur, zoodra het groepje naar huis was gegaan. In al de jaren van haar wonen in het stadje, had zij de lieve hartelijkheid niet gevoeld waarmee de studenten met haar leefden; zij was het ontwend geworden in den kleurloozen omgang der menschen met wie zij dagelijks bestond, vreemdvoelend nu iemand iets tot haar zeide dat in haar voelen opwaakte wat langzaam gedekt was achter een moewe onverschilligheid.

Soms bleef een van de studenten die geen lust had om naar college te gaan of te werken, in de conditorei, wanneer de anderen waren heengegaan. Dan, wanneer het stil was geworden, nam zij haar handwerk en ging zij bij hem zitten, luisterend naar wat hij haar vertelde van zijn werk, over het studentenleven, over wat er rondgebeurde in de kleine woeling van het stadje. In de verlaten, stille drooming van de achterkamer, gezelligden die uren haar voor een korten tijd uit de werkelijkheid van haar gewoontegang, een zacht-dankbare woeling warmend in haar borst, dat zij niet meer verlaten en alleen leefde. In de dichter vriendende vertrouwelijkheid van hun omgang had zij haar leven verteld, haar vreemd-zijn in het stadje, bij menschen voor wie zij onverschillig was, haar jeugdleven in de bergen, haar wijd-huilend verlangen om weer terug te zijn buiten in de bosschen, weg uit de kleurloos-dompige straten, haar sleurgaan dag aan dag hetzelfde, zonder afwisseling, zonder verschil in de moeiende looming van haar lichaam.

Na dien tijd was het of de studenten anders tegenover haar deden dan vóór dien tijd. Zij hadden een inniger klank in hun spreken getint, een ernstiger voelen gezocht in het drukken van hun hand wanneer zij afscheid van haar namen of haar terug zagen. Wanneer de marktdagen roesden in het stadje, brachten zij haar bloemen mee, soms in uitgelaten vroolijkheid ze strooiend over haar zitten wanneer zij binnen kwamen of gaven haar een herinnering van hun op-reis-zijn, wanneer een van hen een paar dagen was weg geweest. 't Was of onder de wolking van lievende vriendschap die zij over haar heen gelukkigden, een teerzangend liefde-voelen in haar opkleurde, lijnloos, onbewust van een persoon, vaag ziende, wanneer zij in haar denken zocht van wien zij het meest hield, de beelding van allen tegelijk, zooals zij ze het laatst ontmoet had. Alleen de Fransche student die haar het eerst had gesproken, leek haar dikwijls, meer dan de anderen, te herinneren in haar peinzen, altijd hem weer-ziende zooals den dag dat hij bij haar was gekomen en haar gevraagd had bij hen te zitten, met de zacht-vreemde klanking van zijn zeggen. Soms, terwijl zij aan hun tafel zat, luisterend naar wat zij met elkaar roesden in de drukke klanking van hun spreken, keek zij ze een voor een aan en probeerde zij voor zich te duidelijken van wien ze het meest hield. Maar nooit, wanneer zij in haar denken vroeg wie haar het meest zou verdrieten wanneer hij zou weggaan, kon zij weten wie de minste in haar leven was.

Eén dag in het semester was haar bijgebleven als

een nooit-heenkleurende vreugding van zacht-diepgenot, een hoog-zonnende voeling van weemoedig-week geluk, één dag waarin het geheele semester samenbeelde en die altijd hoog opstond in haar herinnering wanneer zij terugdacht aan dien tijd.

Op één van de Pinksterdagen zou de conditorei gesloten zijn en de studenten hadden gevraagd of zij dien dag met hen naar buiten mocht gaan. 's Morgens vroeg waren zij haar komen afhalen. Het was een koel-zomerende ochtend, met een wijd-blauwe, wolklooze lucht, diep-strakkend boven het rose-goudende zonlicht. De straten waren nog verlaten, rustig in de heldere schaduw, waarboven de huizengevels hoogden, beweegloos warm-kleurend van guldenden schijn, met de blank-glanzing der vensters zwijg-droomend in den ochtend. Maar ongemerkt werden de straten voller onder het snelle loopen van menschen, een roezende woeling bewegend op de zonnende ruimte voor het station, een werveling van hel-vlekkende kleuren, plotseling uitscherpend in het licht, de dun-vroolijkende tinten der vrouwen-kleeren helderend naast het donkere gaan der mannenlichamen. En hoog over het plein welfde het zonlicht een wijd-koepelende warmte, ver de huizenschaduwen diepend in vastlijnende zwarteheid, de achter-hoogende bergen zuiverend in ernstig, luidloos lichten, dun-groenend de rag-takkende boomtoppen tegen het beweegloosspannend luchtblauw, eindeloos-zwijgend boven het klank-vroolijk luiden der stemmen dat woelig opsloeg in de lucht. En plotseling van verre aandreunend de trein, even kort-stillend het menschenspreken, aan-

schuivend met de ophoogende voorförsching van de locomotief, een scherp-lichtende goudglanzing vegend over de vóórwiivende eikentakken hoog-gebonden met het jong-helderend bladergroen boven de breed-stuwende staring der buffers.

En terwijl zij luisterde naar den jubel-tonenden stemklank der lach-haastende menschen en zij de kleur-werveling der lichamen zag in een helder-lichtend bewegen, met de kort-scherpende tikken van bloemenkleuren en feest-beeldend eikengroen, het zonnelicht welvend zijn zilver-zwaaiend glanzen uit de hoog-blanke lucht, was 't haar op eens geweest of een ruim-vredend feest juichte rondom haar, een altijd-gelukkig beloven van het leven waarin de duister-droeve schaduwen waren heengelicht in gouden vreugd.

Zij hadden den geheelen dag gewandeld, ver buiten de menschen, onder de rustig-schemerende Zondags-stilte der bosschen. Soms, terwijl zij voortliep, luisterend naar het kalm-wolkend praten der studenten voor haar, soesde zij voor korten tijd uit de werkelijkheid van het uur weg en voelde zij de herinnering van vroeger jaren levendigen voor haar zien. Dan was het of zij weer terug was in de bergen waar haar jeugd geleefd had, met de oud-gekende ademing van hars-stammende dennen en broei-zwevende wolken van dood-geurend blader-bruin en zij zag de vroegere dagen weer, haar meisjes-gaan in de bosschen onder de wijd-zegenende stilte der cenzaamheid met het zacht-zoemend suizen der insecten, onzichtbaar wevend in het zonlicht. 's Middags hadden zij in het bosch

gelegen, neergemoeid van het langē loopen over de hijg-zwarende stijging der wegen. Ver van de anderen had zij met den Franschen student gezeten, pratend met zacht-fluisterende stem en ze had hem gezegd het groote geluk dat hij met zijn vrienden innigden in haar bestaan, de zachte dankbaarheid die zij voelde weenen in haar borst voor hun lief-schermdende vriendschap. En langzaam, zonder willen, had zij hem haar meisjestijd verteld, haar vredend-kalm leven onder den egaal-wevenden voortgang der jaren, de schokvreugende voeling van den laatsten zomer dien zij in de bergen was geweest met de nooit-heenjuichende smart-herinnering van haar liefhebben, de maanden waarin de liefde van dien jongen over haar had gelicht, het dof-pijnen van de plots-gebroken illusie, uitgedonkerd in onbegrepen zwijging. Ongemerkt, in de wijd-omrustigende stilte van de bergen, had zij alles uitgezegd, voelend tegen het zwijg-droomend luisteren van den andere of zij alles voor zich zelf sprak, klank-herinnerend voor haar oogen alles wat zij diep hoorde klagen in haar binnenste.

Maar langzaam had zij niets meer gezegd en was zij blijven peinzen naar de wijde rust, die de hoogschroeiende zon boven de velden trilde. Voor haar, breed-uitgolvend onder het zon-glanzend groen, lagen de weiden, heenplattend naar den horizon, waar de grijs-blauw-wazende bergen hoogden, ijl-wissend in het bleek-matte dichten van onduidelijke misting. Langs den wijd-ombuigenden boschrand, donker-grijzend onder de dlicht-groene breeding der ineen-vastende blad-takken, lag een smal-bandende schaduw, plotseling

weggelicht aan het einde, waar de zon een hel-zilverende schroeiing brandde, week-trillend de warmgeurende lucht boven den gras-sprietenden grond. Over de wijd-neermattende vlakte spande de limpide bleekheid van den hemel, diep-blauw opwelvend boven het bosch, buigend naar den dampigen horizon met dun-uitbleekende teerheid. En alles rondom was stil, een ruim-wevende stilte waarin even kort-heensuizend het plotseling langs-zoemen van onzichtbare insecten stond of zacht-fluisterend het warm-geuren van den wind streek, ruisch-scheerend in de week-wiegende takken. Langzaam, breeder-koelend den schaduwrand van het bosch, begon de zon omlaag te welven, het glanzend lichten van den dag diep-goudend over de velden naar den opstillenden avond. Ver aan den horizon begonnen de bergtoppen zuiverder te groenen uit den grijzen damp, een rood-warme heldering tooverend onder de oranje-vaging van den hemel, ongemerkt heenlossend naar het dieper-tintend, hooger-strakkend blauw. En de uren gloeiden heen, opinnigend een sprookjes-kleurenden avond, het droom-vizioenend einde van den lang-gelukkigen dag, waarin zij haar jeugd had weergeleefd, waarin zij de nieuw-gewerkelijke herinnering had weergevoeld van wat eens groot gelicht had in haar bestaan.

Toen zij 's avonds terug was op haar kamertje en voor het open venster leunde, napeinzend de uren die zij was weg geweest, den dag in haar denken volgend van dat zij uit het huis was gegaan, leek het haar of zij in een droom had doorgevoeld wat jaren geleden al gemooïd had in haar leven, scher-

per-kleurend de herinnering van den lang voorbijen tijd tot werkelijk-schijnende beelding.

Het zomersemester ging voorbij. De conditorei werd leeger onder het geleidelijk weggaan der studenten. Alleen háár troepje bleef nog, geregeld weerkomend elken dag. Maar eindelijk moesten ook zij naar hun land terug, twijfel-sprekend of zij zouden weerkomen.

En de dagen vóór hun weggaan snelden voort in kort-volgend verdwijnen; nog één week en zij zou alleen zijn als vroeger, eenzaam verlaten tusschen de vreemde menschen, zonder lieve hartelijkheid in den staâgen sleurgang, zonder kleur-belovende uren waarheen ze kon verlangen in de grauwnevelende leegheid van haar bestaan. Zij voelde dat zij nu niet meer kon voortleven den langen winter die zou opsomberen uit den licht-voorbijen zomer, ze zag in haar denken den langen eindeloozen tijd dien ze zou moeten doorgaan in grauwsuizende eenzaamheid, zonder de telkens weerkeerende vreugde-kleuring van het komen van haar vrienden. Wanneer zij voortdacht aan den tijd die door het komen van andere studenten telkens weer zou opzetten voor haar herinneren de beelding der zomerdagen en waartusschen ze zou moeten gaan onbekend, ongeweten, terugdenkend door hun doen aan hen die zouden weg zijn en die zooveel in haar droef bestaan voor haar waren geweest, voelde zij een angstige benauwing klemmen in haar borst, om door te leven in de oud-geweten omgeving die voor haar veranderd zou zijn. Dikwijls dacht zij er over om aan de studenten te vragen

niet van haar weg te gaan en haar niet alleen te laten, maar dan plotseling kneep het in haar op, dat het toch eens zou moeten gebeuren vroeger of later en dat zij toch weer zou alleen blijven tusschen menschen voor wie zij onverschillig was. En ze zeide niets, het huilen inkroppend dat naar haar kiel perste, plotseling moe-slappend onder de onvermijdelijke looding van haar leven.

En eindelijk waren háár studenten ook heengegaan, een smart-doodte leegte terugstervend in den achterkamer, waar hun stemmen nog langen tijd daarna plotseling leken te klanken in de loome rust die luidloos, grijs, neerweefde door de kleine, donker-glimmende vensters, alles dekkend onder de poeder-schemerende laging van dof-droevend licht.

Toen, tegen den winter, had zij van een der Hollandsche studenten een brief gekregen, waarin hij haar vroeg om als gezelschapsjuffrouw bij zijn moeder te komen.

* * *

De drie jaren die zij in Holland was geweest, waren voorbijgegaan in een rustige, lief-herinnerende vloeijing van intieme zachtheid.

In het kleine stadje waar zij woonde, gingen de dagen stil, egaal voort, heen-droomend onder de heldere leêgte die over de wijde straten stond.

Plotseling gevreemd uit de bleeke onverschilligheid waarin zij een paar jaar had geleefd, was zij heel langzaam gemakkelijkt in haar betrekking, moeilijk

voelend om te wennen in den zacht-stemmenden omgang van haar voor wie zij moest zorgen. 't Was een lieve, oude vrouw, kalm-gerustigd na een leven van jarenlange leedschrijving, haar wijde moeder-voelen, dat zij nog steeds op haar kinderen innigde met een naieve klein-ziening van hun groot-gegroeide lichamen, ruimend over allen die zij naast zich zag.

's Morgens hielp zij haar in het kleine huishouden, een dag na dag weerkomen van hetzelfde werk, dat eenige uren lang een week-roezende drukte in huis wolkte. En daarna bleef alles beweegloos onder de voortregeling der uren, met even een korte verandering door het middageten, voortsoezend naar den avond, die een dicht-warme gezelligheid in de kamer zachtte, waar het gouden lamplicht helder, teerkleurend suisde, glim-tikkend de zilverglanzende rondingen van het theestel op tafel. Dan zat zij met haar naaiwerk over de oude dame, luisterend naar wat deze vertelde van vroeger, van haar wonen in een groote stad, van haar kinderen, van alles wat zij belangrijk voelde in het uitbestane kleinkringen van haar leven.

Alleen de Zondagen stonden even, helder-luidend, uit de stille regelmaat der dagen die voorbijgleden zonder herinnering, zonder schokkende breking van ongewoonheid. Dan kwam de familie uit de stad over, het huis vullend met de levendig-brokkende beweging der lichamen, een wolking van vage klanken roezend door de uitbuigende stilte. Maar 's avonds, wanneer zij weêr waren vertrokken, innigde de suizende kalmte weêr over de kamers, de gangen beweegloos

latend onder het weke, droom-schijnende licht en leefde het huishouden weër voort, regelmatig, zonder hel-strekkend geluid, tot den volgenden Zondag.

In het dag aan dag leven naast elkaar, was ongemerkt een zachte vertrouwelijkheden tusschen haar tweeën gebonden, die haar onbewust het ondergeschikte van haar betrekking had weggemakkelijk. Een tijdlang was er nog een vaag vreemd-zijn tusschen ze gebleven door de onduidelijkheid van haar verleden, waarvan de oude dame een klein gedeelte, door het spreken van haar zoon, wist, maar langzaam was ook die geheimlijkende ongekendheid weggehelder, doordat zij geleidelijk in het samenzitten 's avonds, haar leven verteld had.

En haar leven ging kalm, tevreden, zonder willen van iets anders in de warm-innigende klein-gelukstemming van de jaren-ontwende hartelijkheid die over haar stond.

Toch soms klaagde een raadselende droefheid in haar omhoog, een verlangend herinneren aan vroeger, die plotseling voor haar denken duidelijke op een winterdag toen zij met de oude dame wandelde. Door de nieuwwreemding van haar omgeving en door het kille, somber-regenende najaar was ze bijna niet uitgeweest, het stadje geheim-wetend met de leëglijnende straten, wanneer ze een korten tijd met de oude dame geloopt had. Maar kort-inhoudend na een paar dagen, was opeens de winter neêrgewit van de dik-grauwe wolken, de hemel ruimend in een dun-hoog-luchtend blauw, waartegen het zonlicht wijdde met spannend-zuivere heldering, een dicht-

zachte dofheid stillend over de straten waarboven de menschenstemmen opklankten met een galm-kortenden geluidslag. Zij waren het stadje uitgegaan, een weg loopend die zij nooit langs was geweest en zij had plotseling gestaan in de vrij-suizende streeling van de dunne sneeuw-koelte, kort opeens weg buiten den hoogenden opstand der huizen.

Vóór haar, eindeloos vèr spreidend in helblanke platheid, blindwittend tegen de wijde lucht-welving, breedde de sneeuwgedekte heide leêg uit, even aan den gezichteinder vastgelegd door de donkerdiepe glanzing van een smal-schitterend watervlak, waarop de zon een kort zilvertillen plaste, heendichtend naar de week-glooiende hoogten tot een vaag-violette schemering. Kort-afstandend onder het zuivere licht, stond het ineenmassend groen der dennebosschen scherp-gelijnd tegen het strakkend luchtblauw, met korte, snij-wittende strooisels van sneeuw teêr-plekkend over de takken, beweegloos vastend een dichte kleuren-scheiding boven het grijs-bruin ineenwisschen der hooge stammen. En wijd boven de zwijgende witheid rondom suisde de ijle stilte, meêfluisterend in vèr-aanwuiwend strijken de vocht-frissche ademing van teêrblazende windzuchten, zweefdragend klein-pluizende sneeuwvlakjes in even-warrelende stippeling.

Terwijl zij langzaam voortstapte, telkens kort antwoordend tegen het spreken dat zij onbewust over zich hoorde klanken, voelde zij hooger en hooger een vage droefheid brokken in haar keel, een onbestemde smartvloeïng benauwen in haar borst, een week verlangen dringend om weg te zijn, heel ver

heen, lijnloos herinnerend in haar denken een langgeleden visioening van eenzelfde omwuiving van vochtigkoelen wind, met teêr-veêrend zweven van sneeuwpluis door de wijde stilte. En plotseling brak de beelding van haar ver-heen-gedroomde kinderjaren in haar voelen, haar loopen in de donsichte laging der sneeuw onder de beweegloos-zwijgende boomen, de uren van alleen-gelukkig gaan langs de schuin-stijgende boschpaden, de dagen doorgestild ver buiten het leven der menschen, in haar ouderhuis, eenzaam rustigend boven de wijde blank-ruiming van het sneeuwveld in de wijde ombuiging der diepgroene dennen.

Dat voelen was haar bijgebleven den verderen dag, meê-klagend in zacht-diep treuren door de uren van den avond, opdroomend voor haar zien onder de weeke vloeiing van het lamplicht der vèrgeleden beelden van jaren heen. En in de waking van haar liggen, terwijl zij een na een de uren hoorde neêrzilveren over de wijd-blanke schemer-lichting van den sneeuwnacht, had zij de lang-voorbij jaren weêrgeleefd, scherp-terug-smartend in nieuwe werkelijkheid.

Haar leven was daarna weêr kalm, eentonigtevreden gegaan, met telkens even in-mattende dagen van zacht-klagende droefheid, ongemerkt heengedekt onder de vloeiing van egaal-stemmend geluk.

Het voorjaar was over het stadje geluwd met wijde welvingen van geur-wuivenden wind, met hooglichtende zonne-luchten diep-innigend van donker-vaste blauwheid boven den ophelderenden avond, heenvloeiend met teêr-vagenden kleurschijn in lijnloos-tintend wijken. Wanneer ze na het eten voor

het venster zat te lezen in het zacht-nadroomend licht dat luidloos uit de kamer schemerde, voelde zij een vreemd-weenenden weemoed opbewusten in haar binnenste, die haar het boek liet neêrglijden in haar schoot, vaag opstarend, met haar hoofd achterover geleund, naar den trillend-voordichtenden avond, beweegloos dwalend op de deining van haar denken. Het waren schim-langs-lichtende beelden die zij willoos napeinsde, terugherinnerend uren van voorheen, waarop haar droomen voortillusiede in een vooruitzien van haar verder leven.

Maar altijd helderde de visioening van haar wazend-lijnloos soezen tegen den opstand van dien eenen zomer, terug-duidelijkend in droomschijnende wijking haar samenzijn met dien jongen dien zij had lief gehad. En een zacht-berouwende smart brokte in haar omhoog dat die tijd voorbij was, dat de lichting van die maanden niet weêr zou kleuren, uitgrootend tot de vlammen-gloeijing van dien avond toen zij met hem had gezeten in de schemer-geurende omduistering van het bosch, onder de innigvloeiende zwijging van hooge, eenzame stilte. Dan langzaam opklemmend door haar borst, hoorde zij een diep-vreugdend ver-langen hoog juichen naar iets dat haar leven zou mooi-kleuren voor altijd, een droef-gelukkig voorvoelen van wijd-omwarmende vreugde, eindeloos dragend door de jaren. En zonder weten, willoos tegen den weemoed die hooger en hooger weefde in haar binnenste, voelde zij zachtjes de tranen duisteren in haar oogen, langzaam glijdend langs haar wangen, zacht schuddend haar lichaam van droevend geluk.

Zóó dringend had haar verlangen in de laatste jaren nooit in haar geheftigd. Wanneer soms in haar vroegere uren van alleen-zijn, de herinnering aan haar eerste liefde opberouwde, was 't altijd geweest als een vage, onbestemde weer-schrijning van een teere pijn die heel ver eens gesmart had in haar leven.

't Was haar of haar vrouw-voelen dieper in haar neerschokte, nieuw-vreemdend voor haar wonderend nazoeken wat haar veranderde, haar voelen dat een volle, wijd-gevende teedering rijpte in haar gemoed. En in de behoeftende offering van haar geheele lichaam, had zij geprobeerd voldoening voor haar willen te zoeken in het inniger leven voor haar huisgenote, opdwingend voor haar, telkens weerdrangend verlangen, dat dit de roeping van haar leven zou zijn. Maar telkens, in de avond-uren die zij zwijgend zat te peinzen naar het neerhelderend donker, in de uren die zij bewegend rondging door het kleine huishouden, in de lange, doorgewaakte tijden van den nacht, sloop de wanhopig-klemmende droefheid omhoog, moedeloos neerslappend haar goede willen door het huilend verlangen naar wat zij altijd diep in zich hoorde klagen.

De zomer had op eens een lichtende verandering gebroken in den eentonigen gang van haar leven. De student was t'huis gekomen en het huishouden was gelevendigd in het meezijn van een derde, plotseling anders beeldend de dagen in snel voorbij gaan.

Dikwijls vroeg hij haar 's middags om met hem te wandelen, wanneer zijn moeder geen lust had om uit te gaan. Dan liep zij uren met hem voort, dwalend

door de bosschen, ver gescheiden buiten de wereld, gaande onder de suisend-dempende middagstilte, dankbaar luisterend naar zijn spreken dat haar denken dwong uit den eentoonig-slependen sleur van dag aan dag, waarin zij langzaam was heengewoond. En het was haar of haar lichaam nieuw-groeide in een kracht-vollende levensvreugd, opgewekt hooglustigend haar voelen, een helder-kleurende lichtheid ziende die plotseling leek te zijn geblankt over haar bestaan. Maar inkalmend tot een diep-innige zachtheid stonden de avonden telkens voor haar omhoog, lange, week-vloeiende uren van eindeloos geluk, een schemerblauwende lichting van sprook-fluisterenden droom-schijn. Dan zaten zij op de bank voor het huis, onder de opzuiverende koelte van den nacht, waarin de geluiden rondom neerzwegen, langzaam heenlossend in wijde schemering.

Wanneer dan de oude vrouw naar binnen was gegaan, bleef zij met hem alleen, onwillekeurig pratend met zacht-dempend geluid, uitvertrouwend alles wat er in haar was, in een wijd-gelukkig voelen van alles rondom. Wijd-welvend in strakkende blauwheid boog de hemel beweegloos boven de trilling der goudwemelende sterren, eindeloos zwijgend van geheimstarende stilte, een week-schaduwende helderheid wevend naar de aarde waar de lichtende duisterheid roerloos peinsde in de omsuizende fluistering van vaag geluid. Ver over de wijking der velden stond een metaal-vaste maanglans, ontastbaar kleurend een dun-ijlende vloeijing van tooverend licht, diep-fulpend den donkerenden opstand der boomgroepen, vast-

vlekkend tegen de strakke achterbuiging van de lucht. En in de ver-omzwevende stilte van den nacht kleurde de mompeling van hun spreken een klankloos-tintende neveling waarin zij langzaam zwegen, in een teer-voelende vreezing voor het harde van hun stembreken in de groot-zachtende scherming van voort-geheimende, gelukkige teerheid.

En de maanden waren gehaast in een snel-voorbij-lichten der uren, kortgeleden opzettend hun herinnering toen het najaar begon neer-te-gouden van de roerloos-zonnende lucht. Hij was weer heengegaan naar de stad en het huishouden was weer teruggeloomd tot den eentoonigen gang van vroeger, alsof er nooit andere geluiden geklankt hadden tusschen het regelmatig voortglijden der uren. Er was een onbewuste verandering in haar geschoven, die haar de eenzame gelijkheid van haar leven minder eentoonig liet voelen. 't Was haar of hij voortdurend naast haar leefde, onwetend herinnerend den invloed van zijn spreken in haar hoofd, die haar onbewust er toe had gedwongen om anders dan vroeger de avonduren door te leven. In de duidelijke bewusting van haar veel minder ontwikkeld zijn, was zij begonnen te lezen, moeilijk in de ontwende inspanning van haar denken terugzoekend wat zij jaren geleden als kind had geleerd, telkens en telkens weer wanhopig voelend haar onmacht om te weten wat zij graag wilde. Dan, wanneer zij machteloos om haar kunnen vast te strakken tegen haar moei-lossende kracht, zich voorzette maar weer door te leven als vroeger, onwetend en zonder meer te denken dan den dage-

lijkschen sleurgang van haar bestaan, was het haar telkens of zij hem weer naast zich hoorde, weersprekend wat hij dezen zomer had gezegd. En zij begon op nieuw, hem ziende met een vaag bewusten dat zij alles deed, omdat hij haar beter en anders zou weten wanneer hij weer bij haar terug was.

De tweede zomer! Maanden had zij hem niet gezien. De lange wintermaanden waren voorbijgeduisterd in een telkens weer-opdroevend verlangen dat hij zou weerkomen. Hij was al die maanden weggebleven, vastgehouden door zijn werk in de stad. Langzaam, onder het hooger luwen van het voorjaar was haar verlangen naar zijn komst sterker in haar gewakkerd, een onduidelijk omlijnd verlangen dat zij voor zich zocht te scherpen wanneer zij 's avonds in de schemering van het late licht vooruitpeinsde naar den zomer. En eindelijk stond de zomer blank-hittend van de strak-blauwe lucht, wijd-zonnend een schroei-ademende laaiing van lichtglans over de aarde. En plotseling op een dag stond hij voor haar, onveranderd in zijn lange weg-zijn, dezelfde heldersprekende stemklank van zijn zeggen levendigend over haar luisteren. De dagen van vroeger waren weergelicht, de lange uren van samenloopen in de stil-afzonderende omleving der bosschen, de zacht-intieme avonden innigend een dicht-ineenzuchtend samenzijn onder de vloeiend-fulpen zuiverheid die van den hoogen hemel koelde.

Meer en meer had zij zich voelen inleven in zijn bestaan, hem meeziende in alles wat zij deed in den gewonen gang van het huishouden, altijd weer hem voelend bij alles wat zij dacht wanneer hij van haar

weg was, voortdurend peinsend al haar denken naar wat hij gesproken had toen zij met hem was.

En plotseling was haar voelen voor haar zelfbewust geworden, scherp op eens duidelijkend voor haar denken dat zij van hem hield.

Op een middag had zij met hem gewandeld. Het was een lauw-dompande dag met moeilijk-doffende warmte-looming die onder den wolkekkenden hemel deinde, een zonloos wit-vagend licht zakkend over de toonloozende egaal-kleuring der heivlakte, waarover even opkoelend, kort ademende windwelvingen broeiden. Luidloos opdichtend boven de beweeglooze matheid der boomkruinen waren de wolken langzaam ineengestuwd, angstig donker-loodend een vaal licht naar de aarde, waarin de stilte roerloos, zwaar-zwijgend neerstond, zwart-lagend een dik-vachtende drijving van staag-uit-grauwend grijs. Terwijl zij haastig, zonder spreken, voortliepen, begon tusschen de dofstapping van hun gaan zachtjes de regen neer te tikken, geleidelijk dichter drappend met groote natstippelende plekken, sneller en sneller dradend van omhoog in een suizende schuiving van neer-plassend vocht. Zij waren haastig voortgedraafd naar een schuilplaats die hij in de buurt wist en zij hadden een langen tijd hijgend stil gezeten, wachtend tot de regen zou ophouden. Wijd rondom in de suizing, van den neerruischenden regen, klamde de stilte eindeloos voort, zacht-gedragen op de klank-vagende wolking van geluid die over de boomtakken schoof, indoffend op den vochtdonkerenden grond, telkens even hooger wuivend wanneer een korte windzucht den regen

wijder neerwoei uit de egaal-grijzende wolken. Maar langzaam wischte de straal-trekking der regen-draden ineën, schemerend een gelijk-suizende weving van dun-eentonig geluid door de zwijgende berusting van het bosch, waarin telkens even metaal-zwijgend een dikker druppelen tikte, neergeschud uit de kort-uit-eenwuivende takken.

Toen, terwijl zij zwijgend naast hem zat, droomsoezend naar het ruischend klagen van den regennevel, was het haar geweest of zij ver alleen met hem was, eindeloos gescheiden uit den rondgang van menschen, voor altijd alleen in een gelukkig kalmen van haar verlangen. En plotseling sloeg het omhoog in haar borst, dat zij nooit anders zou willen dan dit uur, dat zij zóó wilde blijven altijd en altijd, haar heele leven door, ver buiten alles, op eens ziende wat er had rondgevoeld in haar denken al den voorbijen tijd. Nu opeens zag zij hoe haar liefde onbewust was gegroeid in haar ziel, zacht-kleurend verleden jaar in de mooie zomerdagen toen zij met hem ging, toen zij 's avonds met hem zat in de schemer-cluistering van den nacht, langzaam dieper helderend in haar binnenste door de lange wintermaanden waarin haar denken met hem had geleefd, uur aan uur, dag aan dag, uit-zingend in een droef-voelend geluk wanneer zij in het voorjaar haar vaag-lijnend verlangen hoorde opweenen naar een groote teederheid in haar leven, de teederheid die zij jaren vroeger eens had gevoeld, en die was heen-gedekt achter de smartende, onduidelijk-raadselende scheiding. En hooger en hooger was het in haar komen opzwellen,

heftig uitbegeerend tot de liefde voor hem die ongemerkt was meegevest in haar bestaan tot nooit weer heen te dringen beëlding.

En zij was onbewegelijk blijven zitten, angstig dat alles zou breken van haar droom-voelen wanneer zij zich bewoog, vrezend dat zij plotseling zou neersnikken in een wijde losvloeiing van haar zeggen.

Toen de regen had opgehouden, waren zij naar huis gekeerd.

En daarna had zij geleefd in een teer-omzwevende fluistering van geluk, gaande door de dagen met een hoogdragende stemming van teer-kleurende lichtheid, alleen levend in den tijd die over haar heenruimde een koepeling van steeds-innig-zingend geluid, zonder denken aan het uur dat hij van haar zou heengaan, onwetend de groote liefde die hooger en hooger in haar ziel was gegroeid.

Het waren de laatste zang-juichende uren geweest. In de lange eenzaamheid der wintermaanden, terwijl zij weer leefden den gelijken, vredenden gang van haar klein-omkringend bestaan, was het haar langzaam voor haar denken verduidelijkt dat hij niet van haar hield zooals zij van hem, dat hij haar zag als een lieve, lang-gekende vriendin, van wie hij hield omdat zij in de leege uren van zijn vacantietijd met hem ging en met wie hij meevoelde in de herinnering van den tijd toen zij samen waren in den omgang van vreemden. En het was weer voor haar geduidelijkt wat ongemerkt was heengezacht in den goedig-lievenden omgang van de oude vrouw, dat zij minder was dan hij, anders geboren uit den klein-levenden

stand van haar ouders, dat haar weten, haar denken zoo heel ver minder waren dan de denk-beelding van zijn bestaan. Wanneer soms in de uren van haar willoos peinsen, de verwachting mooie van een toekomst zooals zij die verlangde, duwde zij haar denken terug naar de werkelijkheid, nuchter voor zich zettend alles zooals het was, zonder vermooring van haar illusies, zonder kleur-schittering van een leugen-lievende helderheid. Zij voelde dat haar leven voor altijd eenzaam zou gaan, vooruitwetend dat nooit haar verlangen zou werkelijken tot een groot-mooiende waarheid. En inkroppend haar voelen, bleef zij doorgaan dag aan dag hetzelfde, alleen diep in haar binnenste voelend een zacht-klagend leed dat luidloos, eentonig onderhulde door alles wat zij deed, even soms luid opschreeuwend wanneer zij 's avonds alleen was in haar kamer en zij terugdacht aan de hoog-lichtende zomers die zij had doorgeleefd.

De student was heengegaan toen hij had afgestudeerd, ver weg, voor lange jaren. En daarna had er niets meer gelicht in den stillen voortgang der dagen. Den laatsten zomer dien zij in het stadje was geweest, was zij bijna niet meer uitgegaan. De oude vrouw was gaan sukkelen, langzaam elken dag zwakker voelend. Tegen het najaar was zij zachtjes heengeslapen, ongemerkt uitlevend in de zacht-slui-pende moeiing van haar harts slag.

Een tijdlang na haar dood was zij nog in huis gebleven. Maar ook dat had opgehouden. De familie had haar geholpen een nieuwe betrekking te vinden.

En toen was zij ook heengegaan, moedeloos ziende de toekomst-sleping van haar bestaan, oud-voelend de neveling der jaren die over haar leven had gehaast, zonder verlangen, zonder heldering van iets waarnaar zij kon peinsen in den alleenen gang naar haar einde.

Later, wanneer zij terugdacht aan de drie jaren die zij bij de oude dame in betrekking was geweest, bleef dien tijd altijd voor haar herinneren als een mooi-lichte droomschijn, een onwerkelijk geleefde tijd van weemoedig geluk, kort-geschoven tusschen de grauwe neveling te voren en de leeg-alleene jaren die zij daarna had doorgëenzaamd.

* * *

Het waren vijftien lange, eindeloos-durende jaren geweest, die zij in haar laatste betrekking had doorgeleefd. Vijftien jaren van langzaam heenloomen, 't zelfde, zonder verandering van kleur, zonder een enkele dag die helder-klankend uitstond buiten de doffe toonloosheid der voortslepende maanden. Zij was in het oude, groot-gebouwde huis gekomen in de vol-rijping van haar vrouw-zijn, zij was ongemerkt oud-gemoeid onder de dood-mattende eentonigheid van vaal leven, zij was weer teruggekomen in de vreemde onverschilligheid der menschen, neergesleten, zonder opmoedigende sterkte om te luisteren naar de vage illusie die nu en dan even diep in haar binnenste wilde op-mooien.

Tegen de zacht-lievende herinnering der laatste

drie jaren buiten, stond de nabeelding van het eerste jaar dat zij als gezelschaps-juffrouw bij de twee ongetrouwde, oude zusters had doorgewanhoopt, hard en angstklimmend omhoog.

Nu, na al die jaren die waren voorbijgegrijsd, was het haar altijd raadselig gebleven hoe zij door die eerste tijden had kunnen gaan, hoe zij niet was neergesmart onder de onverschillige koelheid waarin ze toen had moeten leven.

Zij herinnerde zich de eerste weken van vreemdheid, toen zij de toestanden van haar nieuwe betrekking niet begreep. De twee zusters samenwonend in één huis terwijl ze elkaar nooit zagen, de jongste beneden in de hooge suite, altijd op hetzelfde plaatsje voor het raam, doof, kwaadsprekend over de oudere die nooit bij haar kwam, verlangend het meezijn van de gezelschaps-juffrouw altijd naast zich, haar bevelen bijtend op een hooge harteloze toon; de oudste boven in haar breed-lage kamer, heen en weer dribbelend met kleinhaastige pasjes van oud-vrouwtje, lach-spottend over het altijd-ziek-zijn van de jongste, bij wie de docter elken dag moest komen, plotseling keurend in een stil-nijdend buien zonder zeggen waarom, haar nuk-treiterend sarren tegen haar zuster uitvierend tegen haar die tusschen beiden was, onwetend in een angst-zenuwende vrees voor beide oudjes, wie zij moest gehoorzamen. En daarnaast de twee meiden die al jaren lang in huis waren geweest, met zwijg-beweegloosen onwil tegenzwarend alles wat zij wilde, plaag-beterend alles wat zij vergat in de moeilijke wikkeling van den huishoudgang, waardoor

telkens plotseling scherp-sarrende woorden over haar mooie hoofd striemden. Langzamerhand was het huishouden gelijk gegaan door haar meezijn, de meiden waren van haar gaan houden en hielpen haar in de moeilijk-smartende uren van twist tusschen de twee zusters; zij had ongemerkt een gewoonte-gang gedwongen in haar meezijn met de oudste en haar gezelschap blijven bij haar die beneden zat. En daarna had zij de jaren doorgeleefd, elken dag hetzelfde, geregeld, zonder verschil van dagen, zonder scheiding in de doorenschemering der kleuren van week tot week.

's Morgens, wanneer zij de twee zusters had geholpen, hield zij de jongste gezelschap, totdat de doctor bij haar was geweest. Dan zat zij over haar, aan het tafeltje voor het raam, met haar handwerk, luisterend naar wat het oudje haar vertelde met haar luid-eentonig-sprekend stemgeluid, lange, taai-rekende verhalen over menschen die zij niet kende of over haar zuster die nooit bij haar kwam. Dan, schijndoende of zij luisterde, legde zij haar handwerk voor zich neer en bleef zij uit het venster kijken, zachtjes heensoezend door de moeiende warreling van figuren langs het raam.

Naast de druk-begane kade, lag het water breed-plassend uit, heel ver rondbuigend tegen de schuine dijkwelving waarboven telkens klein-trekkende spoor-treinen schoven, plotseling heengedekt achter den hoogen opstand der huizen. Tusschen het langzame glijden der schepen, moeilijk voortgestuwd door de mannenlichamen, sneden de kleine stoombootjes onder

de wit-pluimende schokking der wolk-donzende schoorsteen-pijpen, een wijd hoekende golf-lijning splijtend die langzaam uitkabelde in een weeke deining. En vlak onder het venster, zacht-wevend een toonloos grijnzen naar de stilte in het vertrek, schoven de voorbijgangers naast het doffe ratelen der hoog-geladen wagens en karren, waartusschen telkens het hel-op-bellend vierkanten der tramwagens ging, voortregelend onder den rythmenden klopstap van het paard.

Denkeloos starend naar de woel-bewegende drukte langs het huis, soesde zij langzaam heen, plotseling wakkerend door het kort-ingehouden ratelen van het rijtuig van den doctor. Dan schokte ze op uit haar zitten en deed de deur voor hem open, even vreemdstaande onder de luid-overhellende wolking van buiten-roezend geluid, kort-hoorend de harde karteling der rijtuigen boven de neergedempte stemklank der menschen.

Wanneer de oude doctor was heengegaan, viel de kamer weer terug in de egaal-grijs-wevende stilte en zij ging naar de zuster boven, waar zij bleef tot het tijd was voor koffiedrinken. 's Middags deed zij mee in het huishouden, de meiden helpend in haar bezigheden, een tijdlang beurtelings blijvend bij de twee juffrouwen, een zelfde weerzijn van de ochtenduren onder het veranderde middaglicht dat langzaam neerloomde naar den avond. Nadat het middageten was afgedaan, ging zij, terwijl de dames sliepen, voor het venster zitten, beweegloos blijvend om geen geluid te breken in de loode rust van den avond, die dof over de heenschemerende meubelen grijsde.

Buiten leegde de kade duister in het dun-helderend lantaarnlicht, eenzaam stillend onder het kort-kloppend voetstappen der weinige schim-donkerende voorbijgangers, regelmatig telkens helderend in de langsvagende lichtheid der tramwagens. Soms ratelde even kort-dreunend een rijtuig door den nacht, neerhakkend een plotseling vaag-kleurend lantaarnschijnsel langs de grijs-droomende kamerwanden en daarna sliep de schemering weer voort, beweegloos uit het langschuiven van het dunne leven buiten.

Wanneer dan de gordijnen voor de ramen waren gedonkerd, loomde de avond langzaam, klankloos voort onder het gedekte doffen van geluid tegen de dicht-geplatte luiken, moeilijk heen-zeurend in de matte deeling van den klokslag.

Langen tijd nog had zij de verwachting in zich hooren zangen om eens weer terug te gaan naar het land, naar de bergen, waarvan zij diep in haar binnenste een wijd-zonnende visioening bewaarde. Maar ook die mooiheid van belofte was ingesleten onder de steeds verder-wijkende werkelijkking van haar droomen, alleen teruglatend een diep-huilend verlangen dat soms plotseling hoog-droefde door het veranderend licht van een nieuw-kenterend jaargetij.

Zij herinnerde zich lentedagen van zacht-dunnend zonlicht, dat van den hemel teerde, met blazingen van luwen wind waarvan zij de geurende neveling rook door de dof-muffe grijsheid van het oude huis; dagen van laat-hoogenden lichtschijn tegen het langzaam neerhelderen van den nacht, klaar-strakkend boven het beweegloos-glanzende water waarin de

lantaarnlichten recht-streepend plasden; dagen van wanhopig-weenend verlangen weg te zijn uit het huis en voort te loopen buiten in de week-suisende fluistering van lauw-streelende koelte, onder het geurend frisschen van nieuw groen dat even over de boomtakken tintte.

Wanneer zij na het eten voor het raam zat, leunde zij diep achterover in haar stoel om het voorbijgaan van menschen niet te zien en bleef zij droomen naar de diep-inblauwende lucht, waartegen de dunderdonkere boomtakken beweegloos ineenwarrelden. Dan probeerde zij zich voor te stellen dat zij buiten was, ver uit de benauwende hardheid van huizen en zocht ze in de dooreenstreepende ragging der kruinen de herinnering van vroegergeziene beelden terug, heensoezend in het werkelijk voelen van haar verlangen. Na zulke uren liep zij ongedurig door het huis, een korte poos blijvend bij de zuster boven, tijden lang in de keuken zittend om met de meiden te praten, in een voortdurend zoeken naar verandering tusschen den gewonen sleurgang van den avond. Maar de avond loomde voorbij als andere avonden en ze ging naar bed, moe van verdriete onvoldaanheid, met een droefklagende smeeking in haar binnenste naar iets dat mooi zou breken in de leegheid rondom.

Zij herinnerde zich zomerdagen dat zij 's morgens vroeg opstond om rustig in den tuin te zitten. 't Was een klein, vierkant tuintje, met grijsgeschilderde lage schuttingen rechthoekend tegen de achter-hoogende gevels, waarlangs aan beide zijden de witgekalkte muren der huizen voortschoven, dun-begroeid met de

kartelende trilling van glanzende klimop-bladen. Tegen de schuttingen stonden klein-groenend in het schuin-warmend zonlicht de lage heesters, even zacht-wiegend door den ochtendwind, ophoogend naar het eind waar een paar oude, krom-knoestige boomen tegen den bruingrauwen muur plekten.

In de week-lichte stilte weefden zacht de geluiden van de ochtendstad dun-wolkend over de huizen, een verre afzondering kleinend over de beweegloose vierkanting van den grond. Dan bleef zij zitten, rechtziende voor zich uit naar de kleur-schittering der bloemen in het perk dat breed in het midden lag, moeite-denkend om de huizenmuren niet te zien. En terwijl zij luisterde naar het rond-scherp tjlipen der vogels die even kort over de licht-blanke paden wipten, voelde zij een zacht-schreïnend heimwee hooger kroppen naar de dagen van heel ver, de dagen van haar jeugd toen zij voortdurend leefde in een omkleuring van zontintend groen, wijd-dekkend de diepe glooïing der bergschuinten, de uren waarin zij alleen liep door de bosschen onder het hars-geurend broeien der zomerwarmte, zonder voelen van leed, zonder weten van wat hard-vreemd was in de wereld. En daarna stond de lange dag weer voor haar op, eentonig leeg door hetzelfde altijd-weerkeerend werk, toonloos-sleepend naar den avond. Zomer aan zomer had zij geleefd op de dagelijks weer-schijnende belofte van die ochtenduren, de eenige droef-lieve kleuring in de vaal-egale voorbijlichting van den zomertijd.

In de eerste jaren was zij heel weinig de deur uit geweest. Wanneer zij even een boodschap moest doen,

keerde zij altijd gauw naar huis terug, schuw voor het roezend gewarrel van menschen in de drukke hoofdstraten, terwijl zij niet langs de stille wegen durfde gaan die zij niet kende, angstig dat zij zou verdwalen en te laat zou thuiskomen. Ongemerkt was zij onverschillig er voor geworden en gingen er soms maanden voorbij dat zij niet in de lucht kwam. Maar soms plotseling, vooral in de muf-suffende opsluiting waarin zij de wintermaanden moest doorklammen, kreeg zij het gevoel of een voortdurende dofheid op haar zwaarde, of de vast-logge muren van de kamers haar lichaam nauwer en nauwer tusschenpersten, een klemmende benauwdheid die haar soms plotseling liet hijgen naar lucht en die een krankzinnigen drang in haar jachtte haar kracht te bonken tegen de wezenlooze sombering der wanden. Soms, vrezend dat zij niet zou kunnen strakken tegen het dringen van haar gevoel, sprong zij plotseling op en holde zij naar boven, naar haar kamer. Dan schoof zij haar venster wijd omhoog en voorover leunend haar lichaam op de vensterbank zoover zij kon, bleef zij een tijdlang liggen, diep-ademend de versch-koele lucht, wachtend tot ze weer kalm zou zijn.

In de wijde stilte, plotseling zwijgend tegen de nawarreling der straatdrukke die zij pas langs het venster had zien gaan, lag de dakenkarteling breed, roerloos uit, groezelig, donker eenzamend naast de levenloose vastheid der geheim-strakkende schoorsteenen, waarlangs bruin-somberende vochtstrepen lijnden, ineensplekkend naar onder op de schuinhoogende pannen. Tusschen degelijkdempende kleuren-

grauwing der daken, staarde de glanzing van een verweerd venster leeg-slapend naar de ruimte, waarboven de dichte lucht laag dekte, onmerkbaar inloosend de dun blauwig-witte wolkjes die zacht-luidloos uit een schoorsteen loomden. Telkens even kort-donkerend tegen de grijs-dichtende egaalheid van den hemel, gleed een vogel zweef-gedragen boven de huizen, plotseling wegstillend achter de verre hooging van een dak. En daarna was alles weer roerloos, neergevast door de hard-kantende donkering der lijnen, somber-klompend onder de vaag-wolkende neveling van geluid die hoog-dun opzweefde van de verre straat. Dan voelde zij zich langzaam rustigen onder de frisch-koude blazing van den wind die langs haar hoofd streelde en zij bleef denkeloos leunen boven de ruime heldering van licht, moeilijk dwingend haar lichaam om terug te gaan in de mattende sluiting van het huis, dat zij achter zich voelde als een lood-drukkende dreiging van benauwdheid.

Er was verandering in haar leven gekleurd. De oude doctor was gestorven en er was een ander voor hem in plaats gekomen. In de eerste weken was het haar moeilijk geweest om aan de veranderende gewoonte te wennen en had zij bijna vijandig gevoeld tegen dien man die in den lang-geweten kring van haar denken vreemdde. Maar doordat hij veel jonger was dan de vorige doctor, was zij na korten tijd vertrouwelijk met hem geworden en was zij, wanneer hij 's morgens zijn visite had gemaakt, voor zij hem uitliet, een tijdlang met hem in de gang blijven praten. Geleidelijk had zij hem verteld hoe zij in

huis leefde, den eentonigen, dag aan dag denzelfden gang van het huishouden, haar telkens opheftigende behoefte naar lucht, haar verlangen om een tijdlang weg te zijn uit de benauwde drukking van de sombere kamer.

Voorzichtig, langzaam probeerend had hij toen van de oude dames gedaan gekregen, dat haar leven veranderde, dat zij elken dag een paar uur de deur uitmocht. En in het vervolg ging zij, nadat zij den doctor had uitgelaten, de straat op en keerde zij niet eer naar huis vóór het koffie-drinken.

Soms bleef zij in de stad, loopend langs de wegen die zij kende, opzenuwend in de warrelende menschen-drukte langs haar alleen gaan, prettig voelend door de moe-opwindende roezing van geluid rondom haar hoofd. Maar op andere dagen voelde zij een matte behoefte om langzaam, rustig te stappen langs stille wegen, zonder lastig menschenbeweeg tegen haar peinsen. Dan zocht zij de oude gedeelten van de stad, smalle, leeg-liggende grachtjes, waartusschen het donker-gladde water roerloos lag met den recht-diepkleurenden weerschijs der gebouwen, met hoog-steilende bruggen waarvan zij ver neerzag in de wijde bocht van oud-gevelende huizenrijen, geheimzinnig veel-wetend starend boven de logge zwarteheid van vuil-deinende spiegeling. Tusschen hoog-grauwe huizen liep zij in smalle steegjes, donker stil-schaduwend onder het wolken van geluid dat uit de drukke zon-helle hoofdstraten overwolkte, verder en verder dwalend van huis, niet wetend waar zij was, tot zij plotseling weer stond op een plek die zij vaag her-

kende en waar zij een tijdlang moest rondzien, om te weten hoe zij naar huis moest terugkomen.

Maar meestal liep zij den dijk op dien zij van uit het huis zag en die langs het wijde water boog, waarop de schepen langzaam voortdreven met de breed-wittende opheldering van zeilen, kort voorbijgeschokt door de snelle snijding der stoombooten, waarvan de rook een tijdlang wit-dicht bleef hangen in het blanke licht, langzaam heenzuigend in de ruimte. Dan, heel ver buiten, aan een scherp-puntende buiging van den dijk, bleef zij staan onder de frisch-riekende koeling van den wind die langs haar heen streek, haar rokken klepperend langs haar beenen en kon zij tijden lang staren naar de verte, die telkens weer nieuw-kleurde voor haar wonderend zien. Wijd, eindeloos heen-kabbelend naar den mistig-teergrijzen horizon, bewoog het water in rustelooze karteling, met vaag ineenwisschende kleuren moireerend naar de glanzende plekken licht die uit de dun-uiteenwijkende wolken neerstonden. Klein-schimmend tegen den gezichteinder gleed een enkel scheepje onder de hel-plekkende witheid der zeilen onmerkbaar voort, langzaam heengedekt achter de schemerende damping van wazigen nevel. In de hoog-welvende stilte klaagde telkens even, kort-donkerend, het diepe toonen van een stoomfluit, meedrijvend op het suizend strijken van den wind. En er waren ochtenden dat zij zoo lang bleef staan, vergetend dat zij weer naar de stad moest, terug naar de doffe warmte die in de kamers loomde, dat zij zich moest haasten om op tijd terug te zijn, bang voor de verwijtend-scherpe

vragen van de oude juffrouw wanneer zij te laat aan tafel kwam.

Onbewust was, in haar wijde behoefte naar zachte tederheid, het dagelijksch wederkeerend samenzijn met den doctor in haar binnenste uitgevoeld tot een dankbaar lievende vriendschap, die haar denken den geheelen dag vulde. Onwillekeurig was zij die korte oogenblikken gaan zien als de weerkomende kleine mooierheid van elken dag, die haar even in een andere beweging van denken liet leven en die haar, door zijn spreken, terugherinnerden aan den tijd die zij met de studenten had omgegaan en aan de zomers van haar vorige betrekking. Soms, wanneer zij in de peinzing van haar alleen-gaan, haar voelen voor zich duidelijke, dreigde een gelukkig-droevend vrezen in haar omhoog, dat zij misschien te veel van hem zou houden, een vaag-waarschuwend herinneren van wat vroeger gebroken had in haar illusies en wat zij nu zeker wist dat zou gebeuren in de onmogelijkheid hij ooit met haar zou kunnen gaan, omdat hij getrouwd was. Maar langzaam, zonder kracht om er tegen te dwingen, was haar voelen voor hem dieper in haar gesleten, machteloos om de telkens weerlichtende visioening van geluk weg te houden uit de doellooze leegheid waarin zij haar bestaan zag. Dikwijls had zij zich voorgenomen niet meer met hem te blijven praten wanneer zijn visite was afgeloopen en had zij er over gedacht hem door de meid te doen uitlaten, maar telkens wanneer zij het wilde probeeren, durfde zij niet, bang dat de oude juffrouw haar uitleg zou vragen waarom zij niet deed zooals elken dag en dat

hij aan haar zou merken dat zij meer van hem hield dan zij mocht.

Toen, plotseling, was er een verandering in haar voelen bedaard.

Op een dag had hij zijn vrouw meegebracht om kennis met de oude dames te maken. Het was een klein tenger-mooi vrouwtje, een teer-lieve verschijning, die door haar mat-bleeke kleur waarin haar donkere oogen groot-zacht fluweelden, als een vreemd-zuidelijke bloem liet voelen, droef-voortkwijnend onder het kleurlooze licht van koude landen. Zij had een langen tijd, terwijl de doctor boven was, met haar zitten praten, heendroomend door het sprookjes-lievend klanken van haar stemgeluid en toen zij weg was, had zij aan haar gedacht, voortdurend ziende voor haar peinsen de diepe innigheid van haar oogen, week-schaduwend onder de teere schemering van haar lange wimpers. En zij had een week-smartende weemoed voelen hoogdroeven in haar borst, een onduidelijk bewustend verlangen te willen zijn zooals zij, langzaam overvredend tot een bewonderende liefde waarin de beelding van den doctor ineenvaagde, hen beiden ziende als de groote tederheid die zij zoo lang al gewild had in haar leven.

Daarna was haar voelen voor den doctor anders geworden. Wanneer soms later nog wel eens de gedachte in haar opkortte dat hij een andere voor haar zou zijn dan nu, verlangend in een plotselinge opvlamming van haar vrouw-zijn naar de teer-warmende aanraking van zijn mannenlichaam, herinnerend den jaren-geleden zomer toen zij haar eerste liefde

had hooren gelukkigen in haar ziel, zag zij altijd de groot-fluweelende zachtheid van haar oogen dat haar verlangen heenzuiverde tot de groote toewijding die in haar was opgelicht voor beiden.

Meer en meer had de vriendschap van den doctor en zijn vrouw over haar heen gewarmd, haar op-houdend in de eentoonige vreugdeloosheid van hare leven; hun omgang had een helder-kleurend geluid gelicht in de toonloosheid van haar bestaan, de eenige, mooi-nagebleven herinnering van al die jaren.

De oudste juffrouw was ziek geworden en was na korten tijd gestorven.

Haar leven was gemakkelijker geworden nu zij niet meer beurtelings bij de beide zusters moest zijn. Wanneer de familie beneden op visite was, ging zij naar hare kamer, gelukkig dat zij heen was uit de benauwde doffe warmte, waar de stemmen van de menschen mat, vervelend spraken over dingen die haar niet konden schelen. Dan bleef zij lezen tot de visite weg was, heenvoelend uit de werkelijkheid en het was haar soms moeilijk op te wakkeren uit het droomleven waarin zij zoo lang was geweest wanneer zij weer naar beneden moest in de gewone kleur van de werkelijkheid.

Maar vooral de avond-uren had zij lief, wanneer alle naar bed waren en zij nog op bleef, alleen in de suisende rust van het groote huis. Dan kon zij langen tijd voor het venster staan kijken door de warreltakkende duistering van de hooge boomen naar het water, dat donker metaalde in wijde glanzing, met de inschittering van de lantaarnlichten aan de

overzij, diepstreepend naar omlaag. De schepen lagen roerloos, klompend in de dunne schemering, met hun masten strak-streepend tegen de achter-helderende lucht, beweegloos starend met de kleurende vastheid der lantaarns in den nacht. En 't was haar of zij alléén waakte boven de nachstad die zij duister voelde neerliggen wijd rondom en onwetend de uren die over haar heenschemerden, bleef zij staren naar de mooi-beeldende visioenen die in haar peinsen opdroomden.

En weer waren er jaren voorbij geneveld, hetzelfde in de nieuw-gewende verandering van het huishouden, zonder na-herinnerende scherping van iets dat in haar bestaan had gebroken.

Zij was een langen tijd ziek geweest. Het was plotseling in haar geknakt op een lenteavond. Eerst had zij nog geprobeerd den volgenden dag mee te zijn in het huishouden, maar ze had niet gekund en was naar bed gegaan, afgemoeid neerliggend met de lood-doffe matheid van haar lichaam.

Dagen lang was zij ziek geweest zonder bewustzijn van tijd, zonder weten wat er rondom haar gebeurde, voortkoortsend in een droom-snelle weerbeelding van de voorbije jaren, telkens weêrlevend in de herinnering van haar kindertijd waarin ze haar moeder weerzag, haar schooltijd, met angstig-klemmende dreigingen van moeilijk-eenzaam loopen door geheimzinnig-donkerend bosch, plotseling terug in de jaren die zij in haar vorige betrekkingen was geweest, helder, duidelijk scherpend de gezichten van allen die rondom haar geleefd hadden. Nu en dan helderde

zij even uit de moeiend-voortijlende warreling van haar visioenen. Dan keek zij wonderend naar de oud-gekende omgeving van haar kamer, plotseling bewust dat zij alles in droomen had gezien, maar dan doezelde zij weer heen in de nieuwjachting van haar denken, vaag-voelend haar dubbel leven, machteloos haar hallucinaties heen te dwingen naar de werkelijkheid.

Langzaam was haar ziekte geweken. Maar het was of haar lichaam niet meer kon opkrachtigen uit de moewe neerligging waarin zij dag na dag voortzwakte. Wanneer zij den heelen dag kalm had gelegen, voelde zij tegen den avond een vage ongedurigheid in zich hoogzenuwen, een langzame gloeiing plekkend in haar gezicht die haar angstig liet vooruitwachten naar de uren van den nacht, waarin zij onrustig doordoezelde in een halfslaap en waaruit ze 's morgens wakker werd moê van een uitputtend zweten, dat luidloos, sluipend uit haar lichaam klamde. Maandenlang was zij ziek gebleven. Soms, op warme zomerdagen mocht zij een paar uur opstaan en in een gemakkelijken stoel voor het venster zitten. Maar meestal lag zij te bed, uren achtereen kalm blijvend in de rustige beweegloosheid van haar kamer, luisterend naar de straatgeluiden die onduidelijk van buiten door haar openstaande vensters naar binnen dreven.

Wanneer 's morgens de doctor bij haar was geweest, bleef zij den verderen dag alleen doorsoezen, nu en dan, wanneer een van de meiden even bij haar kwam, een korten tijd sprekend over wat er in huis voortleefde. Soms kwam de vrouw van den doctor bij

haar. Dan rechte zij op uit haar liggen en luisterde zij naar wat deze sprak, dankbaar voor haar komen in de eenzaamheid van haar langen dag, waardoor zij een korten tijd heenwakkerde uit de sleursoezing van haar denken. Maar daarna leegden de uren weer sluipend voort, kleurloos overstillend naar den nacht.

Tijden lang bleef zij dikwijls wakker liggen, met wijdopen oogen staren naar de kamer, waarin het lantaarnlicht op straat een week-bewegend schijnsel tegen de lage zoldering kleurde. Ongemerkt stilden de stadsgeluiden heen, een wijd-omwevende zwijging dekkend in de helder-diepe duisterheid, waarin het laat-alleene stappen van een voorbijganger kort-metalend klopte of het verre ratelen van een rijtuig aanschuurde, plotseling heenzachtend verder en verder tot kleurloos nazwevend suizen. Achter haar was het huis beweegloos, vast-neerstaand in een dood-zware rust met even opgeheimende ritselingen van onduidelijk geluid, waarin helder telkens de metalende uurslag van de gangklok viel, kort-deelend de uren een na een. En de nacht sloop langzaam voort, koeler helderend de duisternis naar een dun schemerenden morgen die grijzend door de vensters matte, hooger en hooger kleurend een roze-teërend zonlicht, dat de dichte grauwhed der boomen voor het raam geleidelijk tintte in zachtgulden gloeiing. Dan sliep ze ongemerkt in een diep-zinkende moeheid zonder hooren van wat er rond haar opwaakte, onbewust van de wakkeren van geluid die de oplevende stad over haar liggen weefde.

Maanden was zij sukkelend geweest ; weken achtereen was zij op haar kamer gebleven, met korte uren van verandering die zij even beneden kwam, moeilijk duizelend langs de breede trappen. Langzamerhand had zij de besturing van het huishouden weer op zich genomen, weer levend als vóór zij ziek werd, alles doende in den regelmatigen gang van het huishouden alsof zij nooit een tijdlang buiten de sleur was geweest. Toch voelde zij dat zij niet meer als vroeger was. Het was of een voortdurend drukkende moeheid op haar zwaarde, een loome machteloosheid die haar dwong telkens te gaan rusten wanneer zij kort achtereen was bezig geweest, een slappende matheid die haar 's morgens neerhield in haar bed, uitgelamd voelend onder de klamme vochting van haar nachtzweet.

Zij was begonnen te hoesten, een telkens weerpijnend kuchje dat in haar keel schrijnde en dat haar na lange benauwdheid een dun-rozend bloed liet opgeven. Een tijdlang had zij er over gedacht om weer terug te gaan naar haar land, om te probeeren beter te worden in de hoog-zuivere koeling van de berglucht, maar telkens had zij het uitgesteld om er over te spreken, omdat zij wilde wachten tot zij weer sterker zou zijn geworden. En ongemerkt waren haar krachten heengesleten onder de dorrende dunning van haar lichaam en ze had haar leven voortgesleept, nu eens een korten tijd beter voelend, dan weer inmoeiend onder de langzame verergering van haar ziek-zijn.

Toen de jongste zuster was gestorven, was zij

ingeknakt. Zij had haar de lange weken van haar ziekte opgepast, vroeg zich opsleepend uit haar bed en was den geheelen dag bij haar gebleven, voortdurend haar helpend in moeiend-onrustig verplegen, soms tot laat in den nacht bij haar zittend omdat zij niet door een ander wilde verzorgd worden. Dat had haar den laatste opstrakking van haar kracht neergeslapt. Daags na de begrafenis, toen zij bezig was op te ruimen in de kamers, alles weerzettend zooals het altijd was geweest zoolang de oude juffrouw er geleefd had, kreeg zij een bloedspuwing.

Zij was nog een paar dagen in huis gebleven, waar de meiden haar hadden opgepast. Maar het huis moest worden leeggemaakt, de meiden zouden weggaan, de familie kon haar niet langer in huis houden en voor haar zorgen.

Toen had de doctor haar naar het ziekenhuis gebracht.

* * *

Al maanden had zij in het ziekenhuis gelegen, maanden al in hetzelfde bed, in dezelfde kamer met hetzelfde uitzicht. Zij wist dat zij nooit beter zou worden, dat zij dood zou gaan.

Zij had het gevoeld van den eersten dag, toen de doctor afscheid van haar had genomen, dat zij het ziekenhuis niet levend zou verlaten.

De dagen waren eentonig, egaal, kleurloos gegaan; zij waren gerijld tot weken in moedellooze grijsheid, de weken waren geneveld tot verre maanden, onder de kentering der jaargetijden, zonder belofte, zonder

een verwachting van licht in de egaal-doffe zwijging van het ziekenhuis.

Zij was minder en minder geworden, elken dag zwakker voelend wanneer zij door de verpleegster uit het bed werd getild en zij een tijdlang voor het venster in een gemakkelijke stoel zat. En ook dat had zij niet meer gekund, elken dag het uitstellen tot morgen . . . wanneer zij sterker zou zijn.

Zij bleef nu dagen achtereen te bed, haar moewe hoofd leunend op haar saamgevouwen handen, doorsluismerend in een vaag droombestaan, waaruit zij even opwaakte wanneer 's morgens en 's avonds de D-trein langs het ziekenhuis schoof, die zij wist dat naar haar land ging.

Langzaam elken dag werd zij zwakker, moeilijk-hijgend sprekend wanneer de ziekenhuis-doctor 's morgens bij haar kwam. En 't was of zij geleidelijk weer terugleefde naar vroeger, vergetend alles wat in de laatste jaren rond haar was geweest, alleen weer-wetend de dagen van haar jeugd, van haar kind-zijn, waarvan zij de beelding zag in de lang-eenzame uren van den dag, in de wijd-omsuisende nachtstilte waarin zij half-wakend neerlag, starend naar het schemer-lichtende landschap buiten het venster. Onbewust was zij haar eigen taal gaan spreken, in haar alleen liggen de oud-gekende klanken zeggend in een zachte mom-peling van woorden, waardoor zij zich heendroomde naar de herinnerende beelding van haar land, de weervisioening van dichte bosschen, groen-somberend langs de breede bergglooing, de hoog-blauwende lucht wijdstolpend over de ruim-zonnende wijking der vlakte.

En zachtjes, onhoorbaar, leefde zij heen, kleiner en kleiner zwakkend iederen dag, onmerkbaar zuchtend de dunne hijging van haar ademen.

* * *

Op een avond, kort na de visite van den doctor, stierf zij. Zij had den heelen dag beweegloos gelegen met haar oogen dicht. Telkens wanneer de zuster even bij haar was komen kijken, lag zij nog in dezelfde houding met haar gezicht op haar saamgevouwen handen gedrukt, zachtjes hijgend de open-neer-ademing van haar moeilijk-kreunende borst.

Buiten over de velden welfde het neerbuigend zonlicht een wijd-gouden gloeiing, diep-rood vlammend de grijsdrijvende wolkjes aan den horizon, den helderblauwenden hemel tintend in vaag-rozenden schijn. Langzaam warmde het rosse licht omhoog door het venster, een week-vloeiend schijnsel kleurend over haar neerliggen.

Toen, duister-aanbrommend van ver, hoorde zij de D-trein trillen, de zwakke beving voelend die in de vensters dreunde.

Helderend uit de verre onbewustheid waarin zij lag, lichtte zij even haar oogen open, waak-droomend naar de avond-kleuring van de zon. En moeilijk optillend haar hoofd van haar handen, zag zij de trein voorbij schuiven met de korte vierkanting der wagens achter de pluim-wolkende spreiding van de rook.

Toen terugsteunend in haar kussens, sliep zij

zachtjes heen naar het laatste visioen, de hoog-
glooiende vrede der groen-begroeide bergen, onder
de week-suisende stilte die van den goud-blauwenden
hemel droomde, waarin zij haar kind-zijn had door-
geleefd.

April 1903.

DESILLUSIE.

Voor Betsy Bongers (Il bel canto).

Toen hij uit het kleine station kwam, bleef hij even rondzien. Hij herkende de streek dadelijk; den korten stationsweg langs den grooten plas, met aan de andere zijde het breede weiland; de dicht-begroeide bergen, die vlak achter de spoorbaan langs het dal groenden; het stadje met de warreling van daken tusschen de boomen, lang-uit rekkend naast den breed-grijzen weg met de stomp-vierkantende toren-hoogte, die log stond in het helle licht.

Een korten tijd bleef hij denken of hij eerst het stadje zou ingaan, om alles weer te zien van vroeger, maar hij voelde zijn ongeduld weer plotseling opjachten en hij stapte het boschpad in, dat langzaamsteil tegen den berg schuinde.

Na het snel, denderend onrusten van zijn spoorreis, dreef opeens een wijde kalmte in zijn binnenste neer, nu hij alleen ging tusschen den eentonigen opstand der grijze stammen. Boven het verder heendrommen van de trein ruischte de stilte van het bosch dichter over hem heen, met telkens een zacht-suizende schuring der takken wanneer de zomerwind hoog door de kruinen schoof. In de opwarmende ochtendzon

wolkten de harsgeuren der stammen in lauwe broeijingen over het smal-looperend pad, waar klein-ronde schitteringen op de dik-bruine bladerlaag helderden, heen-en-weer trillend wanneer de takken uiteenwiegden. En onder het moeilijk stijgen langs den oud-gekenden weg, was 't hem of hij nooit was weggeweest uit de herinnerende beelding van alles rondom, of hij weer terug was in den tijd toen hij zoolang in die streek had gewoond.

Jaren waren er voorbijgelangzaamd sinds dien tijd. Hij was er voor het eerst gekomen toen hij nog jong was. Hij had zich overwerkt in de moeilijk-jachtende dreiging van zijn examen, dat hij doen wilde om onafhankelijk te worden. T'huis leefde hij een een-tonig, somber-drukkend bestaan onder den dof-zwarenden druk van het oneenig-getrouwd-zijn van zijn ouders. Zijn vader was een streng, droog-denkend man, hardgegroeid na de dagelijks weerpijnende worsteling van zijn jeugd, waarin hij alleen geleefd had om geld te verdienen, een bestaan zonder licht, zonder helderheid. Het was hem altijd een raadsel geweest hoe zijn moeder met hem getrouwd was, hoe zij ooit had kunnen denken dat zij met dien man gelukkig zou zijn. Nooit had hij zijn vader gevoeld, zooals hij andere kinderen met hun vader zag omgaan; hij was altijd een vreemde voor hem gebleven, iemand voor wien hij een onzegbaren angst voelde, een instinctmatig weten dat hij een ander mensch was. Die vreemd-voeling was hooger en hooger in hem gehard, toen hij door den omgang met anderen ruimer zijn eigen binnenste begon te begrijpen. Hij

had duidelijker gezien elken dag, dat zij elkaar nooit zouden weten, dat zijn droom-neiging, zijn vaag-stemmend verlangen naar buitenstilte en zonnelicht, naar de weeke geluksvoeling van ver zijn buiten menschen en huizenhardheid, naar droomen in de zon onder het luisteren naar de dun-zangende zweving van geluid, pijnlijk moest breken tegen het streng-droge denken van zijn vader.

Toen hij grooter was gegroeid had hij moeten studeeren. Hij herinnerde de moeilijke dagen van toen, dagen van somber-mattende droefheid die op zijn bestaan drukten, nadat hij aan zijn vader had gezegd niet te willen, maar dat hij verlangde te doen wat zijn vrienden deden, zich heelemaal geven aan zijn stemming, dat hij kunstenaar wilde worden. Zijn vader had geweigerd en hij was gedwongen geweest te werken waarin hij geen lust had en zijn voelen neer te dringen om verstandswerk te doen. Alléén die troost was hem gebleven, dat hij later misschien zou kunnen doen wat hij wilde, dat hij zijn ambacht er aan zou kunnen geven wanneer hij onafhankelijk van zijn vader zou zijn.

Onder de vast-harde tucht die zijn vader over hem strengde, had hij angstig zijn voelen langzaam hooren insluimeren door den kleurlozen verstands-arbeid dien hij dag aan dag moest doen. Dikwijls, op zomer-avonden, terwijl hij op zijn kamer zat te staren naar de dieper inblauwende lucht waartegen de sterren dun begonnen te bleeken, zong zijn oude voelen weér omhoog in zijn borst, een lijnloos, huilend verlangen in hem droevend om ver, ver weg te gaan

buiten de neer-stillende stadsgeluiden, die over de eenzame daken nevelde. Dan kon hij tijden blijven droomen naar den langzaam-neerlichtenden nacht, zonder aan zijn werk te denken dat leeg vóór hem op tafel wachtte, tot hij plotseling wakkerde uit zijn heen-zijn door het stappen van zijn vader, die elken avond bij hem kwam om te zien wat hij uitvoerde. En daarna leegden weer lange dagen achtereen, zonder kleur, troosteloos in het voortdurend-bezigende werk dat hem verveelde en vreemd bleef uit zijn voelen.

Hij had examen gedaan. Het was geweest of op eens al zijn willen was ineengeslapt, of al zijn denken was opgesleten en of hij leeg, lusteloos zwakte onder de matte moeheid van zijn lichaam. Hij was een langen tijd ziek geweest. Toen hij beter begon te worden, had de doctor hem naar buiten gestuurd in de bergen om weer bij te sterken. Hij was met zijn moeder gegaan, voorzichtig reizend elken dag een klein eind en zij waren hier gekomen waar zij een paar dagen hadden gerust. En daarna waren zij naar boven gegaan, in de bosschen.

De boomen begonnen dunner rondom hem te staan, met tusschen de wijder uiteenwijing der kruinen groote vlekken helder-zonnend luchtblauw. De weg gelijkte ongemerkt uit zijn steile schuining naar een zon-warmende ruimte, waar klein-groenend hakhout beweegloos in het middaglicht stond. Ruim-open lag de vlakte beneden in hel-laaiende lichting, roerloos plattend naar den horizont, waar de bergen rozeschemerend in ijle damping onduidelijk hoogden. Aan

de eene zijde lag het stadje, kort ineen-geblokt tusschen de scherpe wit-slanging der wegen, die ver uit de leege wijdheid der velden samenbogen, met de warrelkleuring der daken vast aaneengezet, beweegloos, zonder leven. Hoog, neerwelve in een dunne buiging, spande het luchtblauw, breed-rondend naar den gezichtseinder, met even een klein-vlokkende wolkenblankheid schitter-drijvend in geheim-starenden voortgang.

Onder de koelende streeling van den wind bleef hij even rusten van zijn moeilijk-hijgend stijgen. Het was het uitzicht waarnaar hij vroeger zoo dikwijls had staan kijken. Alleen was de plek veranderd waar hij stond; de boomen waren gekapt, vroeger had het bosch hier voortgestaan met de dichte naast-elkaar-dringing der stammen.

Hij ging langzaam-stappend voort over het pad dat langs de klein-begroeide berghelling boog, voor-zichtig den weg zoekend tusschen de overgroenende takken die laag langs den grond ineenwarden.

De lange maanden die hij in de bergen had geleefd, waren in zijn herinnering gebleven als de eenige mooie periode van zijn jeugd. Hij had met zijn moeder in het forsthaus gewoond dat eenzaam, ver stond in de dichtheid van het bosch. Het was een klein huishouden: de oude forster, die elken dag vroeg naar zijn werk ging en 's avonds, wanneer de schemering begon te duisteren, weerkwam; zijn vrouw, een ernstig, lief-eenvoudig mensch, vreemd-gezwegen door haar altijd alleen-zijn en hun dochter, een groot-groeiend meisje, met een diep-donkere fluweeling van haar

oogen, droom-peinzend onder de ros-gouden wolking van haar moeilijk-wrongend haar.

De eerste weken die hij er had geleefd, waren voorbijgeleegd in een moewe neerligging van zijn lichaam. Daarna was het hem geweest of geleidelijk een benauwde drukking van zijn hoofd wegluchtte, of een lichtende helderheid langzaam in zijn denken ruimde nu hij de dwingende stroefheid van zijn vader niet meer naast hem voelde en de obsessie van zijn elken dag weerwachtend werk heen was. In het rustige, egaal-kleinende huishouden waar zij de eenige gasten waren, leefden zij met de menschen mee, in een ongemerkt intiemer-wordenden omgang. Dikwijls 's middags wanneer hij in den tuin languit lag op zijn stoel, moe, gedachteloos starend naar de blauwe lucht, waarlangs de teer-wattende zomerwolkjes dreven in het zonlicht, nu en dan een kort woord sprekend met zijn moeder, kwamen de vrouw en de dochter bij hen zitten met haar werk. In het slepend spreken der stemmen boven zijn hoofd, waarin lange zwijgingen telkens stilden, droomde dan de middag zachtjes voort naar den luidloos neerstillenden avond, terwijl de schaduwen dichter weekten onder de hooge boomen, waarvan de kruinen goud-lichtten in den laat-warmenden zonneglans.

Hij was sterker geworden en zijn moeheid was van hem heengeweken. Elken dag ging hij nu wandelen, uren dwalend langs de ongeweten bosch-wegen. In de eerste tijden was zijn moeder met hem meegegaan, maar daarna was zij t'huis gebleven en ging hij alleen. Wanneer hij dan ver weg was van

het huis, afgezonderd loopend onder de donker-koele schaduw van de dicht-takkende boomen, bleef hij staan luisteren naar de wijde stilte van het bosch, waarin zacht, vaag-wolkend, het onzichtbaar leven suisde. Dan, in de wijde cenzaamheid die hij rond zich hoorde, sloeg plotseling het voelen in hem omhoog dat hij vrij was, de wijde juiching dat hij kon denken en voelen zooals hij wilde, dat hij voortging in een nieuw-lichtend leven zooals hij het had verlangd wanneer hij t'huis zat en hij zijn denken moest dwingen naar zijn werk dat droog, kleurloos donkerde tegen de droom-visioenen die in hem lichtten. En zijn leven was voortgerustigd onder de egaal-vloeiende kleuring der dagen, zonder weten van tijd, zonder dat hij er aan dacht dat hij weer terug zou moeten naar huis, naar de duisternis der stadsstraten en den onverschilligen opstand van huizen.

Hij was verliefd geworden op de dochter van den forster. Hoe en wanneer het was gekomen had hij nooit scherp voor zich kunnen zetten. Die liefde was ongemerkt in hem geslopen in de uren die hij naast haar in den tuin had gezeten, 's middags onder het licht-kleurend stralen van de zon; zij was in hem geïnnigd in de avonduren dat hij met haar had geloopt onder de wijd-zwijgende stilte van het bosch, waarin het maanlicht toover-glanzend fluisterde tusschen de roerloos-rechtende stammen; zij was in hem geweven in de lange daguren waarin hij met haar ging in de plechtig-omzegenende vrede der boomen, waar de harsgeurende broeijingen van het hout een droom-nevel duizelden rond hun hoofd en

waar zij liepen in een sprookjes-beeldende visioening van nooit-geziene werkelijkheid.

Op een ochtend was er een brief van zijn vader gekomen, waarin hij zeide dat hij over een paar dagen naar huis moest teruggaan. En plotseling was de werkelijkheid in hem genuchterd en had hij zijn echte bestaan voelen opdreigen tegen het droomleven waarin hij al die maanden geweest was. Die dag was nooit uit zijn herinnering weggewischt; telkens later had hij die uren teruggedacht, voor zich zettend elk moment, weer en weer herhalend wat hij toen gevoeld had.

Den heelen morgen had hij in den tuin gezeten, heen en weer zeurend in zijn hoofd dat alles uit was, dat hem nog maar een paar dagen scheidden van de moeilijk-dompemde lichteloosheid, waarin hij weer gedwongen was te gaan, zonder troost, zonder uitzicht in de toekomst. 's Middags was het hem te eng geworden in den kleinen tuin en hij had haar gevraagd met hem te gaan, in een plotseling hooger-dringend verlangen haar alles te zeggen en haar te vragen of zij de mooie belofte voor hem wilde zijn waarnaar hij zou kunnen staren in de somber-leege uren die voor hem opangstten. Terwijl hij naast haar liep, voortdurend peinzend dezelfde gedachte van zijn weggaan, had hij telkens geprobeerd om over zijn voelen te spreken, lange stilten zwiigend in hun gesprek. Maar het was of de woorden terugklemden in zijn mond wanneer hij wilde beginnen, vreezend dat zij misschien niet zou voelen zooals hij en dat hij, bij de ellende van zijn terug-moeten naar huis,

nog de droefheid zou moeten mee-zwaren dat zijn illusie gebroken was.

Zij waren gaan zitten aan den rand van het bosch, tegen de schuinte boven de breed-witte chaussee. Langzaam was de zon achter de voordrijvende wolken geschoven, een kleurloos mat-weenend licht zakkend over de bergen die beweegloos, hoog boven het dal staarden. In de zwoel-doffende warmte, zwaarde de stilte roerloos omlaag, waarin het zachte schuiven van een bergstroompje een moe-klagenden weemoed ruischte. Terwijl hij zwijgend naast haar zat, rondkijkend naar alles om hem heen, met een onmogelijk-voelend willen alles scherp in zijn zien te beelden, was de gedachte aan zijn vader hooger voor hem opgegroot. En hij had een wijde machteloosheid voelen slapen in zijn borst, vooruitwetend dat zijn vader nooit zou willen wat hij verlangde, dat alles wat hij vóórzag in de kleuring van zijn illusie zou wegdonkeren onder zijn droog-grauwe woorden. En hij had niets gezegd, maar was beweegloos blijven peinzen naar de droef-grijzende lucht, waar de wolken waren ineengedicht tot een egaal-grijze dekking.

Later, wanneer hij aan die uren had teruggedacht, was altijd een klemmend-stikkende wanhoop omhoog gekropt in zijn keel en had telkens een scherpemde smart nieuw in hem geschrijnd, dat toen het laatste gelukkige moment voor hem was voorbijgeleefd.

Hij waakte op uit zijn soezen, door de rustige schaduw die plotseling over hem heen stilde.

Vóór hem, aan het einde van de laatste buiging van het smalle pad, stond het bosch weer, met de

diep-donkerende wijdheid van den breeder-strekkenden weg. Hoog boven den bruingeelen grond schuinden de takken der dikke boomen in elkaar, een koepelende buiging welvend tusschen de dicht-ineenschaduwende schemering aan beide zijden. De wind was weggebleven op de wijde ruimte die nu achter hem hel lichtte tegen de weeke kleurdekking van den weg. Onder het hout stond een koelluchtende warmte, waarin het geuren der droog-geele bladen teer, dunzwevend dreef, even doorgedonkerd door de dof-matte grijsheid van vocht-riekenden mosgrond. In de wijd-droomende stilte, scheerde het schuifelen van zijn voeten door de dorre bladen een zacht-rhytmend geluid, waarop zijn denken weer terugdreef naar vroeger tijden.

De droeve jaren waren over hem heengedruild zonder dat een herinnering in den grijzen nevel kleurde, zonder verandering, eentonig, leeg. Zijn voelen was meer en meer ingedroogd naar het dag aan dag doen van zijn werk. In de langzaam wijder-klovene vervreemding van zijn huisgezin had hij alleen vooruitgezien naar het oogenblik dat misschien in zijn leven zou helderen, den dag dat hij klaar zou zijn en op eigen beenen zou kunnen staan, vrij van den dwang van zijn vader. En hij had gewerkt, zijn diepe voelen wegdringend wanneer het soms plotseling opsloeg in zijn binnenste, alleen levend in de werkelijkheid van het oogenblik, zonder afwisseling in de dorre egaalheid van zijn dagen. Hij herinnerde zich uren dat hij zijn denken niet op zijn werk kon dwingen, dagen van zomerzon en bleek-blauwe luchten, met

ijl-teere wevingen van teer-duizelende bloemengeur; herfstdagen met wazig-bleeken nevel, waarin het gouden zonlicht week-droomende kleuren droefde; korte witlichtende winterdagen met de zachte blauw-blankende donzing van doffe sneeuw, waarin het hem was of ongemerkt een ander in hem opwaakte die hem terugbelette van zijn werk, hem machteloos makend om te begrijpen wat uit zijn boeken naar hem opnuchterde. Maar meer en meer was de beelding der zomermaanden die hij in de bergen was geweest, ingedekt onder de grauwe egaal-kleuring van zijn leven.

Kort nadat hij zijn laatste examen had gedaan, was zijn vader ziek geworden en was gestorven. De verwachting die daarna kort in hem was opgevreugd, dat hij cindelijk zou kunnen doen wat hij wilde, was weer ineengesomberd. Door den dood van zijn vader was zijn moeder teruggebleven zonder geld, alléén voor de zorgen van haar verder bestaan. En hij was naast haar blijven leven, in den moeilijk-voelenden plicht verder voor háár te moeten werken.

Weer waren er droeve jaren over hem heengeleegd en was hij verder en verder uit zijn eigen voelen weggevreemd. Ongemerkt was hij een andere geworden, nuchter, werkelijk het leven ziende, altijd voortgejacht door den steeds drukkenden dwang van geld verdienen. Wanneer soms nog de oude herinnering opkleinde, luisterde hij verwonderd naar de vage klanking die in hem zong en kon hij niet meer begrijpen, dat er een tijd was geweest waarin hij altijd zoo voelde en waarin hij voortdurend moeite had moeten doen het uit zijn denken heen te dringen. Dan kon even een

kort-scherpend berouw in hem snijden, dat hij zóó veranderd was; maar met een koud-willende hardheid dwong hij zich weer naar de gewoonheid van zijn leven, bitter spotlachend de woorden die hij zoo dikwijls van zijn vader gehoord had. En langzamerhand was hij onverschillig geworden, onverschillig voor zijn diepe eigen ik, onverschillig voor zijn leven, onverschillig voor den kleurloos-leegen gang van zijn gelijk bestaan. En geleidelijk was ook de weervoeling van de mooi-geleefde dagen van zijn jeugd uit hem heengesleten.

Toen zijn moeder ook was gestorven, was hij blijven voortslepen denzelfden gang, zonder smart en zonder vreugde in de tijdelooze voorbijlooming der dagen.

Nu, terwijl hij voor zaken op reis was, had op eens een vreemd-dwingend verlangen in hem hoog-gewarmd naar de omgeving waarin hij een korten tijd van zijn jeugd was gelukkig geweest. In de door-moeiing van zijn leven buiten zijn sleur, in vreemde steden, tusschen menschen die hij niet kende en die onverschillig langs hem gingen, in de lange uren 's avonds dat hij alleen was, in de werkelooze dagen die hij eenzaam door de onbekende straten slenterde, had hij een lang-vergeten-gevoel van verlatenheid voelen angsten in zijn borst, dat geleidelijk, langzaam hooger en hooger had geklaagd tot een vreemd-herinnerend verlangen om ver heen te zijn uit stadsgeluid en menschen en alleen te loopen in de wijde stilte der bosschen, onder de wijde zegening van breed-strekkend takkengroen. En op eens toegevend aan de begeerte die in hem opheftigde was

hij weggegaan, ongeduldig jachtend om alles weer te zien.

Ver tusschen de grijze schaduw der stammen begon het glanzend groen der wei-vlakten helder te lichten uit de bruinmatte geeling van den grond. Het bosch stond kort neer, naar de breede grijskluiting van den weg, waarin de diepe wegensporen lang, schuin-bochtend gaapten, roerloos neergelegd in het drooge zand. Aan de overzijde leegde de wijde grasvlakte onder het hitte-trillende licht, met een ruimbuijgende snijding lijnend tegen den opstand der donker-klompende boomen in de verte. Beweegloos, kortstralend, schitterde de zon een wit-plekkende schroeiing tegen het dunne blauw van de lucht, een laaiende duizeling van hel-slaande lichtheid koepelend over het grasveld, waarop kort-glanzend de bloemkleuren stippelden, ineenwisschend naar het einde tot een dun-uitweekende tint. Zacht aansuizend van ver, streek telkens de geur-luwende warming van dunne windzuchten over de vlakte, heen-ritselend naar de kruinen der boomen waarin ze teer, even ruischend weglosden.

Strak plotseling neergezet, bleef hij staan. Het was het oude visioen van vroeger, de weer-werkelijking van wat hij zoo dikwijls in zijn denken had gezien. Schuin-links aan de overzijde van het veld, klein-inéengescherpt met de hel-witte vlekking der muren waarboven het leien dak donker glansde, klompte het forsthaus, kort-alleen tegen de achterhooging van het donker-uitbreedend bosch. Naast de dof-grauwende matheid van het hek dat langs den kleinbegroeiden

tuin vierkantte, vekte in een glad-glimmende spiegeling het blauw-loome water van den vijver languit, met de ongelijke oevers scherp buigend in het glimmend groen van den grond. En onder het blindend-kleurende licht welfde de middagstilte roerloos op de vlakke, een doodleege rust kalmend over het huis, waarvan het schuine dakraam eenzaam sterstraalde, zwijgend boven de blinde slaping der donkergedichte vensters.

't Was hem of met de snel-opbonkende klopping van zijn hart, zijn verre jeugd weer naar zijn hoofd omhoogduizelde, de donkere jaren van daarna kort wegvergetend uit zijn denken. Zijn oudgeworden voelen was op eens heen, voortgevreugd in de snelle optuimeling van gedachten. En hij voelde alsof zijn langgeleden lichaam weer strakkrachtigde uit de moewe lusteloosheid waarin hij had voortgeslapt, alsof een hardomkoelende dekking hoogluchtte uit zijn binnenste, waarin zacht, teer-klankend een vergeweten geluk begon op te zangen, kleurend de werkelijkheid van het oogenblik tot een onwaarlijkende drooming. Maar plotseling hardde de waarheid van zijn leven voor zijn denken, het lange voorbij-zijn der vele jaren die hij niet was hier geweest en hij kleinde ineen onder de angst-bukkende dreiging dat ook daar in het forsthaus alles zou veranderd zijn, dat hij niet meer alles zou weervinden, teruggebleven in een onveranderden stilstand, waar hij zelf een andere was geworden onder de doffing der jaren die over hem waren heengeneveld. En terwijl hij strak stond te kijken naar de zwijgende onwetendheid waarin het forsthaus bleef voortstaan,

golfde zijn oude liefde weer in hem op, scherp-herinnerend voor zijn oogen zooals hij haar vroeger gezien had.

Hij herinnerde zich den eersten keer, dat hij haar had ontmoet. Het was een paar dagen nadat hij in het Forsthaus was gekomen. 's Morgens, terwijl hij languit lag in den tuin, moegeslagen door de rust van de enkele dagen die hij in de stilte leefde, had hij haar het eerst gezien. Het was een wijdlichtende zomerdag, met een strakke lucht die ver, eindeloos hoogde in een dun-gelijke eenheid van teere kleur, met warm-gouden ochtend-zonneglans, beweegloos rijzend over de koel-schaduwende boomtoppen. In den tuin lagen de paden, wit-slangend onder het helle licht, met kleine plekken schaduw-schemering die over de perken voortdichtte, waarin de bloemen roerloos naar boven staarden, dun-geurend weeke zuchten uit hun zacht-tintende kleur. Rondom was alles stil; even telkens stommelde een week geluid achter hem uit het huis, kort weer inzwijgend in de rust om hem heen.

Terwijl hij denkeloos staarde naar de klein-stippende insecten, die in de zonneplekken naast zijn liggen bewogen, had hij haar op eens gezien. Zij stond aan het einde van den tuin, tegen het hek geleund, in het zonlicht, dat vol, luid neer-warmde buiten den opstand der boomen, hooggesterkt tegen de wijde kleurenlichting van het welvend lucht-blauw, haar fijnranke lichaam scherp-silhouettend in een dof-gedempte schaduw van vaag-verwende kleur. Alleen haar gezicht blankte in het licht met de dicht-diep-rossende omwolking van het haar waarin

de zon een gouden schijnsel vlamde, losstralend boven haar voorhoofd. Zij had haar armen hooggeheven, haar wit-kleine handen warrend tusschen de donkere bladering van het hout, haar gezicht zacht-lachtrekend in de moeite waarmee zij den bloembegroeiden meidoorn wilde plukken, waarvan de los-regenende blaadjes over haar heen loverden, trillend in het licht. Maar op eens, toen zij hem zag, was zij rechtgelijnd en zij was even groetend weggegaan, zweefloopend haar kleine passen over het dun-bewegend zand der paden.

Dikwijls later, toen hij met haar ging als met een goedgekende vriendin, later in de dagen toen hij zacht-diep in zich hoorde zangen de onduidelijk-waarschuwende klanking dat hij van haar hield, had hij haar dikwijls gevraagd weer zoo te gaan staan als in het eerste oogenblik dat hij haar gezien had, in het wijde zonlicht met de gouden lichtwolking zwevend boven haar lief-blank gezicht, telkens terugwillend de eerste beelding van haar meezijn in zijn bestaan en zoo was zij hem ook bijgebleven in later jaren, wanneer hij terugdacht aan de mooie dagen die hij met haar had doorgeleefd.

Nu, terwijl hij werkelijk weerzag alles wat hij in de voorbije jaren in zijn visioenen had gezien, stond dat uur weer zóó forsch voor zijn denken, dat het hem onmogelijk leek dat zij kon veranderd zijn. En in het heftig-plotseling verlangen om weer naast haar te zijn, liep hij den weg op, gaande als eertijds tusschen de hoog-richelende wagensporen, met oudvoelende stappen die diep gleden in den rullen grond.

Het forsthaus stond in de week-rustige schaduw der boomen, met dezelfde helderheid der witgestreken muren, zooals hij het jaren geleden had verlaten. De zwaar-bruine deur donkerde wijd-open-gehoekt naar den duister-schemerenden gang, met voor het huis de brokkelig-uitgesleten stoep treden ongelijk-hoogend boven elkaar. Alleen de donkere klimop-bladen kartelden in dichter glanzing langs de vensters, langzaam voortgestuwd door de voorbije zomertijden tot een breed-uitwarrelende druiping van rustig-dekkend groen.

Hij ging langzaam-stappend den tuin in, naar de veranda. Ook daar was alles hetzelfde gebleven; alleen een onzegbare vreemdheid hing over de omgeving, een onduidelijk veranderd-zijn, zonder scherp-lijnend beelden. De oude boomen stamden nog hoog-knoestig boven de padén, de perken lagen plat-groenend in den zonglans met dezelfde kleurstippeling der bloemen boven de grijze droogte van den grond. Maar het was hem of alles kleiner ineens stond voor zijn zien, of alles anders lichtte dan zooals hij het gedroomd had in de illusie van jaren heenzijn.

Het meisje had hem zijn eten gebracht en hij bleef weer alleen, luisterend naar de weeke mompeling van geluid die hij achter zich in huis hoorde. Nu pas, in de werkelijkking van zijn neerzitten op de oude plaats, voelde hij de angst in zich opslaan, dat er andere menschen zouden wonen. In de steeds weer-beeldende herinnering waarin hij door de voorbije jaren had geleefd, had hij altijd gevoeld alsof alles zou blijven zooals hij het dacht en had hij nooit de mogelijkheid voor zich gezet dat zij zou zijn

heengegaan. En plotseling stond de dreiging in zijn denken, dat hij voor niets zou zijn gekomen, dat hij een vreemde zou zien, hard-brekend met haar anders-bewegend lichaam in de teer-verlangende stemming waarin hij de laatste dagen had geleefd,

Zacht-schuivend in het zandpad achter in den tuin, dofdon voetstappen naar zijn luisteren. Hij zag haar. Opkomend uit de helle zonnelichting buiten het hek, stond zij even beweegloos, verwonderd ziende naar zijn zitten.

't Was plotseling of hij weer jaren terug was, of de herinnering van den eersten ochtend werkelijk opbeeldde voor zijn zien, onveranderd in het niet-verwachtte van het eerste oogenblik. Maar toen zij naderde, zag hij hoe de voorbije jaren haar hadden geanderd. Zij was voller gegroeid, de slanke dunning van haar lichaam was zwaarder uitgerond, de fijn-tengere blankheid van haar gezicht was heengeforscht onder de dekking van een zon-gebruinde kleur, haar ros-lichtend haar was ingedund tot een groezeling van wit-doorschemerende grijsheid. Toen zij langs hem ging, bleef zij staan, kortstuitend in haar loopen. En terwijl een plotselinge roodheid hooggolfd naar haar gezicht, kwam zij naar hem toe, voorzichtig vragend of zij hem herkend had.

Zij was naast hem gaan zitten. Geleidelijk, na de eerste momenten van vreemd-leegende verlegenheid, waarin hun vragen kort braken, zeide hij haar alles wat hij in de jaren van zijn wegzijn had geleefd, zijn eenzaam loopen door de dagen, het plotseling hoogzwepend verlangen alles weer te zien waar

hij in zijn verre jeugd was gelukkig geweest.

In de lange zwijging na zijn spreken, bleef hij haar aanzien, wonderend de verandering die de jaren over haar hadden gelegd. Hij had moeite zich terug te denken, dat er een tijd had gelukkigd waarin hij haar had lief gehad, hij kon niet meer in zich dringen dat zij de vrouw was, die eertijds de groote kleur gehelderd had in zijn dagen, die lange jaren in zijn denken had voorgelicht en naar wie hij had terugverlangd in de moeilijke uren van zijn bestaan, die hij had blijven zien als de groote belofte aan het einde van zijn eenzaam-leegen jeugdang. Dit weerzien was het eenige geweest, waarnaar hij had gestaard wanneer zijn vader zijn mooi-droomende illusies neerrauwde met de kleurlooze platheid van zijn willen. Hier terug te komen en haar weer te vinden zooals hij haar het laatst had gelaten, had voor hem opgestaan in de zonnende verte van zijn verwachten, toen de hardheid van zijn zelf-meegaan in den omgang van menschen begon en had hem strak gehouden onder den neerdrang van zijn lichteloos leven, toen hij voor zijn moeder moest zorgen.

Later, toen hij moegedoofd was meegeland in zijn leven van dor verstandswerk, waarin geen enkele zanging van voelen mocht weven een kleur-troostende lichtheid, had hij dit uur voorbeloofd aan zijn willen dat in hem ophijgde naar een mooi-troostend oogenblik van blij-eindende helderheid. Dan zou hij haar weervinden en haar naast zich voelen als vroeger en zou de blanke liefde van haar goud-omlicht gezicht de jaren heentroosten die hij had doorgeleegd.

Zij was een andere geworden, vreemd voor hem opkomend uit de onbekendheid der tijden, die waren weggesneden in hun gescheiden leven. Alleen herkende hij een vage herinnering, heel ver voorschemend achter de langzaam-overgelaagde verandering van haar gezicht. En plotseling duidelijke het voor hem dat alles was veranderd.

Uit de vreemdheid van den tuin scherpte het oud-vervallene naar zijn oogen; de dun-begroende grasperken waarin droog de bloemstruiken kaalden, lagen dor-grijs, wezenloos in de ombuiging der ongelijkzandige paden; de grauw-doffende wanden van de veranda klaagden verweloos in het licht met de warreling van hangend groen waarin de streeping van kale takken reeg, dungevlekt met het oude geel van doode bladen; de molm-grauwende latting van het hek vaalde troosteloos ineenzakkend met de ongelijkbrekende hanging der spijlen, waarlangs een dunvretende moslaag groende.

Hij probeerde alles weer te zien, zooals hij het 's ochtends had gedacht, zooals het voor zijn oogen had gestaan toen hij hier kwam, maar de werkelijkheid matte telkens in hem neer, moe-nuchterend de onwaarheid van zijn illusies. En achteroverleunend zijn hoofd tegen de ruwe hardheid van den muur, bleef hij beweegloos zitten, star-kijkend naar de rustige neerligging van den tuin, waarvan de kleuren zachtjes dofden onder de vochtwazing der tranen die luidloos in zijn oogen schrijnden.

Toen, zachtjes sprekend met een ingestrakte trilling van haar stem, begon zij te praten, de woorden

uitdoffend in een stille weving van geluid, klankloos zeggend alles wat in haar had gevoeld de lange jaren die zij gescheiden van hem geleefd had. In de kleurlooze mompeling van geluid, viel haar bestaan langs hem heen, een doode, luidlooze leegheid van dagen, egaal-rijend een na een, zonder verandering, zonder verwachting.

Zij was getrouwd nadat haar ouders waren gestorven, zij was blijven wonen waar zij altijd had geleefd, haar man was gestorven na een kort ziek-zijn en ze was achter gebleven met haar eenige dochter. Die ging op school beneden in het stadje en zij was den geheelen dag alleen, dag aan dag, met de enkele kleurswarming van den Zondag, wanneer haar kind bij haar kwam. Zij had een egaal, denkeloos bestaan, een vaal wachten tot het eind, zonder groot leed en zonder vreugde. De jaren waren sinds zijn heengaan langs haar geschemerd met de wisseling der jaargetijden, eerst met de telkens terug-jachtende hoop dat hij zou weerkomen zooals het eerste jaar, daarna met de telkens weerpijnende herinnering van den tijd, dat hij hier geweest was.

Onder de matte zaching van haar stem vielen de woorden voort, beeldend in een vage misting van ver-heen-zijn de lange winters met de eenzaam-koele doffing der sneeuw, hoogwittend rond het huis waarin alle geluid dood stond, kort even telkens voorschemerend in de weekblazende windzuchten; zachthuilende lentedagen met wijde lichtheid van zonneschijn en blauwe luchten, helder-kleinend de jong-bladerende boomtakken die dun-groen schemerden in het hooge licht; warm-broeiende zomerdagen met diep-innigend

schaduwgroen van het bosch, met geurende wolken van droog-bruinenden grond; avonden, toover-lichtend onder het maanlicht dat van den wijd-eenzamen hemel klaagde; herfstdagen met zacht-weemoedig weenen van gouden licht dat over de velden treurde, met donkere, wild-jachtende stuwingen van wind, wijd-bollend door het bosch, waarvan de kruinen wiegden hoog tegen de grauwe wolken, heen en weer somberend in rusteloos bewegen.

Terwijl hij met gesloten oogen luisterde naar de toonlooze voortmoeiing van haar zeggen, was 't hem of hij weer jaren terug was. Het was dezelfde weving van geluid, dezelfde liefklanking van stem die hij zoo dikwijls gehoord had in zijn denken, alleen zachter omvagend dan voorheen, dicht-gefloersd onder het eenzame leed dat over haar had gedekt. En voor de lichtende duisternis van zijn oogendichtheid zag hij haar weer zooals vroeger, haar ros-gouden haar warm-lichtend boven haar blank-teere kleur, haar tenger-slanke lijf krachtend in jonge groeiing onder de groot-diepe inniging van haar oogen, licht-lachend in haar gezicht.

Langzaam zweeg zij. En oploomend zijn oogen zag hij haar plotseling weer zooals zij was geworden, op nieuw gevreemd uit de beelding die hij had weer-gezien, anders, ouder geworden, neêrgeleefd. En ruw bonkte het in hem omhoog dat alles was gedaan, dat alles wat hij verwacht had in de drooming van zijn voelen, wat hij als laatste belofte had zien kleuren in de telkens even oplichtende weerjuicing van zijn jeugd, was neergeslapt. Wat de laatste dagen in hem

had gezocht, wat hem gedrongen had hierheen te gaan was dood. Alles was gedaan, hij was oud geworden, alles rondom hem was oud geworden, er was niets meer dan alleen dezelfde levensloomheid van voorheen, eindeloos, langzaam leegend, zonder troost, zonder belofte.

Zacht, luidloos-koelend dichtte het middaglicht voorbij naar den langzaam schaduwenden avond. De zon begon neer te glanzen achter de hoog-beweege-looze boomkruinen, schuin-bundelend een warm-rustig licht over de vlakte, waar breede schaduwen langs den boschrand zoomden, donker-innigend naast de helder-diepende fluweeling van het grasvlak.

Hij was weer achterovergeleund, zijn hoofd steunend tegen den muur. Het was hem of langzaamvloeiend zijn denken heenleegde, of hij zachtjes wegduizelde in een dichtelooze zweving van schemerende duisterheid, of alles wat in hem had geleefd luidloos stonde tot een wijde doodheid, waarin alleen, heel diep een pijnend huilen knaagde, telkens weerdroevend de woorden: 't is alles gedaan, 't is alles gedaan. En de uren slopen klankloos voort, een lijnlooze drooming vagend in hun zwijgen.

Hij stond op, moeilijk heffend zijn lichaam uit de moewe zwaarte waarin hij zat. Naast haar stappend ging hij naar het hek. Hij bleef staan, haar hand vastdrukkend in de zijne, diep kijkend in haar oogen die hij voor het laatst zou zien. Zwijgend waren ze over elkaar. Hij voelde de lamme moedeloosheid van dien middag dof-zwarend hangen over zijn willen, kroppend in zijn keel de weening van diepingehouden

leed. Hij wist, dat hij zou losbreken in een wanhopig-benaauwend huilen, wanneer hij iets maar zou zeggen. En hij ging haastig voort, kort-knikkend zijn laatsten groet naar haar droef-beweegloos kijken.

Aan den ingang van het boschpad bleef hij staan. En omkeerend naar de vlakte, zag hij het forsthaus liggen, rustig, zacht-tintend ineengehoogd met de donkere vlekking der daken boven het grijs-ineendoezelende murenwit, de boomen daarachter hoog-ineenklompnd tot een breed-donker-uitschermdiepheid, met een week-gouden schemering van licht dunnend door de teer-takkende kruinen. In de donkerwijde welving van de egaal-blauwe lucht donsden kleine avondwolkjes luidloos voor, met de roode pluizing van hun randen geheimzinnig zwijgend in de ruimte.

Zij bleef nog, zooals hij haar had gelaten, strak starend naar zijn wegzijn.

Even nog stond hij beweegloos, peinzend of hij zou teruggaan. Maar in de hoogschrijving van het huilen dat in zijn oogen brak, hoorde hij de klaging waarschuwen dat alles was gedaan, dat alles voorbij was, dat alles was veranderd, oud geworden, uitgeleefd. En moedragend zijn neermattend lichaam, ging hij het boschpad in, waar de nacht een zacht-fulpen schemering luidloos laagde over den dofbruinen grond.

De vlakte achter hem bleef leeg, wijd-uitruimend onder het weekblanke avondlicht, dat van den hoogblauwen hemel neerstond.

November 1903.

Z O M E R A V O N D.

De gasten waren vertrokken. Achter het zachtverrend wegkraken van het rijtuig dreef de stilte weer over de weg, waarvan de diep-inzandende wagensporen levenloos staarden onder het kleurloos licht, dat langzaam van den nevel-blauwenden hemel schemerde. Na de blank-hittende daguren loomde een zwoel-doffende benauwdheid over de grasvlakte, waarin telkens het geuren wolke van den droog-rullen grond. Voor het huis stonden de boomen beweegloos, met hun takken ineengedicht tot roerloos-klompende zwartheid, dun uittoppend tegen het licht. Luidloos hoogstuwend boven de dichte ineendonkering van het bosch, begon een lood-grauwe wolk-angsting aan te grijzen, verder en verder dekkend onder het vale luchtblauw, kort-duisterend den zomeravond naar een vroegen nacht.

Al den tijd dien ik hier was geweest had het geregend, een lange, gestadige regen, uren achtereen, met even uitdunnende lichten van de gelijktintende wolken, waarin de regen een korte poos terugzoog. Maar daarna grauwden de wolken weer dichter ineen en de regen begon weer neer te stralen, glas-dradend tegen het verre donkergroen der bosschen, somber-schuivend een doorzichtige damping

van kleurloozen mist over de velden, die glimvochtend leegden langs de bergglooing. In den gelijken, rustigen gang van mijn klein-geregelde leven, was de tijd voorbijgekalmd, onduidelijk ineenschemerend tot een vage herinnering van lange wandelingen door het bosch, met altijd dezelfde suizing van zacht-schuivende druppeling op de bladen en bleek-droomende avonduren, waarin ik voor het huis zat, luisterend naar den week-ruischenden regen, die klankloos weefde een wolking van weemoed door de wijde stilte.

Al die weken was ik hier alleen geweest. Soms, wanneer de regen had opgehouden, kwamen er een paar menschen, hierheen gewandeld uit het stadje beneden in het dal, plotseling ruw-brekend in de luidlooze rust waarin het buitenhuis stond, beweegloos onder de vloeijing der uren. Alleen de laatste dagen was het weêr beter geworden. De regen had opgehouden onder het koel-drogend wuiven van den wind die de wolken had voortgebroken van de lucht, breede plekken zuiver blauw scheurend in het heen-brokkelend grijs, waartusschen het zonlicht hel-bundelende stralen neerstond op den grond, opnevelend het vocht tot dun-wattende zwevingen van ijle witheid.

En van daag was de zomer weer terug geweest, een blank-laaierende hitte schroeierend over de wijde vlakte, die dampig trilde aan den ver-glooienden horizont, versch-kleurend het natgewasschen groen der velden, de donker-somberende duistering der boomen nieuwend in helder-tintend licht. Maar tegen den avond was de hemel weer begonnen in te doffen

onder de aandekkende schemering van dunnen nevel, luidloos voortschuivend langs het blauw en de wolken waren weer dichter gelaagd onder het licht, moeilijk-drijvend van los-gehouden vocht.

Lui-soezend zat ik onder het voorschuinend dak, denkeloos luisterend naar de zacht-suizende geluiden die rondom weefden. Mijn vakantie was bijna voorbij, over eenige dagen zou ik weer terug zijn in mijn werk, in de broei-smerige straten van de stad, tusschen de hoog-harde onverschilligheid der huizen en zou 't maanden duren voor ik weer zou loopen onder de lief-innigende troosting van goedig-oude boomen, in zonnewarmte en geur van hooi-drogend gras. Onder de droom-wevende neerrusting van den avond, droefde een weeke weening in me omhoog, een lijnloos, vaag verlangen niet meer van hier te behoeven weg te gaan en te mogen blijven lange jaren achtereen buiten den pijn-ruwenden omgang van menschen, ver alleen in de zachtkalmende omleving van buitenstilte en hoog-zuiverende lucht. En de avond stond roerloos voort, een ruime duistering van heenluidende schemering, langzaam meer en meer dekkend over de aarde de fulpen lichteloosheid van den nacht.

Achter in het huis dofden zacht-aanschuivend voetstappen door den gang. En opwendend mijn hoofd, zag ik den ouden doctor, die den vorigen dag was hier gekomen, in de deur staan. 's Morgens had ik hem even gesproken, een paar korte woorden met hem zeggend toen wij elkaar in den tuin ontmoetten en daarna was hij den heelen dag weg geweest. Hij

was een oude gast van de menschen in huis, die elk jaar weerkwam, al jaren achtereen. Altijd bleef hij eenige dagen en verdween weer naar de stad waar hij woonde, ver hier van daan. En elk jaar kwam hij op denzelfden tijd weer, telkens even meer geouderd onder de jachting van het stadsleven en leefde weer zijn weinige dagen in stille alleenheid, uren ver dwalend van huis met zijn rustig-gelijken stap van oud man.

Rechtop-staande in de donkere vierkanting van de deur, keek hij op naar de inzwartende lucht, die log was uitgedreven over het bosch tot boven het grasvlak, waar nog een late, ijle schemering vaagde, langzaam indonkerend tegen de loome schaduw die voortsloop van de lucht. Toen, met een plotseling hel-klappenden stemklank, brak hij in de zwijging voor ons: „'t zal wel gaan onweeren, de wind is weer om.” En op mijn langzaam-wakkerend, lusteloos zeggen, dat het dien dag al eenige uren dreigde, stapte hij voorzichtig de stoeptreden af en naast mij komend, sprak hij onverschillig: 't is hier meestal zoo; hier in de hoogte regent het den meesten tijd van den zomer; ik kom hier al zooveel jaar en 't is altijd hetzelfde.” Toen, naast mij schuivend op de bank, stak hij een sigaar op en zacht de wolkjes heenkringend naar de schemering voor ons, zeide hij weer: „ik kom hier al zooveel jaar, zomer na zomer. Wel al vijftien jaar achtereen. Elk jaar wil ik ergens anders heen gaan, maar elk jaar word ik weer hierheen getrokken en kom ik weer hier. 't Is hier te mooi en te stil. Je kunt niet

wegblijven, wanneer je eenmaal hier bent geweest."

In de zwijging na zijn woorden puntte het vuur van zijn sigaar, in korte trekjes aangeliicht, kortstippend in den nacht, even schemer-duidelijkend zijn goedig-rimpelend gezicht, waarin de duistere oogen donker staarden naar de verte. En terug-leunend tegen de muur, sprak hij voort: „Jaren vóór ik het eerst hier ben gekomen, heb ik al verlangd dit plekje te zien. 't Is in me opgekomen toen ik nog student was, in het begin van den tijd toen ik in het ziekenhuis kwam. Ik had toen nog een egaal, vredig bestaan, zonder weten van ellende, zonder andere zorg dan het volgend examen dat ik zou moeten doen. Ik woonde bij mijn ouders thuis, een gelukkig, ruimlevend huishouden, zonder geldzorg, zonder iets dat schilde in den tevreden gang van ons bestaan. Ik deed mijn examens op zijn tijd, ik werkte geregeld, ik ging uit zooals ieder tevreden mensch en ik was egaal-gelukkig. Wanneer je jong bent en je hebt een gelukkige omgeving, dan denk je er niet aan, dat er ellende rondom je leeft. Maar toen dat eerste jaar in het ziekenhuis ben ik veranderd.

In de eerste weken ging het nog. Het was wel niet prettig al die zieken te zien, maar 't drong niet in je door. 't Was te netjes en te vreedzaam op de zalen; de beroerdheid was opgeborgen onder de stil-suizende rust die over de zindelijke bedden droomde, even zacht bewogen door het heen en weer loopen van de verpleegster of het fluisterend spreken van een patient, zoolang je met den professor op de zaal was.

Eigenlijk viel het je tegen. Voordat je in het ziekenhuis kwam, verbeeldde je je dat er een wijde droefheid zou huilen en een gillende krijtsching van misère, dat je zou terugschokken voor al de rampen die je voor je zou zien. Wanneer je voor het eerst op de zaal komt zie je geen zieken; dan zie je alleen bedden met menschen, hier en daar wel een die er niet zoo goed uit ziet, een die erg bleek en mager is, maar 't heeft alles zóó'n ander uitzicht dan je 't je hebt voorgesteld, dat je zelfs een prettigen indruk krijgt. Later ga je pas zien. Wanneer je er meer komt en wanneer de dekens worden opgeslagen, dan komt de misère los, dan pas zie je de navrante magerheid, de lang-gedunde beenen, uitbottend aan de knieën, de gezwollen voeten, moeilijk drukkend in de matras, de koude beweegloosheid van verlammingen, de diep-zwartende voortvreting van het doorliggen,

Het was de eerste winter dien ik in het ziekenhuis kwam. Wij hadden cursus op de vrouwenzaal in het oude gebouw. Dat is nu ook al weggebroken en er zijn ziekenzalen voor in de plaats gekomen, ruim, luchtig, met de blanke helderheid van de muren waartegen het licht, dat door de hooge vensters staat, zacht en duidelijk kleurt. Toen was het een oude afdeeling, met vensters heel hoog boven een omgang die langs de heele zaal hoekte en waaronder de bedden stonden in een altijd-schemerend licht, een lange, eindeloze rij, egaal vierkantend naast elkaar tot de verste hoeken.

Daar heb ik mijn eerste patient gekregen om te onderzoeken, en daar ben ik het eerst wakker geworden

uit de gelukkige droomen van mijn denkeloos bestaan. Het was een oud vrouwtje, een goedig gerimpeld moedertje, klein-tevreden in haar lange ziek-zijn, moeilijk pratend haar vreemd-hollandsche woorden, met een trillende mummeling van haar kin. Zij had een langzaam-geslopen ziekte, die haar geleidelijk haar oude krachten had heengevreten; haar hart was aangedaan, een jachtende, kleintrillende harts slag, dungolvend in haar magere pols; een heengeleefd, opgemoeid vrouwtje, zonder vooruitzicht in haar oude leventje dan alleen het verlangen om nog eens hier, in haar geboorteplaats, weer te komen en alles weer te zien waar zij haar jeugd had geleefd. Dat heb ik later pas gehoord.

Maanden later werd ik co-assistent op die zaal. Toen kreeg ik den kant waar mijn oude moedertje lag. Doordat ik elken dag bij haar kwam en met haar praatte, werd ze erg vertrouwelijk met me en toen heb ik zoo bij stukjes en beetjes haar leven gehoord. Zij was als jong meisje hier van daan gegaan naar beneden in een betrekking en had toen gezworven van de eene betrekking naar de andere, tot zij in Holland is gekomen, ik geloof als kinderjuffrouw. Daar had ze kennis gekregen aan een jongen met wien zij getrouwd is en met wien ze een paar jaar gelukkig is geweest. Toen werd hij ziek en is dood gegaan. En daarna is de ellende begonnen. Alles wat zij hadden overgespaard was op, zij had niets meer, zij kon niet meer blijven wonen waar zij was. Zij had twee kinderen voor wie ze moest zorgen.

Eerst had ze tijden lang geprobeerd een betrekking te krijgen, maar die twee kinderen waren haar altijd in den weg en zij verdiende niet genoeg om ze uit te besteden. Daarna heeft ze genaaid voor de menschen, een honger-bestaan waarin haar krachten langzaam inzwakten, doordat zij niet genoeg te eten kreeg. Toen is ze hertrouwd. 't Was iemand die ze al kende zoolang ze in haar huis, drie hoog in een nieuwe buurt, woonde, een goede, geschikte, stille man, die van haar hield en die haar wilde trouwen en niet opzag tegen de twee kinderen die ze meebracht. Korten tijd nadat ze getrouwd waren, was zijn zaak achteruit gegaan; ze hadden geworsteld tegen de ellende, die nader en nader dreigde en eindelijk kon het niet meer. De zaak werd verkocht en hij probeerde ergens een betrekking te vinden. Maar langzamerhand was hij achteruitgegaan, verder en verder, vreemd-wordend van den man dien ze in hem had gekend en eindelijk was hij aan het dronkelappen gegaan, eerst een enkelen Zaterdag-avond t'huis komend met een lichten roes, daarna avonden dat hij dronken neersmakte in de kamer, waar hij bleef ronken tot den volgenden dag, een langzame, gestaage verzwijning door den drank. Op een avond hebben ze hem naar het ziekenhuis gebracht, kapot geslagen in een dronkemans-vechtpartij en toen is hij gestorven.

En weer was ze minder en minder geworden. Zij was in een oude volksbuurt gaan wonen op een bovenkamertje en ging uit werken. Haar kinderen waren ook gestorven in het gasthuis; uitputting,

slechte lucht, slecht eten, het droeve misère-bestaan van volkskinderen in een achterbuurt, zonder zon, zonder vreugde, zonder een lichtheid in de troostelooze leegheid van hun kinderleven.

Later pas heb ik dat bestaan begrepen, later pas, toen ik stadsdoctor was en ik dagelijks kwam in de krotten van een achterbuurt: dat wonen in kleine hokken zonder lucht, zonder zon, met even elken dag een dun-bleek zonlicht dat op een blinde muur buiten het raam druipt; het bestaan van dankbaar moeten zijn voor de zelfgelukkige weldadigheid van rijken, die opkomen in de ellende der stinknizen in de warme koestering van hun kleeren; een leven van altijd angst-staren naar den volgenden dag, naar den winter die komt met dagen van kil-vochtige kou en gebrek, naar zomerdagen met pijnend gooren van ongedierte, dat niet te keeren is in de dof-broeierende walming van lompen en oud-versmeerde kleeden. Daarin had ze geleefd, jaren en jaren. Toch was ze weer opgekomen.

Nu ze alleen over was, had ze een betrekking genomen als schoonmaakster op een kantoor, eenige dagen in de week en had ze geleidelijk al haar dagen vol. En toen heeft ze wat beter kunnen leven.

Maar langzamerhand was ze gaan sukkelen. Zij had tijden van hoofdpijn, die ze den heelen dag in haar bed moest blijven, razende hoofdpijnen waarin ze hulpeloos alleen lag, moeilijk opkomend telkens wanneer een plotseling hoog-schuddende braking haar lichaam schokte, even geholpen door een buurvrouw die nu en dan eens bij haar kwam om haar wat

drinken te geven. Er kwamen dagen dat ze 's morgens opstond om naar haar werk te gaan en dat ze bijna niet voort kon door moeheid; dat zij 's avonds bijna niet naar huis kon loopen door de moeilijke zwaarte van haar gezwollen voeten, die ze in haar schoenen moest persen; uren die zij moest blijven rusten in haar werk door een plotseling ophijgende benauwdheid, waarin haar hartslag stikkend bonkte. En ongemerkt sleet zij ineen en moest zij haar werkhuisen er aan geven. Zij bleef nu voortdurend t'huis, klei-levend van de weinige centen die zij van een paar vroegere mevrouwen elken week kreeg. Zij was in de bedeeeling gekomen, met al de armoe van een stadsboekje, zooals ze 't noemen, van sukkelen naar het armkantoor en uren wachten tot je beurt komt, om een paar roggebrooden te krijgen en een paar stuivers om verder de dagen door te komen.

Eindelijk was ze zoo erg geworden, dat ze ook dat niet meer kon doen, dat ze niet meer uit kon gaan. En toen had de dokter haar naar het ziekenhuis gestuurd. Daar had ze al maanden gelegen toen ik bij haar kwam.

Een lange zomer was er voorbijgegaan die ze niet van de zaal was geweest, en nu lag ze geduldig te wachten tot den volgende zomer, misschien mocht ze dan naar huis. Wat haar huis was, wist ze niet. Haar boeltje stond bij de burens, want ze had haar kamertje niet kunnen aanhouden nu ze in het gasthuis lag. Ze zou wel weer een hokje zoeken, wanneer ze ontslagen werd. Ik wist, dat ze nooit zou worden ontslagen, daarvoor was ze te ver

heen; ze zou nooit meer haar eigen kamertje hebben, ze zou in het ziekenhuis blijven tot haar dood!

Die winter heeft de groote verandering in me gebracht. Zij was mijn eerste patient, ik was nog niet gewoon geworden aan ellende; je went aan alles. Ik was nog niet hard geworden onder de bonken van beroerdheid waar je machteloos tegen staat, door het altijd en telkens weerkomen van dezelfde klachten, dezelfde armoë, dezelfde berusting. In je jeugd wordt je opgebracht met de gedachte dat alles moet zijn zooals het is; er zijn menschen die het wèl en menschen die het niet hebben. Dat behoort zoo, zoo is 't altijd geweest en zoo moet 't. De ouders van de meid t'huis, de schoonmaakster, 't zijn allemaal een ander soort menschen dan je ouders, je familie en je zelf. Zij wonen ergens ver heen in een achterbuurt die je niet kent, waar je nooit komt, waarvan je niet weet. De schoonmaakster komt s' morgens in huis uit een geheimzinnige, verre woning en s'avonds verdwijnt ze weer in de onbekende duisternis van onbekende straten. Je denkt er verder niet aan. Later zie je ze anders. Dan doen je ouders aan weldadigheid en geven oude kleeren. Dan ontmoet je de moeder van de meid of de schoonmaakster met een japon van je moeder of zie je een kind met 't jurkje van je zuster; dan worden het menschen voor wie je ouders zoo goed zijn.

En in het ziekenhuis zie je ze ook nog niet zooals ze zijn en zooals je ze moet zien. Het zijn gevallen, waarop je leert, menschen van wie je niets anders weet dan dat ze in dat bed, op dat nummer liggen, met

ziekten die je niet denkt, dat je eigen moeder, je eigen zuster kunnen krijgen. Je ziet ze een tijdlang, telkens wanneer je op de zaal komt en dan verdwijnen ze dood of genezen, en er komt weer een ander. Er zijn er zoo-veel die oparmen uit de geheimzinnigheid van de stadsbuurten en er weer in verdwijnen. En zelfs hun lijk zie je anders, wanneer het ligt op de tafel van de anatomie, opgesjouwd uit den smerigen schemer van den kelder, zonder andere belangstelling dan van onverschillige studenten die voor de lijkopening komen en van den zaaldoctor die om 't geval komt.

Dien winter heb ik nooit vergeten. Uren bleef ik soms bij haar bed zitten luisteren naar de lange verhalen uit haar jeugd, van haar kindertijd, van haar leven later. Niettegenstaande de groote ellende die ik toen heb gevoeld, voor 't eerst, hard en scherp, een ellende die me op eens ruw wakker bonkte uit mijn egale tevredenheid, is me altijd een herinnering aan die uren bijgebleven van zacht-intieme mooiheid en van iets heel liefs, iets teer-weemoedigs, waarvan ik nog den naklank hoor klagen in mijn borst.

Nu, na jaren, voel ik telkens die middagen weer. Meestal kwam ik na het bezoek-uur bij haar. De zaal was weer neergestild onder de zachtbewegende rust die over de bedden droomde, waarin het fluister-spreken der patienten om de kachel een weeke suizing schoof. Het hoog-witte licht dat in het midden van de zaal over de tafels glansde, begon onmerkbaar heen te lossen naar de schemering onder den omgang, ineenpoederend naar de verre hoeken, waar een weeke duisterheid treurde, langzaam dichter ineenlagend

over de vaag-zichtbare patienten. Buiten de wijde vensters strakte de egale wolkdekking van de lucht langzaam-ingrijzende plekken lichtheid, luidloos in-donkerend onder de duistering van den avond. Dan soesde ik ongemerkt heen op het fluister-klanken van haar praten, droomlevend uit de werkelijkheid naar de beelding van wat zij vertelde. Dan zag ik de bosschen voor me waar ze had geleefd, onder de schroeiing van zomerzon en blauwstrakke luchten; de wijde witheid van sneeuw die een doffe zwijging dekte onder de suisende koelte van den zachten vrieswind; de goud-droomende herfstdagen met zonneglans en geel-kleurende bladen die beweegloos hangen in het licht; de warm-lichtende lentedagen met hoog-blanken zonneschijn, heenstillend naar den nacht in de rood-gloeierende juiching van avondwolkjes; luidloos drijvend naar den horizon. En ik wakkerde plotse-ling, wanneer het licht op de zaal werd opgestoken en het avondleven begon te bewegen in de heengolvende stilte. En altijd vroeg zij hetzelfde wanneer ik wegging, met hetzelfde smekende verlangen in haar stem: „doctor, zou ik nog eens beter worden, zou ik nog weer gezond worden? Ik zou zoo graag mijn dorpje nog eens terugzien en de bosschen.”

Op een dag ben ik naar de straat gegaan waar ze woonde. Ze had me gezegd, om aan de burens te vragen of zij op haar boeltje wilden passen tot ze terug kwam. Het was een oude, opgeleefde dag, lichteloos van de eerste uren af, zonder kleur, zonder verandering in de mat-klamme grijsheid, die uit de dichte wolken kleefde. Tegen den middag was de

regen weer begonnen neer te misten, een dunne, zacht-nattende wolking van siepelenden damp, die langzaam, luidloos neerdroop over de steenen, triest-donkerend de smalle straten, waarin het licht moeilijk stond, luidloos neergezakt langs de hooge sombering der beweegloos-starende huizen. Achter in het oude gedeelte van de stad vond ik haar huis, midden in de lange troosteloze grijsheid van de smalle straat, waar de nacht al begon te duisteren tusschen de grauwe verweloosheid der gevels.

Toen ben ik op haar kamertje geweest waar ze zoolang had gewoond, een klein armzalig vertrekje, met een groen-verweerd raam dat uitzicht gaf op een warreling van smerig-groezelige daken, die ver heen-hoekten onder de grauw-dikke walming van schoorsteensmook, die uit een fabriek in de buurt neerroette. En terwijl ik vaag luisterde naar het lang-warrende vertellen van haar buurvrouw, voelde ik een wijde, diep-klagende droefheid in me huilen van het leven dáár, troosteloos, zonder licht, zonder eenige illusie in de moedeloze sleeping der dagen, zonder verwachting dat 't ooit beter en mooier kan worden.

En onder het langzaam, luidloos duisteren van het kleurlooze licht, dat van den lagen hemel sloop, voelde ik de beroerdheid over mijn vrouwtje hooger kroppen in mijn keel, die daar had moeten leven jaren achtereen, met dat grauw-armend uitzicht in haar oude oogen, waarin ze heel ver de visoening zag van hoog-groenend bosch met wijde zonneglanzen dat over de wuivende takken lichtte, van blanke, ruim-wittende sneeuw die donsde in hel-

blankende witheid over de verre stilte van het veld.

En diep in mijn borst snikten zachtjes haar woorden, dat ze weer beter mocht worden, ze wilde zoo graag haar dorpje nog eens weerzien.

In het voorjaar is zij gestorven, langzaam, zacht en luidloos, een rustig heenslapen naar de wijde duisternis. Daarna ben ik een ander mensch geworden.

Ik ben wakker geschud en na dien tijd heb ik geleefd in de werkelijkheid van het leven, dat rondom me donkert en ben ik heengenuchterd uit den leugendroom, waarin ik tevreden was geweest. Na dien tijd heb ik veel gezien en heb ik veel meegeleefd. Maar altijd weer, wanneer de winter komt en ik door de moddervuile straten loop van de armenbuurten; wanneer ik bij de menschen kom in hun leeg-gearmde kamers, in de misère-naaktheid waarin ze worden geboren en waarin ze sterven, zonder andere verwachting dan dat hun bestaan alleen beroerder kan worden: wanneer ik ze hoor, platgeslagen berustend in de lichteloosheid van hun leven, dan denk ik altijd aan mijn oude moedertje en dank ik den hemel dat zij ten minste nog één illusie had, die lichtte in de grauwe leegheid van haar gesleten dagen. Want zelfs dat hebben ze niet altijd.

Voor de herinnering van het oude vrouwtje ben ik hier gekomen en kom ik elk jaar terug. Maar elk jaar is 't me moeilijker om weer hier vandaan te gaan en elk jaar, wanneer de zomer komt, verlang ik heftiger om weer hier te zijn. Elk jaar slijt ik door mijn voelen een beetje meer, elk jaar maakt

dat ik minder tegen de ellende opkan, die elken dag weer rondom me huilt, die elken dag weer opangst als een drukkend droom-visioen."

De avond-stilte stond weer roerloos om ons zitten. In de verre zwarteheid van den nacht was het bosch ingedekt tot een diepe donkerheid, scheideloos ineen-geduisterd met de zwaar-drijvende wolken, die onhoorbaar waren voortgeschoven in de lucht. Zacht-fluisterend in onzichtbare weving, begon de regen neêr te vochten, luider en luider druppelend naar omlaag, in sneller straling schuivend een wijd-suizende schering door de ruimte.

Een langen tijd bleven wij stil, luisterend de klagende duizeling van geluid, die voortleefde in de verre diepten van nachtgeheimend duister. Toen, zacht-sprekend naar mijn beweegloos zwijgen, zeide de doctor: „Toch ben ik blijde dat ik de misère heb gezien, dat ik de misère van anderen ken en dat ik niet ben blijven voortleven in mijn lauwnverschillige tevredenheid. Alleen de ellende houdt je wakker. Daarom kom ik ook elk jaar hier, een bedevaart voor mijn oude moedertje, uit dankbaarheid dat ze me mijn leven heeft veranderd en dat ze me heeft wakker gemaakt. Door haar ben ik een ander mensch geworden”.

December 1903.

GEBROKEN KLANKEN.

*Voor Mevrouw R. Bueno de Mesquita—
Lopes de Leão Laguna.*

Als iederen dag halt-houdend voor de lange middagrust, waren zij tegen de schuinte gaan liggen, die langzaam naar het water glooide.

Jaren al kwamen zij 's zomers bij elkaar, eerst met hun drieën, oude studievrienden na hun studententijd uiteengedwaald, later, toen de twee jongste waren getrouwd, met hun vijven, elk jaar afsprekend om den volgenden zomer ergens anders elkâar weer te vinden. Dezen zomer had de doctor niet uit zijn praktijk weg kunnen gaan en zij waren bij hem gekomen in het kleine stadje in het dal, waar hij zich na zijn examen had gevestigd. Zonder het te bemerken waren zij ouder geworden, elk jaar elkaar terugziende in dezelfde voeling van oude vriendschap, niet denkend aan het uur dat eens zou opstaan in hun samenzijn, den laatsten zomer dien zij zouden met elkâar gaan, het uur dat zij zouden scheiden voor altijd.

Als elke vakantie hadden zij dag aan dag gewandeld, uren wegdwalend van huis, een rustig, haasteloos loopen door de eindelooze bosschen, niet lettend op

de snelle heendrooming der uren onder de egaalstillende vrede van suizende rust.

Van daag, in het lang-vermoeiend gaan onder de broei-warme droogte van den zonlaaienden dag, was hun gesprek langzamerhand ingestild tot een matte zwijging, waarin alleen het schuiven van hun stappen had gedofd en zij waren zonder rusten voortgelopen naar den grooten vijver, waar zij het einde van hun wandeling hadden gesteld.

Breed-uitstrakkend naar beide zijden, gladde het watervlak beweegloos onder de helle lichting van de middagzon, die ver aan de eene zijde een spiegeling van schitter-wittende branding plekte. Aan de overzijde stond het diepe groen der boomen recht, egaalvast omhoog, een somber-zwijgende kleuring van tintlooze donkerheid, waarin langs de toppen een gouden lichting weefde, zacht-uitlossend naar het gelijk-spannend blauw van den hemel. Tusschen de uiteenwijing der stammen van een boschpad, dat uit de schemering der boomen naar den oever boog, stond het blanke licht trillend neer, een zuivere heldering vlekken over het dunlagend groen van den weg, uitvloeiend in een ros-gulden schemering naar de diepte van het hout, de grijs-rechte stammen kleurend met een bruin-roode vaging van tooverenden schijn. Ver boven de loome zwaarte van den vijver hoogde het wolkloos blauw van de lucht in oneindige diepte, weergekleurd onder de zuivere, glad-dekkende ineenwissching van het water, waarlangs telkens een dunne rimpeling streek, de roerlooze weerbeelding van den boomen-opstand kort-golvend in even deinend

bewegen. Onzichtbaar trekkend in de dichte laging van het mos, mompelde de kabbeling van een beekje altijd voort, een droom-nevelende fluistering vloeiend in de wijde, luidloos-suizende stilte, even telkens kort heengezacht onder het vaag-ruischend streelen van den wind die langs de boomtoppen schoof.

Voortzweigend nog in de matte neerrusting van hun liggen, luisterden zij de vaag-zwevende omademing van geluid die door het bosch weefde, denkeloos dwalend hun zien naar de wijdlichtende ruimte van het watervlak, waarlangs luidloos een breede schaduw-rand voortzoomde, neergeduisterd uit den langs-buigenden afstand der zwaar-geheim-peinzende boomen. Even telkens kort-klappend in de stilte, sprak een enkel woord omhoog, dadelijk weer weggestild in de wijde koepeling van rust die onder de boomen droomde en daarna weefde het week-suizende geruchten weer ineen, een licht-zachte neveling dekkend over hun liggen.

Toen plotseling, met een stil-klankende weekheid in het helderen van zijn stem, sprak de doctor, ver herinnerend waarover zij dien ochtend hadden gesproken: „aan den anderen kant van de bergen kom ik nooit. Ik ben er nooit meer geweest, na de lange maanden die ik er na mijn examen heb geleefd en ik zal er nooit weer komen.”

Onder het vraag-wonderend opzien van de anderen bleef hij zitten, voor zich starend naar de zon-zilverende lichtheid boven den vijver, waarin de wolkjes van zijn sigaar blauw-grijzend uiteendreven, onzichtbaar heenlossend naar den beweegloozen hemel. En zacht zijn woorden voortdroomend uit de wil-

looze beweging van zijn lippen, herhaalde hij: „aan den anderen kant kom ik nooit, nooit en nooit. Er ligt te veel van mijn leven begraven.

Alles wat ik daar heb doorgevoeld, heeft in mijn heele bestaan nagewerkt en heeft me mijn sterkte voor het leven lam gezwakt, jaren later. Toen was ik nog jong en begon pas; de eindelooze reeks van jaren die nog moesten komen, zag ik toen nog in het helder-kleurende licht van een wijde illusie, vaag, zonder lijn, alleen een zonnig van altijd gelukkig zijn en werken in de groote belofte van het Leven. En de desillusie is niet dadelijk gekomen, jaren later pas, toen ik al bijna alles had vergeten wat toen in me had gebroken, toen de herinnering van dien tijd al ver leek ingedekt onder de werkelijkheid van mijn dagelijks doen.

Ik ben er gekomen na mijn laatste examen. Jelui waren al van de academie weggegaan, je weet ik was een jaar te laat met mijn werk. Ik was erg moe, heelemaal op van dat laatste jaar, waarin ik tamelijk alleen had geleefd onder de voortdurende jachting van te willen klaar zijn en waarin ik ingespannen heb gewerkt aan één stuk door, van de eene vacantie naar de andere. Maar toen was ik ook afgeloopen en moest ik een tijd naar buiten in de stilte, om weer bij te komen. En toen ben ik naar het dorpje hier over de bergen gegaan en ben er maanden gebleven.

Ik had er een pension gevonden in een stil, klein huishouden, man, vrouw en dochter. Hij was op kantoor aan de Silberhütte een half uur buiten het

dorp en ging 's morgens vroeg de deur uit en kwam 's avond pas tegen zeven uur terug. De moeder zorgde voor het kleine winkeltje, een manufacturen-affairetje waarvan telkens kort-wiegelend de schel klankte en waarin tijden achtereen het mompelen van stemmen dofde tusschen de zware damping van de stapels goed, wanneer de moeder lange gesprekken met haar klanten hield. De dochter was nog jong, een moeibleeke vrouw, stil-zacht in haar zwijgend loopen door het huis, met iets droom-smartends in haar plotseling opstaren uit de droeve peinzing, waarin ze leek te leven. Zij was ziek door een langzaam voortslijtende tering, ongemerkt opgeslopen in haar te veel blijven tusschen de dompige benauwdheid van het winkeltje, waarin zij vroeger na haar schooltijd haar dagen had doorgeleefd en die erger was uitgeschokt door de groote beroerdheid die op haar leven was geknakt.

Dat heb ik pas later gehoord, toen ik er al weken was en langzamerhand met de menschen was gaan meeleven. Meestal zat ze heele dagen in den tuin, achterover leunend in een grooten stoel, haar dunne, matwitte handen neergegleden in haar schoot, te peinsen naar het wijde uitzicht over de weiden.

Het was een klein, bloemen-kleurend tuintje, aan de buitenzijde van het dorp, het laatste op de heuveling waartegen de huizen waren opgeglood. Buiten het hek strekten de weiden ruim uit, met de ongelijke bochting van den hel-kort-groenenden grond, langzaam ver-dalend naar het bosch, dat breed, uit-hoogend naar beide zijden neerstond in het dal en waarvan de boomkruinen laag oprechtten uit de

plooi-buigende helling van het weiland. En achter het bosch stompten de bergen omhoog, diep-donker wazend in het licht, langzaam dunner-groenend in verdere wijking, de achter-hoogende toppen ineengevaagd door een licht-webbenden nevel van blauwig-ijle damp, die lijnloos samenschemerde in de wijd-stille welving van de lucht.

Dikwijls zat ik s'middags bij haar, tijden lang zwijgend naast haar stil-zijn, meestarend naar de groote rust die over de velden lichtte. Er waren middagen van hel-schroeiende zon, ruim-uitblakerend over de glans-heete weiden, waar kort-scherp het schirren van de krekels eentonig uit het korte gras zaagde, een wijd-koepelende welving van droog-hettende lucht die van den strak-blauwen hemel stond, week door-schemerd van ijl-dunne trilling. Dan, ongemerkt donkerde langzaam tegen den avond het luchtblauw dieper en dieper, zacht overkleurend naar het Westen tot een week-tintende vaging van roze-oranje schijn, waarin de zon onhoorbaar weggloeide rood-goud stralend in blindende schittering. En in het staag dieper donkeren van den hemel, begonnen bleek de eerste sterren te trillen, geheimzinnig heller tintelend tegen de oneindige wijking, waaronder luidloos telkens meer sterren vonkten altijd voort, een stil-gouden lichting wemelend naar de aarde, die uitmoeiend neerlag onder de schemer-dekkende grijsheid van den stijgenden nacht.

Ik heb middagen naast haar gezeten, waarin een dichtgrauwe wolklaag beweegloos stilde boven de wijde vlakke, loom-warme uren van vocht-broeierende

klamheid, waarin geen windje bewoog en waarin een egaal-droomend licht dreef over de leege heuveling van het veld, eindeloos stil onder het heen-nevelen der uren. Dan soms, zacht opkleurend van heel ver, begon week-klankend het tinkelen van koe-bellen op te zingen, onzichtbaar dempend achter een plooiing van den grond, luider telkens naderend in de moewe stilte en weer ongemerkt weeker heenspreidend in een egale toon. En dan was alles weer uren achtereen stil, met even een langzaam voorbyschuiven van kreun-krakend wagengewiel over de straat langs het huis of het kort-helder luiden van kinderstemmen, die uit de school vroolijkten. En de dag droomde weer voort naar den avond, een leegherinnerende neveling van tijd, waarin langzaam het licht heensloop naar den duisteren opstand van den avond, droef-neerstillend van de regen-dreigende lucht.

En de zomer kalmde ongemerkt heen over haar zitten, langzaam bleeker-ziekend haar mat-wit gezicht, haar wijd-peinzende oogen moewer-doffend in weglevend geheimen.

Zij had me haar ziek-zijn verteld, het langzaam, ongemerkt voortslipjen van haar borstkwaal die haar zwakker had geteerd, haar zachtjes minder-worden zonder dat zij het begreep, kort nadat ze volwassen was gegroeid, een meer en meer neermoeien onder de geheimende magering van haar jonge lichaam, dat in haar meisjestijd bewogen had in een voortdurende frischheid van nieuw-levende kracht. Een korten tijd was zij verloofd geweest. Zij had de hoop gehad met haar jongen weg te gaan naar een

betere streek waar 't niet zoo ruw was s'winters door hooge sneeuw en kil-blazenden wind en dat zij dan weer beter zou worden. Maar in eens had ze een bloedspuwing gekregen en daarna had ze weken en weken te bed gelegen.

Toen zij weer beter was, had haar moeder haar verteld, dat haar jongen was weggegaan voor goed en had ze gehoord dat hij met een ander zou gaan trouwen. En daarna was zij minder en minder geworden, onder de voortdurende pijniging van haar herinnering en de droeve onvermijdelijkheid, dat zij nooit zou kunnen weggaan en weer beter worden.

Nu wachtte ze tot ze zou dood gaan, ze wist het, ze voelde het, dat er niets meer aan haar was te doen en wanneer ik probeerde om haar op te beuren en haar vertelde van nog veel erger patienten die ik had zien herstellen, dan kon ze rustig, beweegloos zitten luisteren naar wat ik haar voorleugende, zacht heen en weer schuddend met haar moewe hoofd. En dan op eens haar gezicht opwendend naar mijn praten, trok een pijn-spottend, huilend lachen langs haar bloedloos-trillende lippen en ze zei heel ernstig en vast, met een wanhopig-berustend doffen van haar stem: „wanneer het winter is, zal ik niet meer zijn.” Dan begon ze over iets anders te spreken en vroeg ze me om haar te vertellen van het leven in de groote stad en van de plekken waar ik had gereisd, en liet soms op eens midden in mijn spreken vallen, een uitbreken van het wijde berouw om nu al heen te gaan uit het leven, „dat zal ik nooit zien, nooit zal ik meer iets

anders zien dan de weiden hier en de bergen". Daarna bleef ze verder zwijgen in haar lang-gewoonde houding, achterover leunend in de kussens die ik tegen haar zwakke rug geschoven had en we spraken niet meer. En dan kon ik langen tijd kijken naar haar mager-matte handen die nu al dood leken te steunen in haar schoot en waarin haar heele droeve bestaan treurde, een zacht-kleurloos verdwenen zijn, iets onwerkelijks, teer-gelijnd met de vaag-rondende magerig der lange, bleek-dunnende vingers.

De zomer stilde langzaam heen naar de herfst, die hoog guldde met de droomende glanzing van vaag-dekkend licht, met week-droevende zonwazing van ijl-grijze neveling, waarin het zilver-raggend webben van blank-bochtende draden hing, beweegloos drijvend in de stille lucht. In de verre diepte stond het bosch achter een dun-blauwende vaging van vocht-dekkende mist, die langzaam 's middags heenzoog naar de warming der zonne-goudheid, een ros-bruine kleuring helderend in de kruinen, die uitplekten tusschen de somber-zwarende donkerte der hooge dennepluimen.

Ze zat nu maar een paar uur 's middags buiten, koud-magerend tegen de kille warmte die uit het bosch over de velden geurde. En 't leek of ze elken dag kleiner ineenziekte, of elken dag de herfstzon een stukje van haar leven heennevelde, of ze elken middag dat zij voorzichtig stappend naar haar stoel kwam, moeilijker ging onder het dieper trekken van haar dun-hijgende borst. En toen heeft ze haar laatste verjaardag gevierd. Zij had het gewild met een angstig smeken in haar stem tegen het vrezen van haar moeder, dat ze te

veel zou vermoeien en dat het haar kwaad zou doen.

Het was een hoog-gouden herfstdag met een wijd-lichtende zonnekoepling over de velden, waarvan het donker-korte groen leek nieuw te leven onder het helder-zachtend licht, dat van den ruim-spannenden hemel stilde. Zuiver vóórdonkerend uit de nevellooze verte, kleurde het bosch met een heldere glanzing van diep-groenende frischheid, waartusschen het licht-bruin der loofboomen stond in scherp-gelijnde plekken. In de wijde stilte van den middag, stonden de bloemen in het tuintje met hun kort-tikkende kleuren tusschen het diepe groen der bladen, met de wijd-geplooide karteling der kelken opstarend naar het licht, dat een zilver-week schijnsel neerwebde over hun laatst-levend mooi.

Zij zat weer op haar oude plaatsje in de zon, haar handen in haar schoot, met een week-gelukkig lachje te kijken naar alles wat wij haar hadden gegeven en dat wij voor haar op het kleine tafeltje hadden neergelegd, tusschen de vroolijk-helderende kleuring van bloemen en groen. Zacht-pratend met voorzichtige stemmen om haar niet moe te maken, zaten wij naast haar, lieg-zeggend dat wij het volgend jaar weer zoo zouden zitten, wanneer ze zou beter zijn, plotseling telkens inzwijgend onze woorden voor het dof-droeve opstaren van haar gezicht naar ons heen. Toen op eens, terwijl wij een tijdlang stil waren, zakte zij langzaam haar hoofd tegen de hooge leuning van haar stoel en terwijl zij uitstaarde naar de zonnende verte van het bosch, braken langzaam de tranen in haar oogen, luidloos glijdend

naar omlaag, sneller vochtend langs haar wangen naar het schok-snikkend schudden van haar borst. En met een pijnlijk-inhoudend neerkroppen van haar huilen, zeide zij heel zacht, en 't leek of haar stem van heel ver fluisterde, ver uit de geheiming van heen-zijn voor altijd: „wanneer ik er niet meer ben, moet jelui alles bewaren wat jelui me vandaag hebt gegeven, om later nog eens aan me te denken.” En daarna is zij blijven zitten, beweegloos, voortdurend peinsend naar het bosch, dat dieper kleurde onder de gulden lichting van de langzaam-wijkende zonne-roodheid, alsof ze het visioen wilde vast-trekken in haar oogen, het laatste mooie visioen dat zij in haar kleine bestaan zou zien.

Kort daarna is zij dood gegaan, een luidloos heen-zuchten uit het leven. 't Was de zonne-avond van een grijs-stillen dag, een van die herfstdagen waarin al de winter dreigt in dichte dekking van de grauwe wolken en langzaam, luidloos neerzweven van bruin-dood blad. Den gehelen dag had een week, kleurloos licht uit de wolken gehangen, waarin alle geluid leek heen te doffen tot een matte zwijging, een vage, leeg-naherinnerende wegdwaling der uren die later onwerkelijk weerkomen in je denken aan dien tijd. Tegen den avond was langzaam, in wijde breedheid, de wolkdekking uiteengeweken, een hellichte klove scheurend in de egaal-grijzende laging van tintloos wit, waartusschen plotseling het late zonlicht neerbundelde, lang-rechte schaduwen rekkend langs den grond, een rood-gloeïend schijnsel wevend achter de opstapelende klomping der wolken.

Wij hadden den gehelen dag naast haar bed gezeten, zwijgend wachtend haar langzaam heengaan in de schemer-grijze stilte van het licht, dat door de geopende vensters treurde. Uren achtereen had ze gelegen met haar oogen dicht, een dunne trekking hijgend onder de gelijk-strakke dekking van de dekens, die laag, klein-welfden over haar heengemagerd lichaam. Even telkens bewogen haar handen willoos over het dek, in was-matte smalheid strijkend over de blankheid van het laken en daarna lag ze weer beweegloos, een levenlooze rusting van haar lichaam, waarboven het zachte ademen even kort-schokkend schudde.

Langzaam, luidloos-oplichtend langs de bleeke muren van het kleine vertrek, begon de zon te kleuren, onmerkbaar helderend een webbing van tooverenden glans over de meubelen, de wit-raggende gordijnen door-gloeïend van een vagen schijn, wijder en wijder plassend in de kamer een zwijgende goudheid die hooger opruimde over het bed, de witte lakens dekkend met een rood-gulden vlamming van omwerkelijke tint. En het licht warmde wijder door het vertrek, een groot-vullende gouding vloeiend over de wijkende grijsheid van het daglicht, hoog-vegend tegen de grauwe matheid van de zoldering, waar het uitstreek tot een laag-verwende kleuring van roze schijn. En 't was of langzaam, onhoorbaar de kamer gevuld werd met een tastbaar goud, een wijd-stille vrede innigend over haar sterven.

Toen, zacht open-zwarend haar duisterfloersende oogen, bleef zij liggen staren naar de tooverende kleuring rondom, een vaag-droevend gelukkigen week-

lachend langs haar heenbleekende lippen, waartusschen de laatste mompeling van haar stervende woorden sprak, toonloos, moeilijk-donkerend naar de juicing van licht die over haar liggen helderde. En 't gouden licht vloei'de weer luidloos heen, uitdoezelend naar de opschemerende grijsheid die buiten de geopende vensters koelde, langzaam verder en verder meeluchtend de dunner-zuchtende hijging van haar ademen in de hooger-dekkende duistering van den herfstnacht.

Ze lag beweegloos, doodgestrekt onder het kilvochtende geuren der stervende bladeren, die zacht-ritselend van de langzaam heen-en-weer-wiegende boomen neerwemelden.

En toen hebben wij haar weggebracht, met weinige maar, naar het kleine kerkhof, onder het langzaam-galmend neerspreiden der klokke-klanken.

Korten tijd na de begrafenis heb ik afscheid van de arme oudjes genomen en ben ik weggegaan. Ik kon er niet langer blijven, 't was te triest, te leeg in het huis en haar plekje in den tuin was te verlaten onder den laten herfst-zonneschijn. En ik moest ook eindelijk aan het werk, in het echte leven, ik was heelemaal uitgerust en voelde me weer gezond en sterk.

Toen heb ik voorzichtig alles ingepakt van die lange maanden, brieven van huis en herinneringen van buiten, de bloemen die het laatst hadden gekleurd naast haar arme doodgaan en het cadeautje dat ik haar op haar verjaardag had gegeven. 't Was een poëzie-album zooals toen een tijdlang de mode is geweest, een album met muziek waarvan de zacht-metale klanking plotseling opragt wanneer je het

schutblad opent, telkens en telkens weer. Toen ik het haar gaf, had ik er een paar verzen ingeschreven en ze had het na haar verjaardag voortdurend bij zich gehouden op haar bed, tijden lang wanneer ze stil lag, het willoos openend en sluitend met een onbewuste beweging van haar handen, telkens weer het klein-klankend wijsje optinkelend naar haar lijnloos droomen. En 't was geworden of de zacht-kleurende melodie in haar kamer hing, voortzangend wanneer alles stil was en het album uitgemoeid leek te rusten in geheimende beweegloosheid. En zelfs na haar heen zijn, zong de melodie nog voort in het vertrek, heel ver achtergebleven tusschen den dooden opstand der meubelen, die vreemd staarden onder de schemerdekking van het laffe licht, dat door de neerhangende gordijnen sloop. Alles wat ik van dien zomer had, heb ik meegenomen, bijeengebonden in een groot pak, de laatste herinnering van mijn voorbije jong-zijn, de droeve scheiding tusschen mijn onbezorgd illusieën door het bestaan en de werkelijke grauwheid die langzaam over me zou neermatten door het Leven.

En daarna heb ik me gevestigd hier in het stadje en ben er gebleven tot den huidige dag. Maar nooit ben ik weer over de bergen gegaan. Eerst durfde ik niet om de ellendige herinnering die scherper, pijnender opstond in de snelle wijking van tijd en later kon ik niet, ik had er den kracht niet toe door de loode moeheid die over mijn denken is gezwaard, in het terugvoelen van haar heen-zijn."

De zon was ongemerkt weggezacht achter de hooge

kruining der licht-doorweefde boomen, den donkeren schaduwzoom langs den vijverrand breeder duisterend op het diepe water, waarin beweegloos de weerschijs van vroege avondwolkjes begon te spiegelen, die hoog, met dun-roze donzing, onmerkbaar onder de spanning van strak-teerend luchtblauw voortstonden. De star-schitterende spiegeling van de zon was luidloos ineengeglansd met de òmloomende gelijkheid van het watervlak, een egaal-donkere onbewegelijkheid stillend tusschen de zwijgende peinsing der grijs-bruine stammen. Uit de wijking der boomen van het boschpad, diep-warmde een goud-roode vloeijing van laat-kleurend licht, dat voortijlde over het water, de bruindonkere glooijing van den mos-zachten oever oud-goudend in een somber-rossende gloed. En in de wijder-suizende stilte van den laat-weglevenden dag, kartelde de rond-klankende tokkeling van het onzichtbaar beekje hooger uit de dicht-dekkende moslaag, een staag-droomende neveling van vaag-grijzend geluid sprookend door de avond-roodende rust. Alleen, heel ver optangelend achter de dichte schemering van het bosch, weefde het metaal-klinken van koe-klokken een vaag, klein, glas-welvelend luiden, even nader helderend in trekkend voortgaan en langzaam heenzachtend met onmerkbaar dunner weven van licht-schemerende klank.

In de nadrooming van geluid die zijn woorden door de òmsuizende stilte hadden gesproken, bleef de doctor zitten, zwijgend onder het dwalen van zijn zien. De laatste wolkjes van zijn sigaar dunden heen in de roerlooze lucht, even uitgrijzend boven de

ruimheid van den vijver. Met een korte handbuiging schuinde hij zijn sigaar naar omlaag, waar zij klein-sissend even plompte, beweegloos heen-en-weer schuddend op de wijduit-kringende golving van het voortrimpelende water.

Toen, terwijl zijn oogen denkeloos de langzaam-heengladdende trilling van den vijver na-zochten, sprak hij toonloos voort, zijn woorden droomend naar zijn eigen peinsen: „Jaren later pas, toen bijna alles van dien tijd was neergedekt onder de duistering van vergeten en toen alleen nog plotseling soms de weerbeelding in verre tusschenpoozen voor mijn herinnering stond, opkortend voor mijn denke-zien door een vreemd-nalichtende kleur van zomerdagen of het week-weemoedig berouwen van een stilglanzenden herfstzon, die van den blauw-zwijgenden hemel goudde, is de moeheid van herinnering daarvan op me gedonkerd. Een matte, lusteloze moeheid, die me het heele bestaan heeft leeren voelen als een groote, wijd-omhangende geheiming van angst-dreigend leed, zonder belofte, zonder licht, dat tegen de leege nutteloosheid van het leven kan kleuren. Dat gevoel van dor-duistere leegte, van wanhopig voor-niets-zijn, die lusteloosheid om verder te moeten gaan den moeienden weg van mijn bestaan tot wie weet hoe lang, tot een ongezien einde, waarin een laatste duistering zal dekken over mijn denken, de spottend-leege oplossing van de raadseling die ik het bestaan voel, is in me geslopen jaren later.

't Was een lam-doffende winterdag, een van die dagen dat je 's morgens opstaat met een moew-

pijnende huiling in je borst, die den heelen dag in je blijft snikken, een dag waarop je angstig voelt voor de aanraking van het Leven, voor het langsgaan van de uren die een ongeweten leed over je heendreigen uit de stille duistering van onvermijdelijk komen. Ik had 's middags niets te doen voor mijn praktijk en ik was t'huis gebleven, te lusteloos om iets uit te voeren. Alleen moewde de behoefte in me om stil te zitten soezen in een lijnlooze dwaling van mijn gedachten en te luisteren naar de zachte klaging van duister leed dat in mijn borst schreide.

Buiten draadde de regen neer in de lamme kleving van het doffe licht, dat kleurloos van de grijze lucht klamde, een staage, dicht-webbende regen die zacht-ruischend een nevel-grauwe wazing tegen het uitzicht schoof, waarachter de donkergroene opstand van de bergen heensomberde, lijnloos ineendampend met hun toppen naar de egaal-dekkende laging der wolken. De donker-gesiepelde modder-bruining van de chaussée lag in wijd-buigende kromming leeg uit naar de vage vierkanting van het kleine spoorweg-station met de laag-hoekende loodsen, waarachter de bergen verder weken, grijzer gedekt in verren opstand door de dichte regen-mist. En rondom was alles in een loode stilte, in mijn huis, op straat, ver over de velden die tegen de bergen groenen, een luidloos-zwarende stilte, die langzaam, ongemerkt een matte doodheid over je denken dekt, waarin alleen de herinnering voortsliuip van alles wat vóórgeweest is, waarin geen geluid van een mooie belofte kan klanken en waarin je je heele verdere bestaan ziet in dezelfde staage

misting van eindeloze dofheid, als door de regen over de aarde wordt gedroefd.

Toen ben ik met moeite uit mijn loome zitten opgestaan en heb de lå van mijn schrijftafel open getrokken, waarin ik heel mijn verleden leven heb opgeborgen, brieven uit mijn jeugd, uit mijn studententijd, brieven van jelui toen we nog jong waren, dingen van later toen ik pas gevestigd was en die ik heb bewaard. Waarom ik dat alles heb bijeengehouden weet ik niet en waarom ik dat alles dien middag voor den dag heb gehaald, weet ik ook niet. Een behoefte om me pijn te doen, een lust om me beroerd te maken met een werkelijke droefheid, tegen het vage, lijnlooze leed dat in mijn binnenste klaagde.

En terwijl ik zat te lezen, droomden de uren over me heen, een zacht-droeve geluksherinnering kleurend in de schemerende zwijging van den dag. 't Was een plotseling heen-zijn uit de werkelijkheid van het uur, een terug-leven in de lichting van jaren geleden, mooier gekleurd door het ongemerkt weg-gevoeld-zijn van het leed, dat ook in die uren had opgestaan en waarin telkens zacht het berouw hoogschreide dat alles voorbij was en alles was veranderd, met nooit weer terug te helderen floersing van de duistering der jaren.

En langzaam, ongemerkt werd de stapel op mijn tafel grooter, voortdurend hooger-rommelend door altijd meer papieren en dingen die ik uit mijn lå greep. Tot eindelijk de lå leeg was, een gapend-holle leegte, vreemd-starend naar omhoog uit de grauw-poederende schemering waarin mijn herinneren zoolang had gerust.

Buiten draadde de regen voort, altijd voort, ongescheiden ineenschemerend het kleurlooze daglicht naar de donkere zwartheid van den avond. Heel ver bromde het kort-schokkend aandenderen van den laten middag-trein naar het stadje, even in het langzaam stilstaan schurend over de rails met een klaag-scherpend geluid, kleine, blaas-ploffende wolkstooten dampend door de luidlooze stilte. En de trein kortte weer voort, een huil-droevend fluiten welvend over de velden, lange pluimen laag-drijvenden rook achter-zwartend onder de vocht-grauwe vulling van de regen. En daarna was alles weer stil. Alleen de regen begon vaster neer te stralen uit de dikker-wolkende lucht, een week-luidende knettering spattend tegen het venster, waarvan lange, luidloos-slangende druppels naar onder huilden.

Terwijl ik zat na te soezen wat ik alles nieuw had doorgeleefd in de herinnering van al die jaren en ik willoos heen-en-weer zocht in de leege l  of er nog meer was uit mijn vroeger leven, vond ik achterin geschoven het pak waarin ik alles van dien zomer had bewaard. Eerst kon ik me niet te binnen brengen wat het was, ik was de kleur er van vergeten, die veranderd was door de stoflaag die er overheen had gedicht. Maar toen op eens zag ik alles weer voor me en herinnerde ik me de plooiën waarin ik het papier zooveel jaren geleden had gevouwd. En toen heb ik het geopend, langzaam en voorzichtig, angstig dat ik te plotseling de beelding van die lang-voorbij  maanden zou weerzien.

't Was een groote doodheid die voor me lag, een heen-

geleefde werkelijkheid, waaruit een grauwmatte kleurloosheid omhoog zweeg, een ver-geweten bekendheid, vreemd opduisterend naar mijn zien, als schim-schemerend de vaaggewischte trekken van iemand die ik lang-voorbij gekend had en die in mijn herinneren bewaard was, onbewust veranderd, lijnloos, zonder omtrek.

Er waren brieven van mijn ouders, grijs geëld met donker-gesleten vouwen; mijn ouders waren allang dood. Brieven van jou in dien tijd, met de forskarakterende letters van jong-zijn, met woorden van opkleurend leven en hoogmoedigende beloften van geluk; kleine stukjes papier met toen-mooi-zangende herinnerings-kleuren, heenvergeten tot nauw-nabeeldende momenten; bloemen hard, grijs-kleurloos gedroogd tot ingeschrompeld bros-brekend stroo, een muf-gestofde, wezenloos-starende uitgeleefdheid, waaruit een vale duizeling wolkte, zacht-scherp geurend tegen de lam-matte schemering van het heensnikkend uur waarin ik zat. En onderin lag het album dat ik haar had gegeven, een ander boek dan wat op eens in mijn denken stond, oud-verworden met de troebele vlekking van het omslag, waarop het goud was heengegroeeld tot roestig-bruin-glanzende vlekken, de letters ingeglimd tot laag-diepende schijnsels van smerig zwart, een duister-kleurende vervuiling van vroeger helder-vroolijkende kleur, klam, vocht, ge-deukt onder de loode slaping der jaren, waarin het luidloos had gelegen, ongeweten voort in de lichtlooze donkerheid van heengenevelden tijd.

Voorzichtig tillend probeerde ik de saamgevochtte bladen te openen, nieuwsgierig in mijn plotseling

herinneren wat ik er jaren geleden in had geschreven. En toen op eens, bij het optillen van het schutblad, braken de kleine geluiden van het speelwerk omhoog.

't Was een wonder-zacht klagen van geluid, van heel ver komend uit een vreemd-geheimend voorbij-zijn, een zacht-klein-stemmend ragge-zingen van een dunne kinderstem, met week-huilend snikken heel teer in de tusschenbreking van even wegge stiltten, waartegen een enkele heldere toon tinkelde, vaag zilver-helderend tusschen de doffe roestig-schorrende valsching van de melodie, die moeilijk kartelde met een oud-ge-duisterde klanken-machteloosheid, die uit de wijd-nevelende dekking der lange jarengrauwheid opdroefde. En in het nietig-weerknarsend tikkelen der los-spikkelende toonen, zangde langzaam, duidelijk de scherp-kleurende weerbeelding van vroeger omhoog, de maanden van zonneschijn en zomergloed, de lang-gedroomde dagen onder het broeien van hette-droogend gras en teder-wolkend wazen van harsend dennen-geuren, de zacht-week tooverende avonden van rood-gouden wolken-wijking in het Westen onder den diep-blauwen hemel, die donker, innig stilte boven den stijgenden nacht in vlekkelooze spanning. En nieuw stonden de lang-doorgeleefde uren omhoog van weemoed en week-klagende ellende, van angstig voelen dat een groote droefheid dreigde in de geheimende toekomst der dagen, uren met zacht-gesproken woorden grijs-heennevelend boven de geur-kleurende staring der hoog-bloeiende bloemen, waartusschen haar zieke zwakheid zat, roerloos peinsend naar de verstillende wijdheid van den horizont.

En telkens wanneer de melodie was afgeklaagd, opende ik het omslag weer en telkens schimden andere herinneringen voor mijn peinsen, een spook-nevelende langs-waning van uren, luidloos vallend in de troostelooze doffing van voorbij-zijn.

Zoo heb ik tijden lang gezeten. Dat was het eenige van wat er van haar was overgebleven, het eenige wat er nog van haar leefde in de langzaam-staage dekking van tijd, het eenige wat herinnerde aan haar triest-gekortte ziekte-bestaan, het laatste geluid dat moeilijk, gebroken snikte van iemand van wie ik veel had gehouden en die een groote voeling in mijn leven had gekleurd. Niets was er meer van haar over dan de kleine, stuk-geroestte melodie, een kleurloos, ineengebroken klagen van geluid, waarin even nog, van heel ver de werkelijkheid zong, heen voor altijd, eindeloos heen in de duistering der dichter-dekkende jaren.

En terwijl buiten de regen daalde in den langzaam hooger-schemerenden nacht, ben ik blijven zitten, denkeloos het schutblad bewegend op en neer, en heb ik mijn peinsen voortgedroomd op de telkens weer-opklagende luiding van het oude wijsje, waarin haar dood-zijn treurde in eindeloos-pijnende droefheid.

En ik heb alles weer weggeborgen zooals het al die jaren had gelegen, al de doodheid van mijn voorbijje bestaan en het ligt er nog, ongeroerd onder het voortschemeren der jaren en zoo zal het blijven liggen tot ik zelf eenmaal zal wegzijn voor goed. Dan zal hij die mijn boeltje opruimt en die het oud-gestofde pak vindt, het weer open maken en dan

zal de oude melodie voor het laatst misschien klagen uit de versleten toonen van het mechaniek en niemand zal weten, dat het 't laatste over is van een heengeleden menschenbestaan.

Na dien dag is een groote moedeloosheid over me gezwaard, een onverklaarbare lusteloosheid om te leven; ik heb het wanhopig gevoel gekregen dat niets de moeite waard is en ben het leven gaan voelen als een dorre leegte, een duistere nuttelosheid, een dwaas voor-niets-zijn in de wenteling der jaren. En daarna heb ik voortgeleefd in een egaal-grijze voeling van onverschilligheid voor wat het leven me nog brengen zal, een wijde voelloosheid voor vreugde en verdriet, waar alles toch eens zal eindigen in een duister heen-zijn voor altijd, zonder andere naklank dan een kort-weer-roestend geluid van alles wat eens mooi is geweest en wat eens gepijnd heeft in je voelen. 't Is alles een droeving van verworden, kleurloos-snikkende klanken, een vage, even ver-naher-innerende breking van snel-vergeten melodie."

Stil, in wijd-uitgloeiende weving van hoog-droomenden goudschijn, was de zon weggezwegen achter de zacht-ruischende trilling der boomtoppen, de avond-wolkjes die in ver-strekkende brokkeling onder de diepe kleuring van het luchtblauw dreven, tooverend in goud-rooden gloed. De vijver lag donker, glans-stak in een dof-slapende kalming van langzaam stijgende rust, onder de hooger vredende stilte van den avond. Alleen het beekje mompelde onzichtbaar de klaging van zijn lief-troostend geluid uit de inniger-zachtenden moslaag voort, een altijd-droomenden

Gebroken Klanken.

weemoed sprookend in het heengezwegen-zijn der stemmen. In de bruin-grijze dichtheid van het bosch laagde de vroege schemering een webbe van tintlooze rust, waarin de zomernacht omhoog dreef, fluweelend een luidlooze geheiming langs de ineengrijzende stammen. En verder en verder wolke de gouden lichting aan den hemel, ongemerkt inzwijgend tot een vaag-uitvloeiend schijnsel, waarin de late zomerdag heenleefde.

Oktober 1904.

LAATSTE LIEFDE.

De trein schoof gelijkmatig-snelter heen langs zijn groeten. In de plotselinge heldering van het perron, bleef hij beweegloos staren naar het donker voortslangen der wagens, achter de pluimende wolk-witheid van de locomotief, tot zij wegleinden tusschen de heuvelplooing van den grond.

Toen hij opkeek was hij alleen. De beambten waren weggegaan; het station lag leeg, met de ongelijke stapeling van wat vrachtgoed voor de kleine loods. Heel in de verte donkerde onduidelijk het zachte brommen van den trein, weeker en weeker in de namiddagstilte. De blanke stoomwolken waren onzichtbaar uitgedund in de warme lucht, heel teer nog even ijlend tusschen den roerloozen boomenopstand langs de spoorbaan.

Achter hem lag het kleine stadje uitgeleefd onder de middagrust, even doorgelangzaamd van het kraken van een egaal-voortbolderende wagen, waarvan het kartelen over de ongelijke steenen kort ophield in het omhoeken van een zijstraat. De stilte dekte over de lage huizen, waarvan de kleuren wezenloos vlekten onder het licht, donker telkens tusschengeplekt door de kruinen der boomen, die hoog boven de daken-schuinten groenden.

Langzaam, droomend stapte hij het perron af. Een oogenblik bleef hij staan peinsen of hij naar het stadje zou teruggaan. Maar met een kort bewegen keerde hij zich om en liep het pad op, dat naast de spoorbaan achter om de huizen boog.

Voor hem, plattend in een verre vlakke, lag de hei roerloos onder de geurende broeiing van de zomerzon, een dicht-wolkend hetten duizelend naar omhoog, uit de rulling der kort-drooge struiken. In dichte verte stond het bosch, gelijk-breedend naar beide zijden, langzaam eindend met de dunnende uiteenstreeping der boomen op de hei, die eindeloos strekte naar den horizon, dieper-tintend met de paarsbruining van den grond, onder de wazige trilling van het licht, met week-bochtende lijning ineenwissend naar de schemerende lucht. En over het landschap welfde de vlekkeloos-diepende strakheid van den hemel, een wijde spanning van oneindige wijking, waartegen hoog, losstralend, de zomerzon zilverde, een blanke starring schitterend onder het donker-diepend blauw.

In een korte bocht week hij van het verder-loopend voetpad en stapte de spoorbaan over naar het bosch, moeilijk plotseling loopend in de diep-puttende dikte van het heizand. Maar even verder voelde hij de hardheid van den grond weer gemakkelijken onder zijn gaan en hij stapte voort, onbewust heensoezend op het regelmatig bewegen van zijn voeten, dat een zacht-scheerend schuivelen in de lage planten suisde.

In de wijd-omfluiserende stilte waarin hij liep, voelde hij een rustende kalmte vreden in zijn denken. De roezing die den gehelen dag rondom zijn hoofd

had geluid, stilde langzamerhand heen en de werkelijkheid helderde weer in zijn peinsen, waaruit hij een onzegbaar langen tijd leek te zijn weggeweest. Duidelijker begon het in hem op te voelen, dat de dag heen was, waartegen hij zoo angstig had teruggevreesd, dat alles was voorbij gesneld, wat hij voor zijn denken had gezien als een pijniging die nooit zou ophouden, onder de eindelooze langzaming der uren. Nu hij het jonge paar had weggebracht, ongemerkt uitgeslopen van de roezige drukte van het feest, voelde hij plotseling een raadselende vreemdheid om zich terug te bewegen onder al die gasten, die hem onverschillig waren en waartusschen hij lange uren had geleefd als in de neveling van een werkelijklijkenden droom, telkens zich zelf ziende in zijn doen, wanneer een oogenblik de nuchtere waking van zijn spreken in zijn luisteren zuiverde. En onverschillig voor wat zij van zijn plotseling heen-zijn konden zeggen, ging hij langzaam-slenterend voort, zijn denken dwalend naar de jaren van zijn leven die nog zouden komen en naar de herinnering van alles wat heen was voor goed.

Vijf jaren geleden had hij haar het eerst ontmoet, een kind nog tegen zijn oud-voelen van man, over wiens leven al zooveel wanhoop had gesleten. Zij was een kind nog, onbewust van de jong-frissche charme die toen al van haar uitlichtte, van haar zacht-volgroeiend, tenger lijf en van haar donker-tressend haar, dat een duizelend geuren rond haar teer-matte hoofd nevelde. In vijf jaar was zij geworden tot een mooi-volwassen vrouw, nieuw-veranderd

voor zijn herinnering, wanneer hij terugdacht aan hun eerste ontmoeten en waaruit hij haar jongemeisjes-zijn moeilijk terugvond, dat vreemd-ver scheen te schemeren in de ongemerkt-snelle wisseling van beeld, waarin hij haar het laatst voor zich had gezien. En het visioen van 's morgens stond weer voor zijn oogen, blank-lichtend in de zonnetrilling van den zomerdag, zweef-bewegend in de dunne omwolking van het bleek-doorschijnend gaas, dat rond haar lichaam schemerde.

Hij herinnerde zich den eersten keer, dat hij haar had gezien. Hij was toen buiten in de bergen, waar hij zijn vacantie doorleefde. In lange jaren was hij niet uit zijn werk geweest, angstig om alleen te gaan na de groote ellende, die in zijn bestaan had gesneden. Zijn jeugd lag toen al ver achter hem, een eenzaam doorgeloomde reeks van jaren, waarin weinig een paar kort-lichtende kleuren schenen, tegen de grauwe schemering, die over hem geduisterd had. Hij herinnerde zich altijd een gevoel van verlatenheid te hebben gehad, een groote behoefte om iemand naast zich te voelen, die hem den moeilijken gang door zijn leven kon helpen en die hem troosten zou tegen den vagen angst, dien hij voor het Leven voelde. Die vrees, een onduidelijke, lijnlooze vrees, had door zijn jeugd geklaagd, een benauwend opzien tegen de toekomst, tegen het moeten meeleven met anderen, waarin hij zich alleen, hulpeloos voelde, klein in de wijde onverschilliging der vreemden rondom zijn trieste gaan.

Wanneer hij soms in dien tijd dacht aan het leven

naast een vrouw, die hem door zijn dagen zou helpen, hem steunend met de groot-offerende liefde van haar mooie ziel, dan kromp dikwijls een bang-jachtende benauwing in hem omhoog, dat misschien eens een dag zou komen, dat zij niet meer van elkaar zouden houden en dat zij naast elkaar zouden moeten doorleven den langen tijd der jaren, onverschillig, met het berouwend visioen van het heel mooie, dat in hun samenzijn eens was geweest en dat zij hadden verloren voor altijd. Maar op eens was die benauwing heengelucht, toen hij zijn vrouw had ontmoet. Plotseling op een avond, terwijl hij naast haar liep en ernstig praatte over het lusteloze, moe-droevende van zijn bestaan, had hij 't voelen vastslaan in zijn borst, had hij 't zien duidelijken, dat zij 't was die hij naast zich behoefde, dat zij de eenige was die zijn leven zou mooien tot een hoog-gelukkige lichtheid. En ook in den tijd van zijn verloving, in den tijd van zijn getrouwd-zijn, had hij geen angst meer gevoeld; 't was hem geweest of zijn denken was heengeblind door haar hoogheid, of zijn voelen, of alles wat hij peinsde, gehelderd werd alleen naar haar figuur, of er niets anders was, niets rondom hem, dan zij alleen.

Het groote geluk had maar kort gekleurd over zijn dagen. Zijn vrouw was plotseling ziek geworden, een snel-invretende, duistere jachting van heftig-pijnende ijling, waarin hij haar had zien inkleinen onder de hijgende trekking van haar moeilijk-ademende borst, ineenzwakkend haar mooi-jong lichaam tot een arm-droevende dunheid, waaruit diep-duister de vage mompeling van haar zeggen droomde, onwetend waar

zij was en dat hij naast haar zat, haar mat-klammende hand smeek-lievend tusschen zijn zacht-streelende vingers. Zij was gestorven, plotseling heen uit de lichting van zijn dagen en hij was verder gegaan, een moedeloos-leegen gang, kleiner loopend tusschen de vreemdheid der menschen rondom, donkerder voelend de groote eenzaamheid van vroeger, na de wijde goudheid die een korten tijd over zijn dagen had gekleurd.

De jaren hadden wêér geneveld over zijn bestaan, zonder herinnering, zonder kleur, zonder licht. De groot-wrangende droefheid van haar weg-zijn was geleidelijk ingestild tot een moewe onverschilligheid voor wat nog kon komen in de geheiming der jaren, langzaam, ongemerkt, instillend tot een vage, lijnlooze schemering van diep-onderklagend leed, dat soms plotseling duidelijk omhoog-schrijnde in zijn borst, zacht gestadig weggedekt achter de hooger-lagende telling der dagen. En eindelijk was zijn leven weer gegaan als voor zijn trouwen en leek het hem dikwijls onwaar, dat eens een groote kleur in zijn bestaan geweest was. Alleen de behoefte naar het meezijn van iemand, van een vrouw, was met hem gebleven, heftiger telkens omhoog-klagend, wanneer hij de wijde leegheid van zijn leven zag. En onbewust had hij zich weer gevoeld als vóór zijn getrouwd zijn, dezelfde als jaren te voren, alsof hij niet ouder was geworden, alsof er geen jaren over hem hadden gebroken in luidloozen voortgang.

Toen had hij háár ontmoet.

De hel-glanzende hitte-wolking van den grond koelde langzaam over in den breeden schaduw-zoom

van het bosch. Even zoekend uit de drooming waarin hij had geloopt, ging hij het smalle pad in, dat zacht-schemerend tusschen de schermende schaduw der hooge boomen stilde. Vaag, zweef-hangend tusschen het hout, droomden de weeke harsgeuringen der dennenboomen, warm-loom in de koel-vochtende lucht, plotseling scherper ademend in de helle zonneplekken, die een wit-zilver lichten droogden op den mos-donkeren grond. De boomen stonden onbewegeijk in de middagstilte, met de donkere rechtheid der stammen oprijnend uit de lage takkenwarreling van het struikend hakhout, ineengroenend met de dichte strekking der bladkruinen, waartusschen in smallooperende lichtheid het luchtblauw kleurde. In de wijd-drijvende stilte, suisde even telkens het vliegen van insecten kort langs zijn gaan, plotseling heengepunt in het zonlicht tusschen een takkenwijking en daarna droomde de luidlooze weving der boschgeluiden weer over zijn stappen.

Hij herinnerde zich den middag dat hij haar voor het eerst had gesproken. 't Was een middag als waarin hij nu liep, een helder-zomerende middag, in de wijde eenzaamheid der bosschen. Hij had den heelen dag gewandeld, een week-weemoedig gaan, alleen in de vage omdroefing van zijn denken, de eerste wandeling, die hij ging na den dood van zijn vrouw en waarin de weerkleuring der vroegere uren bij hem bleef, toen hij met háár had geloopt den eersten en laatsten keer, op reis, ver weg uit den rondgang der menschen, alleen in de teedering van hun nieuw-wakende liefde.

Op eens had hij haar zien opkomen uit de duistering van het boschpad, snel-loopend naar zijn gaan, van verre vragend naar den weg dien zij verdwaald had. Toen zij dicht bij hem was gekomen, was zij plotseling stil gebleven, verlegen-lachend opstarend naar zijn wonderend zien en ze had haar vragen herhaald, haastig zeggend de woorden, die vreemd, hakkelend tusschen haar lippen moeilijkten. Ze waren samen voortgegaan naar het dorp, voorzichtig sprekend de taal die hen beiden vreemd was, tot op eens het bewustzijn in ze helderde, dat zij uit hetzelfde land kwamen en uit dezelfde stad. En zij was plotseling hooggevroolijkt uit den ernst waarin zij liep en stilstaande was zij begonnen te lachen, een uitparelende lach, die wijd tintelde in de stilte van het bosch en waarvan een zilver-blank schijnsel leek te kleuren over haar staan, haar groot-donkere oogen plotseling helderend van een diep-schalkenden glans, haar frisch-mooie jongheid kleurend tot een tooverzangende lichtheid. Maar haar lachen was langzaam bedaad, zachtjes inlievend tot een spotvragend goedigen, dat hij niet moest boos zijn en zij waren voortgegaan, plotseling dicht aaneenvoelend in het samen weg-zijn tusschen vreemden.

Zij woonde al eenigen tijd met haar ouders in het dorp, dicht bij het hotel waar hij logeerde en zij zouden er den heelen zomer blijven, omdat haar moeder moest herstellen van een lang-ziek-geweest-zijn in den afgeloopen winter. En zij had hem verteld, dat zij dikwijls alleen ging, omdat haar moeder te zwak was om ver te gaan en haar vader bij haar bleef. Dan

dwaalde zij einden van huis, opluchtend in de dwanglooze beweging van haar jonge kracht, uren loopend in de stilte der bosschen, waarvan ze hield om de zachtvriendende goedheid, die de bladertakken over haar hoofd strekten. Het was hem even geweest, toen hij haar lief-teer praten hoorde of hij weer jaren terug was in zijn leven, jaren ver in zijn jeugd, toen hij zijn vrouw het eerst had ontmoet, die ook zoo was gegaan, slank-bewegend haar jong-groeiend lijf naast zijn vroeg moe-voelend denken.

Hij had haar 't huis gebracht, vragend aan haar ouders of zij weer met hem mocht gaan. En 's avonds, alleen onder de veranda van het hotel, had hij het beeld van dien middag niet kunnen losmaken uit zijn onwillig denken, maar had haar telkens weer voor zich gezien, staande in de lichtheid van haar lach, die zilverglanzend ineenzong met de zonnekleuring van het bosch.

Zijn geheele vacantie was hij met haar geweest. Ongemerkt was een groote vriendschap tusschen ze gewarmd, een jong-spelende omgang, waarin hij de oudere bleef tegen wien zij opkeek, terwijl hij in haar al de vrouw voelde, van wie een onzegbaar teer-kleurende zachtheid geurde, die een mooier-tengerende liefheid voorzichtigde in zijn spreken. Maar altijd was hij haar als een kind blijven zien, dat ver stond buiten de droeve voeling die over zijn leven had geschemerd.

Toen hij met het eindigen van zijn vacantie zou vertrekken, had hij haar beloofd het volgend jaar terug te komen, lachend om haar kinderlijk-naieve vragen naar zijn vriendschap. En hij was naar huis

teruggegaan, in de tevreden herinnering van den zacht-mooien zomer, die hij naast haar had doorgeleefd, vast-gelovend dat hij het volgend jaar zou terugkomen, wanneer zij er ook weer zou zijn, zooals hij had beloofd toen hij afscheid van haar nam.

Maar ongemerkt, in den geregelden gang van zijn werk, was de herinnering aan de voorbije zomerweken heengeneveld en was haar beeld voor hem geworden als een vaag-gelijnde bleekheid, waaruit moeilijk haar werkelijk wezen duidelijkte, wanneer hij haar in de stads-straten een enkele maal ontmoette. Dan had hij moeite om haar terug te vinden, zooals hij haar den eersten keer had gezien, staande met haar hoog-lachend galmen in den lichten schijn, die de klanken rond haar donker haar kleurden. En ook dat visioen vaagde heen in de staag-eentonige snelling der dagen en eindelijk had hij niet meer om den voorbijen zomer gedacht.

En hij had weer doorgeleefd als voor dien tijd, in een loomende alleenheid.

Onbewust voortgaand in de diepe peinzing van herinneren, voelde hij zijn stappen schuinen naar omlaag. En opwakend uit zijn drooming, zag hij het einde van het voetpad voor zich, dat naar den breeden boschweg daalde tusschen den wijden uiteenstand der boomen. In ruim-schaduwende buiging hardde de weg onder zijn gaan, aan beide zijden gezoomd door de droog-grauwende grasranden, die duister heenschuilden in de lage bladering van het hakhout. Boven uit de kruin-scherming der hooge eikenboomen, dunde het onzichtbaar zonlicht, rond-heldere plekjes

vlekkend op den donkeren grond, een wissel-trillende schuiveling levendigend over de egale neerligging, wanneer de wind even zachtjes door de takken streek. Langzaam, gemakkelijk liep hij voort, diep-ademend de bruine geuren die uit het eiken-hakhout zuchtten, koel-luchtend onder den ruimen uiteenstand der boomen, waar telkens kort een ver-ruischend wind-streelen suisde, onmerkbaar heenlossend in de wijde rust.

Toen de lente kwam, was zij plotseling weer in zijn voelen geduidelijkt. In de luw-warme uren van teeren zonneschijn, die over het dun-wazend groen der klein-bladerende boomtakken kleurde, in de week-verlangende namiddaguren die bleek, zacht schreiden naar de heenstillende lichting van de wazig-blauwe lucht, had hij de oude behoefte voelen benauwen in zijn borst om ver weg te zijn, buiten onder de hooge boomen, met de geuring der lentezuchten rond zijn hoofd, heel ver buiten het woelen der menschen en den dorharden opstand der onverschillige huizen. En de voorbije zomerdagen hadden weer in hem herinnerd, de lange uren van wandelen in de rustige schemering der stille bosschen; hij had haar slanke gaan weer naast zich gezien en had het vroolijk kinderlijken weer gehoord van haar jonge stemgeluid, dat helder kleurde in de ernstig-donkere kalming der boomen. En toen de zomer was volgewarmd uit de langzaam-heenteerende lente, was hij voor de tweede maal naar het dorpje in de bergen gegaan.

Hij had haar teruggevonden dezelfde als het vorig jaar, dezelfde kinderlijke jongheid lichtend rond haar

meezijn, maar toch onzegbaar veranderd in de langzaam-gegroeide vrouwelijking van haar lichaam; met dezelfde geuring van haar losgolvend meisjeshaar, doch waarin de duizelende volheid van dwelming van volwassen vrouw al begon te donkeren; met in haar oogen nog dezelfde lachende vroolijking, onbewust voor haar zelf dieper-warmend tot het geheim-voelend passieën van hoog-vlammende, vollende rijpheid.

De eerste dagen had een vage vreemdheid over hun samen-zijn gehangen, een schuw-zwijgende verlegenheid, die lange stilten in hun spreken schoof. Maar geleidelijk was de vroegere vertrouwelijheid weer tusschen hen teruggewarmd en waren zij samen gegaan, alsof er geen jaar was heengescheiden in hun bekend-zijn. En als den vorigen zomer had hij met haar gewandeld, uren ver voortdwalend van huis, lange dagen naast haar zwerfend in het bosch en over de hoog-begroeide bergen.

Maar langzaam, ongemerkt was zijn voelen tegenover haar veranderd, eerst in korte tusschenpozen plotseling vreemdend voor zijn denken, wanneer hij naast haar liep en met haar sprak, alsof zij zijn gelijke was in jaren. Dan dikwijls stond op eens de wonderende waarschuwing voor zijn terug-zijn in de werkelijkheid, dat zij zooveel jonger was en dat er zooveel leven was voortgeduisterd tusschen haar pas meekomen in het bestaan en zijn oud-zijn en moest hij moeite doen om haar weer te vinden zooals zij was, een kind nog in de groot-geheimende leegheid van de toekomst. Dan beproefde hij met haar te praten zooals hij certijds met haar sprak,

maar weetloos, zonder het te willen, ernstigde zijn oud-geleefde voelen weer omhoog en hij ging met haar, als met een vrouw, die zijn gelijke was in leeftijd. En langzamerhand begon hij haar te zien als een lang-gekende vriendin, aan wie hij zijn leven toevertrouwde, alles zeggend wat er in zijn dagen was geweest en die zijn jaren-geleden voelen nieuw-wakkerde, zijn jong-bewonderend opzien naar de teer-warme vriendschap van een vrouw in de eenzaamheid van zijn dagen, zijn hoog-dragende aureooling voor de mooie lichting, die een vrouw in het duister-droevend verlangen van zijn ziel kon kleuren.

De zomerdagen waren over hun samenzijn gehaast, één lange, snel-gekortte kleur-zang van hoog-stemmende uren, een volle nieuw-bloeiing van zijn voelen, dat hij meende dat allang was neergedoofd onder de sombering van leed dat in zijn leven had gebroken en waaruit hij jonger stond, toen weer hij naar zijn werk terugging en haar alleen liet.

Weer had hij beloofd het volgend jaar weer te komen, lachend de woorden sprekend bij het afscheid nemen, alsof hij spotte met zijn zeggen, maar diep in zijn binnenste wetend, dat hij het zeker zou doen. En hij was weggegaan met een vage geluks-drooming, dat het vooruitzicht van den aanstaanden zomer hem zou helpen in de wijde eenzaamheid van den langen winter, die voor hem opdreigde en dat hij in de duisterende sombering der vroeg-donkerende winterdagen naar die mooi-lichtende belofte kon vooruitzien, vèr-kleurend in de langzaam-trekkende deeling der leege maanden. En na langen, langen tijd had hij

voor het eerst weer een winter doorgeleefd, waarin hij een zacht-troostende belofte voor de toekomst hoorde stemmen in zijn ziel.

Hoog-zonnend tusschen de aaneen-rijng der boomen stond, na de breede buiging van den boschweg, de blauw-strakkende helderheid van de lucht. Het bosch was uit. Voor hem, in egaal-gladde spiegeling, koelde het helder-diepe water van den vijver onder de ruime stolping van het licht, beweegloos donkerend tegen den laag-bochtenden opstand der oevers naar een verre boomen-rijzing. die zuiver-groenend kruinde onder het laag-steunend dragen van den hemel. Aan beide zijden slangde het wit-zandend voetpad dicht naast de oevers voort, in weeke bochting heenschuilend in de verre zooming van het warm-glimmend gras, dat naar de breede neerligging der zonnende weilanden ineengroende, heel ver vlakkend naar den vaag-zichtbaren straatweg, waarlangs de dunstaande boomenparen in smalle lijning rekten. Op de blauw-stille metaling van het watervlak plekten, langs de scherpe kanting van de oevers, breede, duister-doffende schaduwen, neergedonkerd langs de hoge scherming van bruinpluimend riet, waaruit een enkele boom opknoestte, schuin-neigend de lage druiping der dicht-bladerende takken naar onder. Boven de rond-hoogende vastheid van het eiland in het midden van den vijver, donkerden de stammen der bruine beuken omhoog, helder tusschengelicht van het achterkleurend luchtblauw, beweegloos spreidend in wijd-rossende kruining de donker-goudende, warming der bladen, waarin de zon een diep-vlammende bloeding van

onwezenlijk schijnsel schroeide, een dun-schemerende dekking zachtend over de mat-groene drijving der plompenbladen, waartusschen de groot-blanke bloemkelken omhoog rechtten, stippend boven de weeke tinting van glansloos groen de vlekking van hun geel-hel bloemenhart.

In de koele schaduw van de laatste boomen ging hij zitten, tegen de langzaam-hellende schuinte van van den mos-zachten grond. Onder het lange loopen in de wijde rust van het bosch, was de roezing die den geheelen ochtend over zijn denken had gemoeid, ongemerkt heengestild tot een loome kalming, die hem diep-ademend gelukkig de eenzaamheid liet voelen van het verre weg-zijn van menschen. Langzaam in het wennen van de nieuw-kleurende beelding van het landschap rondom zijn zitten, dwaalde zijn denken weer voort naar de herinnering waarin hij zooevenhadgelopen.

In den langen winter, dien hij na den tweeden zomer van hun samenzijn was alleen geweest, had hij de vreemde verandering in zijn denken gevoeld, die hij daarna niet meer had kunnen helder-scheiden. In de eerste weken van zijn alleen-zijn was haar beeld hem scherp bijgebleven, zooals hij haar dien geheelen zomer naast zich had gezien. Maar ongemerkt waren haar trekken ineengewischt met de trekken van haar die hij eens had lief gehad; haar lichaam was ineengevormd met de nabeelding van zijn vrouw, die hem nieuw leek te leven in een verren tijd, waarin hij zich zelf onbewust weervoelde uit de droomschijnende dofheid, die al die voorbije jaren over hem had gedooft.

Een tijdlang had zijn oude, zachtjes-ingesleten

smart weer omhoog geschreind in zijn borst, met langgeleden scherpte nieuw-pijnend in zijn voelen. De werkelijke uiteenstand van haar beiden was voor hem gehelderd. Zijn vrouw, de eerste en eenige, die hij had gevoeld als de groote lichtheid in zijn bestaan, gelijk-gegroeid met zijn eigen leven in lang-gevrienden omgang, zij die naast de groot-somberende weemoed van haar heen-zijn een klanking van wijd-zangend geluk in zijn leven had gedragen. Naast haar, in het verre verschil der jaren, zag hij de jongste, een kind nog tegen zijn lang-geleefd hebben onder de duistering der uren, vreemd-staande tegen de verandering die het leed in zijn wezen had gedwongen, onwetend de groote treuring die over hem was gerouwd en die nog altijd voortdonkerde in zijn binnenste, onbewust-doffend alles wat nog helder in zijn zien kon. Maar in de langzaam-vagende wijking van zijn herinneren, was hij beide beelden weer gaan zien in cenzelfde lichting, die hem terug deed leven in de dagen van lang-voorbije jeugd. En het was hem geworden of hij niet ouder was dan vroeger, hij begon weer te leven als toen, met de telkens opzangende vreugde in zijn binnenste, dat zij meevoelde in wat hij bestond en zijn oud-geworden-zijn vergat in hem weg, waar hij telkens meer illusiede in de verwachting, dat eens het groote geluk weer in zijn dagen kon kleuren.

De derde zomer was over zijn verwachten gekomen, de maanden waarnaar hij verlangd had met telkens heftiger vooruit-tellen der dagen, die hij nog in de stad zou zijn. Hij herinnerde zich de groot-

schuddende schokking van zijn hart, toen hij haar het eerst zag weerkomen in hun ontmoeten.

Hij had haar geschreven, wanneer hij zou aankomen en had verlangend gestaan voor het open portier-raampje van de coupé, rek-starend naar de langzame nadering van het station, waar hij haar misschien zou ontmoeten. Toen zij naar hem toekwam had hij haar niet herkend. Zij was een andere uit de fantaisie-beelding waarin hij haar al die maanden had gedacht, een andere die voor hem stond in de wisselende verandering van weg-gewachtten tijd, een vaag-herkende vreemde, van wie de nauw-herinnerde gelaatstrekken voorttekenden uit het lang-voorbij geziene van haar wezen. En hij had een kort-schokkende pijn gevoeld in de werkelijkking van zijn verwachten, dat hij haar niet terugvond zooals hij haar in zijn verbeelding had gezien, waarin onbewust de hoop had gedroomd, dat hij de trekken zou weervinden van zijn vrouw, zooals hij haar in haar jeugd gekend had. Maar bij het samenloopen naar zijn hotel, was op eens de herinnering van den winter heengewaasd en had hij haar teruggevonden uit de verandering die in haar was gegroeid, alsof zij nooit anders was geweest. Zij was een jonge vrouw nu, vol-levend in de frisch-kleurende jongheid van haar lichaam, haar kinderhoekende vormen rijp-gerond tot de vulling van een mooi-slankend vrouwenlijf, haar dik-wrongend haar machtig geur-dwelmend rond haar zacht-ernstig gezicht, waarin de diep-donkere oogen herinnerden aan vroeger, met hun lachend vriendelijken uit de week-fulpen streeling van hun zien.

De dagen van dien zomer waren in zijn denken gebleven met nooit heen te vagen duidelijkheid, de dagen waarin de groote wijding van zijn eerste liefhebben had gekleurd met nieuw-pijnende smart.

Hij was weer met haar gegaan als vroegere jaren, lang loopend onder de zegen-spreidende dekking der boomen, eindeloos-lijkende uren dwalend in de wijdgeheimende fluistering van het eenzaam bosch, droomvloeiende tijden zwervend langs de dicht-begroeide alleenheid der bergpaden. Er waren uren geweest, die zij zwijgend hadden geloopt naast elkaar, alleen luisterend het weeke doffen van hun stappen op het mos-dichte groenen van den grond, uren waaruit hij ontwaakte als uit een droom, moc-gepeinsd uit de diepe zinking van zijn denken, waarin hij zich had gezien, naast haar gaande voor altijd in een nieuw-gelukkig leven zooals hij korten tijd had gekend. Dan zachtsprekend in hun zwijgen, hoorde hij haar teere stemluiding kleurend in de duistere dekking van het bosch, een warm-diepe klanking zingend in de egaal-suizende stilte en opstarend uit zijn soezen zag hij haar groot-donkere oogen, innigend naar zijn gezicht, dicht naast hem, samen ver alleen buiten het meezijn van menschen, alsof de werkelijkheid van zijn droomen al was gebeurd.

Hij herinnerde zich dagen van hoog-lichtenden zonneschijn, een droog-hettende broeiing stolpend over de aarde, dagen waarop een hel-slaand lichten van den wazig-blauwen hemel gloeide, waartegen de zon star-alleenig plekte,forsch-stralend in glim-zilverend schitteren. In het bosch hing een loom-wademende

koelte, waarin het scherp-geurend wolken der pijn-boomen beweegloos dreef, onder de stille schaduw der incentoppende takken. Door de wijd-suizende hitte-stilte trok telkens even kort-streepend, het langs-soemen van insecten, waartusschen het schirren der krekels scherpte, telkens hooger wittend en weer heendekkend tot een zacht schuivend schuren in de zomerv.armende grasplekken. Dan gingen zij niet ver van huis, maar lagen aan den zoom van het bosch, in de laatste schaduw der boomen, uitziende over de wijd-uitplattende velden, die hel-groen weken tot een wijd-heenschuivende vlakke naar den horizon, waar nieuwe bergen blauwden in een vaag-mistende neveling van tril-lichtende damp. In het langzaam heenzwijgen van hun spreken, bleef hij droomen naar den jaren-geleden tijd van zijn jeugd, naar de uren die hij vroeger zoo had gezeten en onbewust was het hem of er geen jaren waren gedonkerd tusschen zijn voelen eertijds en dit oogenblik.

Soms nog kon plotseling een enkel zeggen van haar stem hem terugwakkeren naar de werkelijkheid en hij schrok op, duidelijk ziende de neveling van denken waarin hij had gedroomd en hij was weer terug in de warrende beelding van zijn herinneren en het uur waarin hij leefde. Maar meer en meer mengde zijn voelen ineen, samen-innigend door het loopen met haar in de avondschemering der bosschen, ineen-vloeiend op de zacht-toonende klanking van hun spreken in de lange uren der dof-loome warmte-dagen en die een vaag-schemerende kleur herinnerden in zijn peinsen, wanneer hij alleen weer in zijn kamer was.

Nu, in het eindeloos-ver heenzijn dier uren, voelde hij alsof alles alleen een droom-stemming was geweest en of nooit die tijd gewezenlijk had in zijn bestaan. Als in een nevel-dekkende misting zag hij die avonden weer voor zich, luw-warm zachtend in het dal een teer-dekkende schaduw van week licht, met boven over de boom-donkere heuveling der bergen een laat-gouden zonnekleur. Ver, in egaal-diepe donker-blauwing hoogde de hemel, even naar het Westen zacht-roze getederd door het wijkend zonne rood, waarin kleine, pluus-randende avond-wolkjes beweegloos grijsden, langzaam heendrijvend naar den horizont. En de zon zakte, wijder kleurend aan den hemel de ros-gouden vaging van wijkend licht, dat zacht-dun uitveegde in het dieper-strakkend lucht-blauw, waartegen even trillend de sterren begonnen te bleeken, langzaam goudertikkend tegen den zwijgend heen-lossenden zonnegloed. De nacht, een schemer-lichtende weving van dekkende grijsheid, innigde over de aarde, hooger-dichtend een weeke drooming in het dal, dat neer begon te slapen uit de moe-helle hette van den uitgeleefden dag, onhoorbaar sluipend langs de donker-glooiende berghelling naar den boomen-opstand der toppen, die langzaam, onmerkbaar ineendonsde onder de staag-stijgende fulping van roerloos duister. En in het hooger geuren der nachtkoelte liepen zij zwijgend onder de staag-stijgende fulping van roerloos duister. En in het hooger geuren der nachtkoelte liepen zij zwijgend voort, zonder willen hun spreken stillend tot diep-voelend peinsen en het was hem in die uren of hij weer terug liep in een lang-geleden

weerleving van tijd, een hooger opbloeien voelend van zijn vroeger-gevreugde liefde, een weer-zijn in zijn jeugd, waarvan de herinnering werkelijk werd, in het heenvergeten zijn van al het leed dat over zijn dagen had geduisterd.

Teer bewegend voor zijn denke-zien, stilden weer de dagen aan hem voorbij, waarin hij met haar was gegaan onder de kleurlooze dekking van mat-loomend licht, dat van den wolk-grijzen hemel stond, moeilijk drijvend in de klam-doffende warmte die over de bosschen moewde. De boomen stonden beweegloos, recht-omhoog stammend onder de roerlooze takking der kruinen, waarvan de donker-ineentintende bladen dood hingen, moeilijk geurend een benauwend wolken in de luidloos-drijvende warmte-broeiing der lucht. En alles was stil, eene wijde, weenend-teere stilte, waarin even het zachte ritselen van een neer-zwevend blad schoof of het korte breken van een vallend takje kraakte. En hij ging met haar, zacht-sprekend de doffe dekking van hun woorden, angstig een luide klank te breken in de teere zwijging rondom. En ongemerkt spraken zij niet meer, voortpeinsend op de zacht-ruischende gelijkheid van hun stappen, die een week-scheerend schuiven trokken door de bruine neerhooping der dood-geelende blader-dekking van grijs-zandenden grond. Dan 's middags, plotseling helderend door de wazig-dekkende kleurloosheid van het licht, begon de zon te zuiveren in de uiteendunnende ijlheid der wolken, gestadig wijder spreidend een heller-tintend licht over het bosch, waarin de grijze matheid heenleefde tot warm-tooverende kleur-

sels, breed-glanzende zonneplekken strooiend over den grond, de boomtoppen lichtgroenend met een zuiver-plassend licht, de diepe rijng der stammen vèr-rozend uit de ineen-schemerende vaagheid waarin zij hadden gegrijpsd.

En in de late opleving van den dag, onder de helderende kleuring van het bosch, waarin de zachtgeurende wolking der boomen scherper uitweefde onder de droog-warmende dekking van zonneglans. vroolijkten hun stemmen omhoog, lach-juichend de sprookjes-droomende wisseling, die plotseling rondom hen mooide. En telkens meer, in de zacht-duistere uren der stille nachten, in de week-gelukkige droeving der licht-gedekte dagen, in de juichende heldering van zonne-brekende kleur, had hij zijn liefde hooger voelen opbloeien in zijn borst, teer-innig zangend in zijn binnenste de vroeger-gevoelde stemming van wijd geluk.

Luidloos, in staag voorthoogende drijving, waren de wolken van den horizont langs den zuiveren hemel gegrijpsd. De zon was langzaam heengekleurloosd achter de pakking van witte egaalheid, waarin donker-bochtende schemeringen diepten, uitvastend naar de verte tot een gelijk-donkerende angsting van grauwe kleur. Alleen aan de andere zijde van het landschap, boven de neerligging der weiden, stond een geelvalschend licht omlaag, in breed-stralende bundels schuinend langs den gebrokkelden wolkrand, langzaam, onmerkbaar terug-kortend onder de stuwng der dichtvoortlagende massa's. En een kleurloos licht zakte over de velden, ineenvloeiend met de matte bleekheid

die over den vijver dreef, het watervlak diepend tot een donker-glanzende spiegeling van tintloos zwart, waarboven de boomen doodstonden, beweegloos toppend hun takkenwarreling omhoog. En 't was of de stilte plotseling roerloos hing, lood-doffend een moewe slaping over de aarde, heel ver even telkens doorgezacht van een vaag-donkerend rommelen van dreigend onweer.

De laatste zomer van zijn samenzijn met haar was voorbij-gedroomd. Toen hij weer terug was in de stad, was het hem geweest of hij plotseling opwaakte uit een neveling waarin hij weken lang had geleefd. Meer dan al den vroegeren tijd had hij zijn alleen-zijn gevoeld, een vreemd-nieuwe verlatenheid, die hem angstig liet vooruitzien naar den winter, die snel zou komen. En hij had het groote verlangen voelen vastslaan in zijn binnenste om haar altijd naast zich te hebben en met haar te leven, in een mooi-vloeiende lichting van zijn dagen.

Toen ook zij terug was in de stad, was hij naar haar toe gegaan. Den eersten tijd waren zij tegenover elkaar geweest als vroeger, telkens wanneer zij elkaar terugvonden buiten, na een jaarlang elkander niet te hebben gesproken. Maar de eerste vreemdheid van hun samenzijn, in een omgeving waarvan zij nooit nog met elkaar waren geweest, was spoedig heengewend in het oud-gekende spreken en zij waren weer gegaan als in de zomerdagen, een ongemerkt dichter-bindende vriendschap, waarin de geur der bosschen leek na te wolken tot een eindeloos zacht-warmende innigheid.

En de herfst was gekomen. Week-goudend van den teerblauwen hemel, stierf het roerloos-warmend licht over de aarde, een webbe van glans-dradend schijnsel zilverend over de bruin-tintende doodheid der neerklagende bladen. In de vroeg-schemerende avonden begon een grijs-violetten damping te stillen over de straten, waarin even kort-geelend de eerste lantaarnlichten oppuntten, bleek-alleen stippend onder de wijkende rood-killing van de heen-gloeiende zon, een laat-schijnend, warm-goud vlammen laaiend tegen de diep-koudende egaalheid van de lucht. En een wijd-rouwend weenen treurde van de dag-gouden lichting, overklagend naar den herfstnacht, waarin de geuren van dood-gevocht blad luider snikten het heengeleefd-zijn van zomer-mooiheid, het angstignader dreigen van hopeloos leed, stil-sluipend in de duistering der winterdagen.

Op een zacht-warmen herfst-middag had hij met haar gewandeld en zij waren ver buiten in het gras gaan zitten. Voor hen, in onzienbaren afstand, breedten de weilanden naar den horizon, lijnloos incenschemerend met de vage misting van ijle damp tot een zacht-buigende ronding, waaruit de blank-blauwende hemel, teer-kleurend hoogwelfde, een ruime koepeling van wolklooze egaalheid spannend boven de goud-stralende zon, die los, kort-glanzend, plekte onder de eindeloos-stille lucht. Laag beneden hen lag het water van de vaart in kleine kabbeling onder de week-luwe windzuchten, die zacht door de ruimte fluisterden, uitplattend naar de verte tot een zon-glans-schitterend meer, een zilver-schroeiend

spiegelen brandend tegen de bochtend-lage weilanden. Breed-strekkend naar beide zijden stilde de stad, met den licht-rozen stand der huizen, hoog-spitsend de donker-grijze rijzing der torens boven de ijl-blauwe damp die over de daken dekte, even doorglommen van het korte sterren van ruitenglans, terugstralend de schitter-streeping van het zonlicht. In de luidloos-droomende stilte van den middag, fluisterde het ruischen van het zacht-neigend riet aan den waterkant een week-suizend schuiven, telkens wanneer de wind door de hoog-paarschende pluimen streelde.

Terwijl hij vaag luisterde naar wat zij hem vertelde, opziende uit zijn lager zitten naar het mooi-warmend fluweelen van haar oogen, had hij de behoefte sterker in zich voelen drangen om haar te zeggen hoe lief hij haar had, om haar te vragen om met hem te blijven zijn verdere leven, waarin haar meezijn zou mooien het lang-verloren geluk, dat eens in zijn dagen had gekleurd. Sterker dan ooit te voren voelde hij nu háár één-zijn met haar die hij eens had lief-gehad, nooit nog was de ineenbeelding van beiden zóó onscheidbaar voor hem geweest als op dit oogenblik. Een tijdlang was hij beweegloos gebleven, bang in de klopping van zijn hart, dat hij misschien de groote mooiheid van zijn laatste leven zou ineen-donkeren, wanneer hij haar iets zou zeggen. Maar zonder het te weten, willoos doende alsof een ander zijn arm uitboog van zijn lichaam, voelde hij dat hij haar hand nam in de zijne, teer-streelend haar vingers met zacht bewegen.

Een korten tijd had zij plotseling gezwegen. Toen

starend naar de verte, had zij voorzichtig haar hand van hem losgemaakt. Langzaam, draal-zoekend haar woorden, was zij weer begonnen te spreken, denke-loos spelend met haar handen door de hoog-gegroeide gras-bloemen waarin zij zat en geleidelijk hooger-vroolijkend haar zeggen, had zij gesproken van haar volgend leven, van wat haar droomen was voor de jaren van haar verder bestaan en had hem haar illusie voorgemooïd, dat hij altijd bij haar zou blijven als haar lang-gekende vriend, van wien ze veel hield en die haar bij haar verloving bloemen zou geven, die zij zou houden vlak bij haar, buiten de anderen, de trouwgevoelde vriend die haar zou helpen in de moeilijkheden die nog eens in haar leven konden komen.

't Was hem geweest of plotseling het landschap was veranderd, of een donkere wolkschaduw over hun zitten had genacht, of alles rondom was ingegrauwd tot een kleurloos-grijze tint, heenkillend de gouden warmte van het zonlicht. Maar krachtdwingend zijn voelen, had hij meegesproken met haar willen, belovend te zullen blijven in haar leven wat zij verlangde dat hij zou zijn, stil inpijnend de groote liefde die hij hoorde huilen in zijn borst.

Na dien dag was hij weer met haar geweest als te voren, levend in haar bestaan met een groot-warmende vriendschap, gelukkig in het voelen van haar zonnend gaan door het leven, alsof nooit een teerder voelen in hem was hooggebloeid, langzaam hooger en hooger, tot een wijd-gevende, mooi-kleurende liefde.

Toen de winter was gekomen, waren zij weer uit elkaar gedwaald en had hij haar telkens na lange

tusschenpozen teruggezien, onwetend van haar doen in de snel-voorbijdeeltende weken.

Op een middag was zij bij hem gekomen, plotseling staande in de grijze eenzaamheid van zijn kamer. 't Was hem geweest of op eens een mooi-kleurend licht voorhelderde tusschen den loomen doodstand der meubelen, een luid-klankend schijnsel frisschend over de oude stilheid van het vertrek, of rondom hem een blank-zilveren wondering vulde, vreemd-beeldend de lang-geweten gewoonheid van alles, waarin hij zoolang had geleefd. En als van heel ver, uit een droom-nevelende wolking van teer geluid, had hij haar spreken hooren lachen naar hem heen, een zilver-juichend klanken van hoog geluk, waarin hij onduidelijk, moeilijk dringend in zijn begrijpen, de donkere dreiging hoorde, dat zij was verloofd en dat zij ging trouwen.

Toen, vast-kroppend de zwak-bevende huiling die hij in zijn borst voelde brokken, had hij haar geluk gewenscht, vroolijk liegend zijn meevoelen met haar geluk en hij had met haar zitten praten een langen tijd, herinnerend hun samen-gaan al die jaren, de uren die zij hadden geloopt, de dagen van zonneschijn en zacht-dekkende warmte, de avonden van innige stilte die hij met haar was geweest tusschen den donker-fulpen opstand der hooge bergen, onder het fluister-mompelend suizen van den zomernacht. Maar in zijn vroolijk-helderend praten was het hem voortdurend geweest of hij zijn eigen stemklank hoorde in een verren mist, vaag-doffend naar zijn luisteren als het spreken van een vreemde en waarin voortdurend diep een snikkend

schreien pijnde, langzaam gestadig hooger benauwend een wanhopige stikking in zijn borst. En toen zij was weggegaan, had hij langen tijd beweegloos rondgestaard in het vertrek, waaa het hem leek of een teer-speurbare geur van haar geweest-zijn naweeftde en had hij het scherper in zijn begripen voelen boren, dat zij voor hem weg was voor altijd. En zooals zij hem eens gevraagd had, had hij haar bloemen gegeven, een teer-geurende wolking van wijd-pluimend wit, een reine blanking van jong-frisschende zachtheid, zooals hij de liefde voelde die zij in zijn leven had gekleurd.

Daarna had hij een vreemd-naherinnerenden tijd doorgeleefd, een tijd zonder duidelijken uitstand van één heldere kleur, zonder een scherp-nabeeldende lijning van iets dat groot in zijn dagen had geleefd. De lange zomerdagen waren over hem heengeloofd, onder de pijn-droevende herinnering der vroegere dagen die hij had doorgeleefd, de herfstweken waren uitgeschreid naar den langen winter, zonder verandering, in een vaag-klankend weerhelderen van verleden zachtheid. Het was hem geweest of hij in een onwerkelijk bestaan voortleefde, een droom-mooiend visioen waaruit hij telkens hard wakkerde, wanneer hij weer bij haar was en waarin het hem duidelijke, dat het onwaar was wat hij had gevoeld. Zoolang hij alleen zijn dagen doorging, sloop de voeling van zijn jeugd weer omhoog, de verwachting die hij vroeger zoo dikwijls had voelen trillen in zijn borst, toen hij nog niet getrouwd was en toen hij verlangend vooruitzag naar het uur, waarin hij zijn

liefde weer zou ontmoeten, de groote troost in den eenzamen voortgang van zijn dagen. En hoe langer de dagen aancenrijden waarin hij alleen bleef, des te scherper stond zijn eerste jong-voelen in hem omhoog, vergeten den somberen tijd die er tegen had gedonkerd. Maar dan op eens, wanneer hij haar weer ontmoette, werkelijkte zijn verwachting uiteen en zag hij weer de dubbeling der twee figuren die ongemerkt voor hem was ineengevoeld en al het voorbije leed golfde weer in hem omhoog, een wanhopig-pijnende lusteloosheid in hem moewend om verder te leven den staag-eenzamen gang van zijn bestaan, zonder uitzicht naar een helder-kleurend licht dat zijn dagen zou mooien.

Langzaam, met zacht-suizende streeling in de wijde stilte rondom, begon een dunne regen neer te ruischen uit de laag-wolkende lucht, donker-dekkend de geel-witte droogte van het zandpad, in klein-trillende druppeling vochtend op de beweeglooze slapheid der bladen. Even dreigde de grijze dekking der wolken ineen tot een donker-hangende loomheid, die onmerkbaar voortzoog op de koele trekking van een nauw-voelende blazing van wind. Maar onhoorbaar dunde de wolk-dichtheid uit tot een zachtgelijkend spreiden van witte zuiverheid, waarin een goud-rooden avondzon moeilijk kleurde, even in de verte teederend een wazend-blauw, tusschen de wijder klovene wijking der wolken. In de hoog-vloeiende inniging van avond-kleurend zonlicht, leefde het landschap weer duidelijk voor uit de egaal-doffende stilheid, langzaam verder zuiverend naar den horizont de vochtende groenheid

der weiden, waarboven zacht-zwevend ijl-grijze dampjes losden, ineenzuigend naar omhoog. En de lucht ruimde in diepe strekking, uitstuwend de grijs-wittende grilling der wolkbrokken naar den gezichtseinder, waar een kleur-wervelende hooping van goud-doorgloeide toovering begon te staan, een wisselbrokkend visioen van vreemd-wonderende figuring, nastrooiend een klein-streepende flocking van luidloos-drijvende wolkjes onder het wijd-stille luchtblauw.

De dag waartegen hij al lange maanden had opgeangst, die hij zoo moeilijk had gezien in het gestadig nader-dreigen der uren, was voorbij en had de laatste geluksverwachting van zijn bestaan neergebrokeu voor altijd. Hij had het allang geweten, allang had hij het diep in zijn binnenste hooren klagen, hij had 't al tijden lang voelen opstaan in zijn denken, en toch nu, in het werkelijk gebeurde, dat hij alleen altijd in een verre toekomst had gezien, was het hem of de oude smart van zooveel jaar geleden, of de droefheid van den laatsten tijd weer nieuw op eens wrangde in zijn borst.

Hij voelde zich weer staan als van ochtend, tusschen de vreemde onverschilligheid der andere gasten, onwetend wat er in hem rondwoelde toen hij haar had zien terugkomen aan den arm van haar man en toen zij hem genaderd was met dezelfde zonning van jong lachen in haar oogen, als toen hij haar het eerst had ontmoet. Een groote, wijd-gelukkige weemoed was in hem hooggezongen, een zacht-droevende vreugde had in hem gehuild, om de

ruime juiching van grenzelooze heerlijkheid, waarin hij haar zag, met de diepe inniging van haar fluweelen zien, voor het laatst hoorend de zilver-blanke galming van haar lachen naar hem heen, de zacht-lievende stemklank van haar zeggen, dat hij zou meegaan, wanneer zij straks zou vertrekken, hij alleen, die zooveel jaren de groote vriendschap in haar leven was geweest.

Hij had haar weggebracht, zijn laatste herinnering van jaren-doorgevreugd geluk, de laatste innig-zan-gende klanking van haar woorden naar zijn alleen terugblijven voor altijd. En toen de trein was voort-geschoven langs zijn wonder-voelend begrijpen, dat dit het laatst was geweest, had hij haar diep-zeggend staren naar zijn gezicht gezien en had de zacht-dan-kende drukking van haar teer-duidende hand gevoeld, even onmerkbaar rustend in de zijnen. En daarna was zij heen, voor altijd heen.

Zijn leven lag weer voor hem als jaren geleden, leeg, eenzaam en eentonig, zonder vreugde, zonder verwachting, die beloofde in de grauwe sleeping der dagen. In den duidelijk-beeldende opstand der uren, waarin hij haar het laatst had gezien, voelde hij zijn dubbele herinnering weer ineenwischen, onduidelijk, vaag, tot de figuring van zijn vrouw, zooals zij al de jaren van zijn jeugd met hem was geweest. Scherper dan te voren, scherper dan den geheelen dag voelde hij de smart opschrijven in zijn borst, dat zij heen was, dat zij hem had terug-gelaten in de leege onverschilligheid van vreemden.

En een wijd-smekende behoefte, om niet alleen te

zijn in de moeilijk-dragende sombering van zijn bestaan, hilde angstiger in hem omhoog.

Zacht, luidloos-stralend in zijn oogen, pijn den de tranen van diep-klagende smart, week-vallend naar omlaag in langzaam sneller vochten en neerbuigend zijn moewe hoofd, hilde hij de groot-duisterende sombering van leed die over zijn leven hing.

En 't was of hij zijn vrouw opnieuw wêer had verloren.

Dec. '04.

